Wes Nisker - Din înţelepciunea nebunilor

Introducere

Lucrurile nu sunt ceea ce par. Nici altceva.

LANKAVATARA SUTRA

Aş dori să încep prin a le mulţumi tuturor celor care au citit ediţia anterioară a acestei lucrări, făcând-o să devină un bestseller naţional (deşi oral). Practic, nu am schimbat aproape nimic în această ediţie nouă, mai ales că specia noastră nu evoluează suficient de rapid pentru a devansa perlele de care dispunem deja.

În paginile care urmează îi veţi găsi pe Charlie Chaplin şi pe Lily Tomlin dansând braţ la braţ cu seninul şi detaşatul Buddha, cu câţiva taoişti şi dadaişti, scoţând glume şi lansând paradoxuri. În esenţă, aduc în acest fel un tribut maeştrilor şi eroilor mei, pe care îi prezint unii altora, după care îi las să se desfăşoare singuri, la rubrica *înţelepciunea nebunilor (trăznită, sau neconvenţională).*

Am întâlnit pentru prima oară conceptul de *înţelepciune a nebunilor* atunci când am studiat budismul şi taoismul. Termenul descrie viziunea spirituală şi metodele celor mai radicali maeştri ai acestor căi. Studiul m-a condus de asemenea la descoperirea unei similarităţi profunde între înţelepciunea nebunilor asiatici şi cea a unor filosofi, artişti şi oameni de ştiinţă occidentali, îndeosebi existenţialiştii, dadaiştii, poeţii romantici, specialiştii în fizica cuantică şi în biologia evoluţionistă. Pe măsură ce am continuat să studiez aceste similarităţi, am început să observ anumite structuri comune, care m-au condus în cele din urmă la scrierea acestei cărţi.

Consider lucrarea *Din înţelepciunea nebunilor* un manual absolut necesar de supravieţuire în noul mileniu în care abia am intrat. Textul oferă o cunoaştere eternă şi sfaturi din partea unor clovni, bufoni, farsori şi nebuni înţelepţi, care vă pot inspira să introduceţi mai multă nebunie înţeleaptă în viaţa dumneavoastră. Dacă ar fi să sintetizez mesajul lor – deşi cei mai mulţi dintre ei ar nega chiar şi faptul că opera lor ar avea vreun mesaj –, acesta ar fi următorul: suntem cu toţii blocaţi în acest moment al istoriei, şi singura noastră şansă de a ieşi din impas este compasiunea şi râsul. În fond, nimeni nu ştie ce se întâmplă în această lume (dacă se întâmplă ceva), şi nimeni nu o poate controla; la urma urmei, totul pare să fie o simplă glumă. Dacă adoptăm această premisă în viaţa noastră, ne vom putea relaxa puţin, renunţând să ne mai învinovăţim reciproc. Din tot ce au demonstrat oamenii până acum, cele mai mari calităţi ale lor par să fie sentimentul iubirii şi simţul umorului. Cartea de faţă este un omagiu adus acestor calităţi şi celor care le-au manifestat.

Wes Nisker
27 octombrie 2001
Oakland, California

Capitolul 1
La început...

Unde aş putea găsi o persoană care a uitat cuvintele?
Aş dori să schimb două vorbe cu ea.
CHUANG-TSE

Pentru a putea vedea adevărul, considerați că toate fenomenele sunt o amăgire.
THAGANAPA

Există în această lume un tip special de înțelepciune, greu de etichetat şi imposibil de redus la categorii şi concepte. I se spune înțelepciunea *nebunilor.* Chiar aşa şi este: deopotrivă o înțelepciune şi o nebunie.

Înțelepciunea nebunilor este înțelepciunea sfinților, a maeştrilor zen, a poeților, a marilor savanți şi a celor săraci cu duhul. Înțelepții nebuni îşi dau seama că noi trăim într-o lume a amăgirii, că împăratul nu are haine pe el, şi că o mare parte din convingerile şi din comportamentul oamenilor nu înseamnă altceva decât prostii ritualizate. Înțelepciunea nebunilor adoră paradoxurile, calambururile, bătăile cu perne şi ironia la adresa politicienilor.

Veți găsi acest tip de înțelepciune în întreaga istorie a umanității, ieşind la iveală ici şi colo, din când în când, indicându-ne o perspectivă diferită asupra lucrurilor, reamintindu-ne să o luăm mai uşor şi aducând un echilibru necesar în cazul exceselor de rigoare. De la taoişti şi până la dadaişti, de la Cartea Ecleziastului şi până la *Scrisorile lui Mark Twain către pământeni,* de la parabolele lui Chuang-Tse şi Baal Shem Tov şi până la poezia amețitoare a dervişului Rummy, sau la nonsensurile atât de profunde ale eroilor lui Samuel Beckett, înțelepciunea nebunilor vorbeşte o mie de limbi şi se deghizează în o mie de feluri – sub părul vâlvoi al lui Albert Einstein, sub sprâncenele groase ale fraților Groucho Marx, în vocea răguşită a lui Allen Ginsberg sau în vorbăria lui Lily Tomlin. Înțelepciunea nebunilor apare când ne aşteptăm mai puțin, expunându-ne propria goliciune şi reamintindu-ne de natura imposibilă şi ciudată a existenței noastre pe pământ.

Ea reprezintă vocea sceptică care ne răsună în minte şi care pune la îndoială propria noastră importanță de sine, ba chiar şi credința noastră într-un

scop superior. Ea stă la baza bănuielii sâcâitoare care ne face uneori să credem că motivațiile noastre şi felul nostru de a gândi sunt greşite.

Înțelepciunea nebunilor îşi râde de toate faptele noastre ridicole, dar este plină de compasiune pentru suferința care rezultă din ele. Ea ne ajută să înțelegem imaginea de ansamblu şi ne învață cum ne putem croi drumul prin ea.

Înțelepciunea nebunilor este smerenia derivată din cunoaşterea imensității cosmosului, a schimbărilor inevitabile şi a transformărilor care vor spulbera mai devreme sau mai târziu toate realizările cu care ne mândrim atâta. Ea este acea față a morții care rânjeşte şi ecoul gol al propriei noastre voci care se întreabă: „De ce?”, venit înapoi din vid.

Dacă înțelegi, lucrurile sunt exact aşa cum trebuie să fie. Dacă nu înțelegi, lucrurile sunt exact aşa cum trebuie să fie.

PROVERB BUDIST ZEN

Deşi nu există izvoare care să ateste acest lucru, este de presupus că a existat puțină înțelepciune neconvențională chiar şi în timpurile preistorice. Este imposibil să nu fi existat vreun înțelept care să le fi spus oamenilor preistorici că descoperirea focului va crea la fel de multe probleme câte va rezolva. Înțelepciunea nebunilor trebuie să fie cel puțin la fel de veche ca şi cea convențională. Nu există zeu care să nu aibă deopotrivă credincioşi şi necredincioşi. Nu există adevăr fără minciună.

Provocarea

Unul din principiile esențiale care caracterizează înțelepciunea nebunilor este definit chiar de numele acesteia: nu este vorba de o înțelepciune convențională, ci de una trăznită. Mulți din cei citați în această carte v-ar spune că înțelepciunea nebunilor este singura înțelepciune care există, în timp ce înțelepciunea convențională nu include altceva decât minciunile general acceptate la un moment dat.

Înțelepciunea tradițională se referă la necunoaşterea vieții, la rătăcirea în noianul nebunesc al acumulărilor, la somnolența indusă de minciunile facile ale politicienilor şi ziariştilor, ori ale preoților care nu l-ar recunoaşte pe Dumnezeu nici dacă s-ar întâlni nas în nas cu el. Înțelepciunea nebunilor este marea provocare adresată tuturor acestora.

Fericit este cel care practică yoga renunțării la propria țară.

MILAREPA, yoghin tibetan

Eu nu fac glume. Tot ce fac este să privesc guvernul şi să relatez faptele.

Will Rogers

În fond, ce cunoaşteţi voi?

Dacă înțelepții nebuni sunt siguri de ceva, ei sunt siguri de faptul că noi nu cunoaştem nimic. Noi nu ştim cine suntem, unde ne aflăm, şi ce înseamnă această viață şi acest univers. Chiar dacă putem descrie lumea aşa cum o vedem, chiar dacă putem da nume lucrurilor şi chiar dacă înțelegem până la un punct cum funcționează anumite procese, nu avem nici cea mai vagă idee *de ce* se petrec lucrurile aşa cum se petrec. Nu înțelegem nimic din rostul acestei lumi.

Ce este focul? Degeaba îmi răspundeți vorbindu-mi despre oxidare, acest lucru nu mă ajută cu nimic să înțeleg.

JOSEPH CAMPBELL

Noi putem explica cum funcționează sistemul respiratoriu, dar cine poate vorbi cu adevărat despre misterul respirației? Chiar dacă ni se pare că înțelegem procesul evoluției speciei umane, încă nu ştim nimic despre următoarea etapă în care va intra sau de ce a apărut ea. Multe şcoli spirituale susțin sus şi tare că îi conduc pe adepți către cunoaşterea de sine, dar nimeni nu se poate cunoaşte complet pe sine însuşi. Este imposibil să vezi natura exactă a unei cuşti atunci când te afli în ea.

Singurul lucru pe care îl putem cunoaşte este faptul că nu cunoaştem nimic, iar acesta este nivelul cel mai înalt pe care îl poate atinge rațiunea umană.

LEV TOLSTOI

Noi recunoaştem cu jumătate de gură că nu putem cunoaşte semnificația *supremă* a vieții, dar continuăm să credem că putem înțelege legile naturii şi felul în care funcționează universul. Dacă privim însă istoria cunoaşterii noastre legate de lume, constatăm că datele de bază se schimbă cu fiecare secol şi cu fiecare civilizație. Oamenii ar fi trebuit să înțeleagă până acum că ceea ce ştiu – sau li se pare că ştiu – este perceput printr-o serie densă de văluri: cultură, limbă, momentul istoric şi dezvoltarea biologică. Noi nu ne putem cunoaşte pe noi înşine şi lumea din jurul nostru. Cine este responsabil pentru această stare de lucruri? Noi înşine!

Cum ar fi posibil să descopăr semnificația acestei lumi finite, dată fiind talia mea şi numărul pe care îl port la cămaşă?

WOODY ALLEN

Tot ceea ce ştiţi este greşit.
TEATRUL FIRESIGN

Noi gândim prea mult

Mulţi oameni se plâng de felul în care arată, dar nimeni nu se plânge de felul în care gândeşte.
PROVERB IDIŞ

O altă afirmaţie a înţelepciunii nebunilor susţine că oamenii nu ştiu cum să gândească. Sau poate că gândesc prea mult. În ambele cazuri, ceea ce trece de filtrul raţiunii se dovedeşte de multe ori complet nerezonabil, în cele din urmă. Aşa-zisa noastră minte raţională este complet condiţionată, atât biologic cât şi psihologic şi cultural, iar ceea ce trece drept argument raţional nu este de multe ori altceva decât un pretext al minţii pentru a-şi justifica nevoile emoţionale şi comportamentele nepotrivite. Raţiunea a devenit ideologia noastră, dar ea se confundă de multe ori cu justificarea dorinţelor noastre. Poate că intelectul este supraevaluat, sau chiar supradezvoltat. O altă explicaţie ar putea fi că gândim atât de mult încât nu mai putem gândi cu adevărat, şi ştim atât de multe încât nu mai ştim practic nimic.

Evoluţia creierului nu numai că a amplificat la nesfârşit nevoile omului preistoric, dar ea reprezintă singurul exemplu de evoluţie care a înzestrat o specie cu un organ pe care aceasta nu ştie cum să îl folosească.
ARTHUR KOESTLER

Nici chiar cel mai rău duşman al omului nu-i doreşte acestuia ceea ce gândeşte el însuşi despre sine.
PROVERB IDIŞ

Raţiunea poate fi considerată cel mai mare cadou făcut umanităţii, dar tot ea este şi cel mai cumplit blestem căzut asupra sa, poate chiar unul fatal. Ea ne oferă un oarecare control asupra lumii, dar în acelaşi timp ne separă de aceasta.

Actul gândirii poate fi extrem de obositor, şi de multe ori este chiar dureros. Uneori ni se pare că suntem prizonierii propriei noastre minţi, condamnaţi pe viaţă. Pedeapsa noastră este de a suferi condamnare după condamnare, căci şirul gândurilor ne controlează practic viaţa.

Cel mai mare ghinion al omului este că el nu are un organ, ca un fel de pleoapă sau ca o frână, care să-i mascheze sau să-i blocheze gândurile atunci când doreşte acest lucru.

PAUL-TOUSSAINT-JULES VALERY

Incontestabil, rațiunea şi intelectul sunt instrumente absolut necesare pentru supraviețuire, şi un fel de minuni ale naturii care ne permit să creăm tot felul de lucruri, de la avioane şi până la calambururi. Ele nu fac însă altceva decât să pregătească terenul pentru înțelepciunea nebunilor, care, la fel ca şi universul însuşi, pare să se nască din vid. Chiar şi cei mai mari oameni de ştiință sunt de acord că cele mai spectaculoase descoperiri nu au fost făcute de mintea rațională, ci de intuiție.

Ne gândim prea mult la noi înşine

Omule, iată în ce constă măreția ta: carnea ta nu este comestibilă, oasele tale nu sunt bune pentru a confecționa din ele ornamente, iar din pielea ta nu poate fi construit nici un instrument muzical.

KABIR

Înțelepciunea nebunilor nu este deloc convinsă că oamenii – deopotrivă ca indivizi sau ca specie – reprezintă neapărat scopul suprem al universului, motivul existenței miliardelor de galaxii, pline de sori şi planete, care au durat miliarde şi miliarde de ani. Datorită obişnuinței, a vanității noastre fără egal, sau poate chiar dintr-o convingere genetică, noi continuăm să credem şi să ne comportăm ca şi cum întreaga lume ar fi fost creată de dragul nostru şi ca şi cum istoria noastră ar fi preocuparea principală a cosmosului. O asemenea convingere ar fi rezonabilă doar dacă am continua să credem că soarele se învârteşte în jurul pământului. Între timp însă, ştiința a mai evoluat. Pe măsură ce lărgeşte limitele timpului şi spațiului, ea pune în discuție şi rolul nostru în univers.

Cei mai radicali dintre înțelepții nebuni consideră chiar că istoria umanității (sau chiar evoluția speciilor) nu reprezintă o mişcare către o stare superioară. Ce anume ne face să credem că lucrurile progresează? Cine poate spune că la ora actuală oamenii sunt mai buni decât au fost vreodată în istoria lor? În fond, cine poate spune că lumea este mai bună sau mai frumoasă cu oameni, decât înainte ca oamenii să fi existat?

Credința în progres este o doctrină a leneşilor şi a belgienilor.

CHARLES-PIERRE BAUDELAIRE

Dacă privim specia umană de astăzi, tot ce putem spune cu siguranță este că evoluția nu s-a încheiat. Dacă noi *suntem* produsul final al evoluției, înseamnă că planul cosmic a fost stângaci conceput. De altfel, dacă nu vom suferi cât de

curând o mutație care să ne transforme într-o specie mai inteligentă de *homo,* probabil că vom avea parte de aceeaşi soartă ca şi dinozaurii. Deşi îşi bate joc de rătăcirile şi de cruzimea oamenilor, înțelepciunea nebunilor are o mare iubire şi compasiune pentru umanitate. Acest lucru nu este însă întotdeauna evident, căci înțelepții nebuni nu suportă melodrama şi sentimentalismele ieftine.

Deocamdată, comedia existenței încă nu a „devenit conştientă" de sine. Deocamdată, noi trăim încă în epoca tragediei, a moralității şi a religiei.
FRIEDRICH NIETZSCHE

Un alt fel de cunoaştere

Cunoaşterea mea este o cunoaştere de dincolo de cunoaştere.
KABIR

Înțelepciunea nebunilor se referă la un alt fel de cunoaştere. Unii o numesc intuiție sau viziune. Artiştii spun că sunt atinşi de Muze, în timp ce unii maeştri spirituali preferă să vorbească de clarviziune, revelație sau de înțelepciunea care transcende înțelegerea. Unii înțelepți moderni afirmă că înțelepciunea nebunilor este receptată de o altă parte a creierului, poate de misterioasa emisferă dreaptă.

Oricare ar fi explicația, pentru a putea înțelege înțelepciunea nebunilor este necesar să punem frâu inteligenței analitice, raționale. Înțelepciunea nebunilor ne impune să ne ieşim, măcar un pic, din minți. Putem atinge această stare prin rugăciune, meditație, contemplarea naturii, artă, poezie, literatură şi muzică.

Decapitează-te!
RUMI

Există unele căi ce conduc către înțelepciunea nebunilor mai directe decât altele. Maeştrii spirituali, îndeosebi cei din Orient, au creat numeroase tehnici prin care îi ajută pe oameni să iasă din tiparele minții lor raționale, intrând pe o altă frecvență a înțelegerii. Ghicitori imposibil de rezolvat, incantații monotone repetate la infinit, vizualizări complexe, uneori chiar țipete, crearea unor stări de teamă sau lovituri fizice aplicate la momentul oportun – toate acestea sunt folosite pentru „a-i scoate pe oameni din minți", făcând din ei nişte înțelepți nebuni.

O altă modalitate prin care oamenii pot deveni deopotrivă înțelepți şi „nebuni" constă în schimbarea perspectivei: adoptarea unui alt punct de vedere, schimbarea locului, eventual chiar la mare distanță de primul, şi contemplarea situației de acolo, găsirea unui unghi ciudat din care să priveşti lucrurile, ascensiuni în locul înalte pentru a avea o privire de ansamblu, cercetarea

dedesubturilor, ieşirea în afară sau intrarea în interior. Cu tot respectul pe care îl datorăm lui Albert Einstein, înțelepții nebuni au ştiut cu mult înaintea lui că perspectiva se schimbă odată cu observatorul şi cu viteza acestuia.

Uneori, sunt momente în care îmi plâng de milă,
Dar tot timpul
Vânturi puternice mă poartă pe întinsul cerului.
OJIBWAY SAYING

Nimic nu este real

Astăzi ştim dincolo de orice îndoială că luna nu este acolo dacă nu se uită nimeni la ea.

FIZICIANUL N. DAVID MERMIN

Lipsa inerentă a oricărei esențe a obiectelor materiale şi mentale este numită realitate.

AVATAMSAKA SUTRA

Înțelepții nebuni au avut întotdeauna bănuiala că lumea nu este ceea ce pare. De mii de ani, ei au încercat să ne comunice acest adevăr pe limba misticismului şi a poeziei. Astăzi, oamenii de ştiință spun practic acelaşi lucru pe limba fizicii, biologiei şi astronomiei. Descoperirile lor au demonstrat că „realitatea" este chiar mai ciudată decât şi-ar fi putut imagina vreodată cineva.

Ultimele teorii ştiințifice propun chiar ipoteza că lumea nu există deloc, dacă nu este nimeni care să o contemple. Ştiința modernă ne-a tras literalmente preşul de sub picioare. Mecanica cuantică a transformat lumea fizică într-o iluzie absolută, făcând din cele cinci simțuri ale noastre şi din sistemul nostru nervos central nişte conspiratori care contribuie la „marea minciună a realității", o păcăleală care continuă de mii de ani, fără ca cineva să-şi dea seama. *Noi trăim într-o amăgire continuă!*

Realitatea este o funcție ondulară care merge simultan înainte şi înapoi în timp.

JOHN L. CASTRI

Ştiința a scos la iveală lumi atât de enorme, de minuscule şi de ciudate, încât par gluma unui creator care se cutremură de râs ori de câte ori oamenii mai descoperă câte un mister, ceea ce face ca realitatea să pară încă şi mai încurcată. De la superclustere de galaxii care măsoară sute de milioane de ani-lumină până la particule atât de mici încât nici măcar nu au masă, de la

Principiul Indeterminării până la un univers care conține realități multiple, totul pare să fie altceva decât părea să fie până atunci. Dacă este să le dăm crezare oamenilor de ştiință, realitatea materiei constă în faptul că materia nu este reală. Nimeni nu pare să aibă nici cea mai mică idee legate de ceea ce se întâmplă.

Între timp, ne confruntăm şi cu o altă problemă „reală": noi înşine. După cum scria Sigmund Freud: „Adevărata realitate psihică este subconştientul. În natura lui interioară, acesta ne este la fel de necunoscut ca şi realitatea lumii exterioare. Mai mult, natura lui ne este la fel de imperfect comunicată de datele pe care ni le oferă conştiința ca şi natura lumii exterioare prin datele pe care ni le oferă cele cinci organe ale simțurilor".

Nu numai lumea exterioară ne amăgeşte, ci şi propria noastră lume interioară. De secole, misticii şi poeții ne-au spus că noi nu suntem cei care credem că suntem, şi că, de fapt, nu avem un „eu" separat. Foarte puțini oameni i-au luat în serios, convinşi că acestea sunt simple licențe poetice sau mistice. La ora actuală, psihologii şi biologii ne spun acelaşi lucru, folosind concepte genetice, chimice şi legate de condiționare. Concluzia de care se apropie oamenii de ştiință, deşi nu au încă curajul să o afirme deschis, este că noi nu suntem stăpânii propriilor noastre vieți. Ideea unui sine separat autonom este la fel de iluzorie ca şi ideea de materie.

Atunci când vălurile vor cădea şi veți vedea în sfârşit lucrurile aşa cum sunt ele în realitate, nu veți conteni să vă minunați: „Cu siguranță, nu aşa îmi imaginam eu realitatea!"

RUMI

Faceți ce vreți,
Această viață este o Ficțiune
Fiind alcătuită
Numai din Contradicții.
WILLIAM BLAKE

Adevărurile ne vor face liberi

Ceea ce numim înțelepciunea nebunilor este de fapt o expunere a tuturor fațetelor adevărului, până când adevărul dispare cu desăvârşire; abia atunci ajungem la adevăr. Înțelepciunea nebunilor ne arată acea parte a ființei noastre pe care creştinii o numesc cu dezaprobare latura animală – coiotul[1] din noi – sau acea parte pe care un maestru zen ar putea-o numi: „fața noastră primordială". Înțelepciunea nebunilor priveşte lucrurile deopotrivă din perspectiva cerului de

[1] N.Tr. Referire la un personaj central în mitologia indienilor din America.

deasupra şi a mocirlei de dedesubt, deopotrivă prin telescop şi prin microscop, din perspectiva minții, a inimii şi a pântecului, în speranța că vom avea acces la perspective cât mai diferite, astfel încât să ne jucăm rolul în melodrama amară a vieții cu inima mai uşoară şi cu mai multă grație. Dar stați puțin! Asta nu înseamnă că înțelepciunea nebunilor poate rezolva toate problemele noastre sau că ea poate mântui planeta!

Totul va deveni inimaginabil mai rău, şi niciodată mai bine. Dacă ceea ce am afirmat înainte nu este decât o minciună, vă veți da seama de acest lucru, şi asta vă va întrista şi mai tare.
KURT VONNEGUT JR.

Acest proces de revelare se poate dovedi uneori neplăcut. Înțelepciunea nebunilor elimină măştile şi costumele pe care ni le punem, ceasurile pe care le purtăm, compasurile şi cheile de la casă, punând în discuție cele mai îndrăgite convingeri ale noastre referitoare la Dumnezeu, țară, familie şi viitor. Ea doreşte să includă toate viziunile posibile, inclusiv coşmarurile, şi nu uită în nici un caz să ne reamintească de faptul că mai devreme sau mai târziu, vom muri.

Murim, şi nu murim.
SHUNRYU SUZUKI

Deşi unele din revelațiile înțelepciunii nebunilor sunt greu de acceptat, altele sunt extrem de plăcute şi ne fac să ne minunăm. Probabil că numărul lor este egal cu numărul celor din prima categorie. Altfel spus, există două modalități de a privi aceleaşi realități. Perspectiva înțelepciunii nebunilor conduce la cele mai variate răspunsuri, de la pesimism şi tristețe la cel mai înalt extaz. Chiar şi în cea mai critică stare a lor, înțelepții din această categorie îndulcesc de multe ori afirmațiile dure cu un cântec, un poem, o notă de umor sau un mic act de prestidigitație.

Numai cei superficiali se cunosc pe ei înşişi.
OSCAR WILDE

În această carte ne-am propus să împletim diferitele fire ale înțelepciunii nebunilor într-un fel de manta trăznită, poate într-o pătură a insecurității, care nu ne va ține de cald noaptea, dar care ne va face să trăim mai intens ziua. Vom studia diferite culturi şi caractere, scormonind după motivele comune care stau la baza acestei țesături, în speranța că vom crea o lucrare integrată. În cel mai rău caz, această împletitură de idei trăznite va putea servi drept paravan pentru

impulsurile neconvenționale, din ce în ce mai numeroase în ziua de astăzi. Nu este exclus chiar ca unii cititori să o poarte ca pe o haină permanentă.

De vreme ce totul nu este altceva decât o iluzie, perfectă în sine, fără să aibă nimic de-a face cu binele şi răul, cu acceptarea sau respingerea noastră, nu poți să nu izbucneşti în râs în fața ei.

LONG CHEN PA, MAESTRU TIBETAN

Vom întâlni mulți eroi care nu seamănă unii cu alții decât prin faptul că manifestă aceeaşi înțelepciune trăznită. Printre ei se vor număra oameni blânzi şi buni, precum Francisc din Assissi, care nu şi-ar fi iertat niciodată dacă ar fi ucis o viață oricât de măruntă, chiar şi pe aceea a unei râme. Alții vor fi cinici cu limba foarte ascuțită, de talia lui Friedrich Nietzsche sau H.L. Mencken, care nu s-au sfiit să tragă de coadă toate vacile noastre sacre. Înțelepciunea nebunilor este un melanj în care binele şi răul se amestecă într-un echilibru perfect, un carusel în care se rotesc deopotrivă sfinții şi păcătoşii. Pe măsură ce vă veți întâlni cu eroii noştri, nu depinde decât de dumneavoastră, cititorii, pe cine veți considera sfânt şi pe cine păcătos, dacă țineți cu tot dinadinsul să faceți asemenea distincții. În fond, cel care pentru cineva poate însemna un Harpo Marx[2] poate fi Meher Baba pentru altcineva (nici unul din cei doi nu vorbea). Nu depinde decât de dumneavoastră să stabiliți cine este mai presus: Iisus Christos sau Mark Twain. Chiar şi fizicienii au ajuns să afirme că realitatea depinde de observator. Ca şi orice altceva, revelația se află în ochiul privitorului.

În procesul de explorare a înțelepciunii nebunilor, este posibil să întâlnim anumite adevăruri. Asta nu înseamnă că toată lumea le va recunoaşte. În alte cazuri le vom recunoaşte, dar înainte să putem spune „cuarc” sau „sinapsă”, ele vor dispărea chiar din mâinile noastre, la fel cum dispare acum această introducere, topindu-se în restul cărții.

Capitolul 2
Distribuția

Poate că nu îl veți întâlni niciodată pe Maestru, dar cel puțin îi veți putea gâdila creaturile.

THOMAS PYNCHON

Înțelepciunea nebunilor se manifestă de regulă prin eroi arhetipali care îşi fac apariția în fiecare cultură, luând peste picior tot ce este convențional.

Principalele patru arhetipuri ale înțelepciunii nebunilor sunt clovnul, bufonul, farsorul şi nebunul (sau prostul satului[3]). Deşi cei patru împrumută fiecare diferite trucuri de la ceilalți, cu toții ne provoacă în felul lor special, cu întrebări, poveşti sau hohote de râs, ori oferindu-ne varianta lor complet diferită asupra realității. Întrucât s-au deghizat perfect, cu greu îi putem suspecta pe aceşti eroi de înțelepciune. Mulți dintre ei îşi pun măşti tocmai pentru a ne demasca pe noi. Alții procedează invers, scoțându-şi toate măştile. Unii se strâmbă sau mimează pentru a ne arăta cine suntem.

Mesajul comun pe care îl aduc cei patru eroi arhetipali este trăznita înțelepciune a îndoielii. Clovnii şi bufonii îşi asumă îndoieli grave asupra atitudinii noastre. „Este oare această seriozitate potrivită în acest caz?” Alții – cum sunt marii maeştri ai înțelepciunii nebunilor, cunoscuți şi ca nebuni sacri – pun la îndoială întreaga noastră cunoaştere de sine şi înțelegere a lumii exterioare.

Cei patru eroi arhetipali au o abilitate neegalată de a scăpa din încurcăturile în care se pricep de minune să intre. Clovnii o iau pe cocoaşă, farsorii sunt dezmembrați şi risipiți în toate direcțiile, bufonii riscă porunca cu tăierea capului din partea regelui sau încasarea unor fructe putrede din partea audienței, iar marii nebuni pot cădea oricând în prăpastie sau pot fi linşați de mulțimea înfuriată. Dar deşi par pierduți, ei se ridică întotdeauna, îşi revin şi renasc, chiar şi din moarte. Umorul şi inocența lor, sau poate importanța revelațiilor pe care ni le aduc, face din aceşti eroi nişte nemuritori.

Deşi sunt uneori izgoniți de instituții precum biserica sau statul, ei sunt deseori întâlniți printre oamenii de rând. Treptat, devin adevărate legende, integrându-se în folclorul popular.

Clovnul

Spiritul comic îşi bate joc de tot ceea ce spunem şi facem noi. În fiecare din noi se ascunde un clovn, aşa că nu avem nevoie să ne punem o mască albă.

JAMES HILLMAN

Cel mai uman dintre eroii arhetipali ai înțelepciunii nebunilor este clovnul. Gura mult prea mare a clovnului se strâmbă într-un rânjet imens, sau dimpotrivă, într-o tristețe sfâşietoare, bătându-şi astfel joc de stările noastre emoționale cele mai curente. Oamenii râd de el deoarece clovnul face parte din rândul lor, fiind patetic, dar adorabil, încercând din răsputeri, dar eşuând

---

[2] N.Tr. Unul din cei trei frați Marx, celebri eroi de comedie americani, întotdeauna mut şi jucând rolul unui sărac cu duhul.

[3] N.Tr. În tradiția românească, cel mai celebru personaj care intră în această categorie este Păcală.

întotdeauna. (Întotdeauna timid atunci când este introdus publicului, clovnul se apleacă pentru a-şi încheia şireturile la pantofii imenşi… după care începe inevitabilul tangou! Însoțit, evident, de fanfara circului!)

Clovnul ne arată prin comportamentul său condiția noastră umană şi ne încurajează să râdem de sine. În fond, cu toții suntem nişte clovni, veşnic păcăliți de circumstanțele vieții, dar niciodată dispuşi să ne dăm bătuți. Cu toții urcăm pe frânghie numai pentru a constata în final că am urcat pe un zid greşit; ne căutăm pălăriile, numai pentru a descoperi că acestea s-au aflat tot timpul pe capul nostru; ne facem planuri pentru ziua respectivă, numai pentru a descoperi că ziua avea alte planuri cu noi.

În felul lui amuzant, clovnul ne vorbeşte de vulnerabilitatea noastră. Deşi este întotdeauna plin de bune intenții şi de speranțe, noi ştim anticipat că nu va reuşi. Marele lui triumf constă în rânjetul final, când dă din umeri după un eşec: „Eh, în fond, aşa stau lucrurile!" Clovnul uită repede trecutul şi se îndreaptă plin de entuziasm către următorul dezastru.

Lumea clovnului, în care trăim cu toții, nu este o glumă practică, ci o glumă *impractică.* Este lumea lui Stan şi Bran care mută un pian, sau a lui Elmer Fudd care încearcă să scape de iepure. În această lume, aparatele nu funcționează niciodată cum trebuie. Încercăm să curățăm lucrurile, dar în final ele se murdăresc şi mai tare. Simplul fapt că avem un corp pare uneori o condiție absurdă. De multe ori ne învârtim într-un cerc purtând pantofi care nu ni se potrivesc, fără să ajungem nicăieri, şi alegându-ne în plus cu băşici la tălpi. Clovnul este o dovadă vie a legii termodinamicii: în această lume, toate lucrurile tind către haos şi către disoluție.

La urma urmei, totul este un truc.
CHARLIE CHAPLIN

Clovnul este figura comună, personificată de Charlie Chaplin prins în maşinăria timpurilor moderne, sau antrenat în goana după aur, alături de restul mulțimii. Este imigrantul nefericit, omul obişnuit, cu o mină tristă, antrenat încolo şi încoace de forțele istoriei şi de propriile lui prostii, dar continuând să supraviețuiască cu un zâmbet tâmp pe față, uneori chiar sărind într-un picior, cu pantofii lui uzați, în timp ce păşeşte către asfințit. Clovnul cade de dragul nostru, dar tot el se ridică întotdeauna, tot de dragul nostru.

Uneori, fața albă a clovnului devine masca morții, care rânjeşte ironic în fața încercărilor noastre penibile de a impune o ordine şi de a da semnificație vieții pe care o ducem, şi care nu este altceva decât un circ cu trei arene. În final, ne spune fața vopsită în alb, suntem cu toții ținta unei glume.

Clovnul este aspectul mai luminos al forțelor întunecate, partea benefică a haosului, aiureala născută din subconştient. Dintre toate arhetipurile înțelepciunii nebunilor, clovnul este cel mai acceptabil şi cel mai simpatic.

Clovnul este un comic primitiv.
GEORGE SANTAYANA

Bufonul

Indiferent câte restricții impune civilizația asupra individului, acesta reuşeşte mai devreme sau mai târziu să le depăşească. Cea mai bună supapă de salvare pe care a găsit-o omul modern este umorul. Cu cât civilizația este mai evoluată, cu atât represiunea este mai mare şi cu atât mai multă nevoie avem de umor.
SIGMUND FREUD

Bufonii sunt criticii plini de umor. Ei nu se sfiesc să scoată la lumină minciunile societății şi ale scenei sociale contemporane. În timp ce clovnul ne arată slăbiciunile dintotdeauna ale oamenilor, bufonul îşi bate joc de comportamentul social şi politic al epocii curente.

Bufonul poate apărea sub diferite deghizări: ca scriitor de piese de teatru şi pamfletar, ca menestrel rătăcitor, actor de comedie, maestru de ceremonii într-un cabaret sau într-un show de vodevil, ca autor de desene animate, scriitor de parodie sau de satiră, sau precum comicii contemporani, care țin spectacole la scenă deschisă.

Oricât de cinic ai deveni, nu poți ține pasul cu vremurile.
LILY TOMLIN

Spre deosebire de atât de umanul clovn, bufonul pare uneori complet lipsit de umanitate: un caracter cu dinții şi limba la fel de ascuțite. El scoate la lumină revelații periculoase, luându-le peste picior.

Instrumentul de lucru al bufonului sunt cuvintele. În timp ce clovnul mimează, bufonul face uneori strâmbături. Aşa cum au spus unii, pana poate fi mai periculoasă decât sabia. Arma bufonului rămâne însă cuvântul. El împunge cu limba sa ascuțită, care poate chiar ucide.

Seriozitatea este unicul refugiu al celui superficial.
OSCAR WILDE

Bufonul împiedică vântul să sufle în pânzele politicienilor, dezumflă retorica exagerată, denunță (h)ipocrizia şi hiper-crizia, birocrația şi demagogia,

până când acestea îşi revelează adevărata lor natură, care este nimicul cu care oamenii se umflă în pene, la fel ca broasca din fabulă.

Scopul unei glume nu este de a degrada fiinţă umană, ci de a-i reaminti că este deja degradată.

GEORGE ORWELL

Bufonul curţii este nebunul personal al regelui, şi de multe ori este cel mai bun sfătuitor al acestuia. În timp ce alţii se tem să-i spună regelui adevărul, bufonul face pe prostul şi îi arată regelui slăbiciunile sale, dar şi realitatea politică cu care se confruntă. El face acest lucru cu umor, căci nu are de ales: în joc se află chiar capul lui.

NEBUNUL: Nebunul dulce-amar
Apare acum;
Unul ici,
Celălalt colo.
LEAR: Mă faci nebun, băiete?
NEBUNUL: Ai renunţat la toate celelalte titluri
Cu care te-ai născut.
WILLIAM SHAKESPEARE
Tragedia Regelui Lear

Una din cele mai faimoase caracterizări a nebunului a fost făcută în timpul foametei din Irlanda, la începutul secolului XVIII, fiind scrisă de pana lui Jonathan Swift. În următorul citat din „O propunere modestă", sarcasmul muşcător al lui Swift loveşte în indiferenţa societăţii faţă de suferinţele sărmanilor.

Un american atotştiutor, prieten cu cunoştinţa mea din Londra, m-a asigurat că un copil bine hrănit şi sănătos, în vârstă de un an, este o mâncare excelentă, hrănitoare şi delicioasă, indiferent dacă este fiert, prăjit, copt sau pus pe grătar, şi nu am nici o îndoială că merge de minune la o tocană sau cu un sos alături.

De aceea, supun opiniei publice, cu tot respectul, ideea ca din cei 120.000 de copii deja concepuţi, 20.000 să fie puşi deoparte pentru hrană, din care un sfert să fie de sex masculin, ceea ce reprezintă ceva mai mult decât procentul berbecilor, porcilor şi bivolilor pe care îi mâncăm… Ceilalţi 100.000 pot fi oferiţi spre vânzare doritorilor suficient de avuţi, cu recomandarea adresată mamelor să-i alăpteze bine cu o lună înainte, pentru a părea cât mai rotofei şi mai apetisanţi pentru o masă bună.

Bufonul nu ezită să pună la îndoială convingerile religioase, aşa cum a făcut-o cu o măiestrie de neegalat Mark Twain. Textul său cel mai ireverențios, colectat în *Scrisori de la pământeni,* nu a putut fi publicat până în anii 40, adică la aproape 30 de ani după moartea lui Twain. Probabil că dacă secțiuni din această carte ar fi fost publicate în timpul vieții lui, Twain ar fi fost linşat de mulțime. În următorul fragment, Mark Twain îl ia peste picior pe Iehova însuşi:

El spune, cu naivitate, fără jenă şi fără să dea impresia că ar fi stânjenit în vreun fel: „Eu, Domnul Dumnezeul tău, sunt un Dumnezeu gelos". Vedeți voi, acesta este doar un alt fel de a spune: „Eu, Domnul şi Dumnezeul tău, sunt un Dumnezeu penibil, preocupat doar de lucrurile mărunte". El dădea astfel un avertisment: nu putea suporta gândul că vreun alt Dumnezeu ar putea primi complimentele de duminică ale acestei rase umane atât de comică şi de stupidă…

Bufonul lucrează cu cuvintele, transformându-le uneori chiar pe ele în ținte. Comicii creează confuzie şi stârnesc hohote de râs, dovedindu-ne că de multe ori, cuvintele au două sensuri. Uneori, adevărul poate fi găsit în greşeală, iar cuvântul rostit fără voie dezvăluie uneori intenția ascunsă. Alteori, nu există nici o semnificație.

Într-o dimineață, am împuşcat un elefant îmbrăcat în pijamalele mele. Cum a ajuns să fie îmbrăcat cu ele, nu ştiu. Apoi am încercat să-i scoatem fildeşii, dar nu am reuşit, căci erau prea bine înțepeniți în gura sa. Evident, totul se petrecea în Alabama, Tuskaloosa[4]. Am făcut câteva fotografii ale fetelor native, dar acestea nu erau dezvoltate[5]. Oricum, ne vom întoarce mai târziu.

GROUCHO MARX

Câteodată, nonsensurile revelează lipsa de semnificație a cuvintelor; alteori, ele le conferă semnificații noi. Calamburul poate fi cea mai joasă formă de umor; alteori, el poate fi forma supremă. Altfel spus, anumite tipuri de nonsensuri pot avea mai mult sens decât altele.

În *Trezirea Finnegan-ilor,* James Joyce şi-a creat propriul său limbaj, pornind de la limba engleză, dar împodobit cu jocuri de cuvinte multilingvistice, onomatopee şi calambururi care amețesc cititorul cu o sumedenie de sensuri.

Marii maeştri ai jocurilor de cuvinte pot de-construi o limbă, vorbind într-un limbaj ciudat, dar pe care îl înțelege toată lumea. În fond, cuvintele nu sunt decât grupaje de sunete cu o semnificație general acceptată, dacă sunt rostite,

---

[4] Joc de cuvinte intraductibil: Tuskaloosa s-ar putea traduce prin „Ținutul fildeşilor".

sau simple simboluri, dacă sunt scrise. Când jocul este revelat ca fiind un simplu joc, ne simțim expuşi, mormăind şi comunicând unii cu alții în muzica elaborată a limbajului.

Unii bufoni nu se rezumă numai la cuvinte, ci bântuie pe străzi sau pe la sediile puterii, afişându-şi înțelepciunea trăznită prin comportamentul lor idiosincratic sau prin acțiuni sfidătoare de teatru politic.

Cinicul Diogene, o figură foarte controversată care a trăit în Grecia Antică, se plimba noaptea pe străzile Atenei cu o lampă, spunându-le oamenilor că se află în căutarea unui om cinstit. Diogene dispreţuia posesiunile lumeşti şi a locuit o vreme într-o cadă de baie, dar a sfârşit prin a-şi câştiga respectul oamenilor în calitate de filosof. Odată, Alexandru cel Mare l-a întrebat dacă îi poate îndeplini o favoare. Diogene i-a răspuns: „Da. Fă ca umbra ta să dispară de aici". Legenda spune că Diogene s-a masturbat odată pe treptele Parthenonului, invitându-i pe cei care făceau acelaşi lucru în intimitatea căminului lor să o facă public.

Secolul XX nu a fost lipsit de bufoni. Provocările sale au fost uriaşe, cerând reacții pe măsură, revoltătoare, care nu au întârziat să apară. Pe la sfârşitul anilor 60, reacțiile contra-culturii americane au condus la multe acțiuni de protest, organizate sub forma unor acțiuni de gherilă teatrală. *Yippies* (membrii Partidului Internațional al Tinerilor – *Youth International Party)* aruncau bani de la balconul Bursei din New York brokerilor de la parter. Pentru a protesta împotriva războiului din Vietnam, mii de oameni au înconjurat Pentagonul şi au incantat la unison „AUM", încercând să leviteze pe deasupra masivei clădiri. Potrivit unor surse puțin credibile, ei chiar au reuşit.

Întrucât bufonii sunt no-meni[6], ei rostesc de multe ori adevărul spunând nu în fața minciunilor evidente, a absurdităților şi nedreptăților. În această lume a adevărurilor relative, bufonii sunt campionii înțelepciunii nebunilor.

Toate „ismele" ar trebui să fie „uasme".
ABBIE HOFFMAN

Farsorul

De vreme ce toată lumea râde de mine, voi râde şi eu de ei.
IKTOMI, FARSORUL DIN OGLALA

Farsorii sunt pungaşii din mituri şi din folclor. Uneori, ei apar ca nişte creatori stângaci ai lumii, sursa tuturor necazurilor noastre; alteori, nu sunt altceva decât nişte maniaci sexuali neruşinați. Oricare ar fi rolul pe care îl joacă,

---

[5] Joc de cuvinte intraductibil: *developed* = dezvoltat, dar şi developat.

ei nu se supun condurilor obişnuite de comportament. Par să se fi născut dintr-o epocă de dinaintea binelui şi răului, iar înțelepciunea lor trăznită îşi propune să scoată la iveală natura noastră primară, necivilizată. În lucrarea sa, *Farsorul,* Paul Radin a explorat universalitatea farsorului.

Nici o generație nu îl înțelege pe deplin, dar nici o generație nu ar putea exista fără el. Farsorul trebuie inclus în toate teologiile, în toate cosmologiile, chiar dacă oamenii îşi dau seama că el nu se potriveşte în nici una dintre ele, pentru că el reprezintă nu numai trecutul nediferențiat şi distant, ci şi prezentul nediferențiat al fiecărui individ.

Farsorii mistici sunt o combinație între zei şi animale, şi fac parte dintre cele mai vechi imagini ale divinului. Deşi majoritatea celor din epoca noastră cred într-un Creator mai nobil, mai există unii care consideră că Farsorul trebuie condamnat pentru felul în care a creat această lume.

Radin relatează un mit al indienilor Picioarele Negre, care afirmă că atunci când Bătrânul (Farsorul) a creat lumea, el ar fi dat naştere numai la încurcături, dacă nu ar fi fost Bătrâna. Aceasta a insistat să-l ajute pe Bătrân atunci când a creat oamenii. El a fost de acord să asculte sfatul ei, dar numai cu condiția ca *el* să aibă ultimul cuvânt; din fericire, lucrurile au luat o cu totul altă întorsătură.

„Ei bine, a spus Bătrânul, eu zic ca oamenii să aibă ochi şi gură pe față, dar în linie dreaptă şi pe verticală".

„Nu, a spus Bătrâna. Nu îi vom face astfel. Oamenii vor avea ochi şi gură pe față, aşa cum bine zici, dar vor fi aşezați în cruce".

„Bine, a fost de acord Bătrânul. Propun ca oamenii să aibă câte zece degete la fiecare mână".

„Vai, nu! a spus Bătrâna. Sunt prea multe atâtea. Mai mult o să-i încurce. Mai bine să le facem câte patru degete mici şi unul mare pentru fiecare mână".

„Bine, a spus Bătrânul. Să ne gândim acum la felul în care îşi vor procrea copiii. Propun ca genitalele să fie aşezate în zona ombilicului".

„Nu, a spus Bătrâna. În acest fel, sarcina va fi un proces prea uşor, iar oamenii nu vor avea grijă de copiii lor. Cel mai bine este să le aşezăm genitalele în zona pubiană".

Atunci când Coiotului i se atribuie rolul de Creator, el face întotdeauna numai încurcături. Se spune că la început, Coiotul avea un sac plin cu stele, pe care trebuia să le aşeze pe cer în linii drepte. O vreme a făcut treabă bună, dar în

---

[6] Oameni care îl iau în brațe pe „nu".

curând s-a plictisit şi a aruncat restul stelelor pe cer, care s-au aşezat aşa cum s-a nimerit. Oare cum ar fi arătat cerul în cazul în care Coiotul ar fi fost mai grijuliu?

Farsorul reprezintă de asemenea natura sălbatică, imposibil de controlat, care ajunge într-un sat pentru a adulmeca ceva de făcut. Când Coiotul vizitează triburile din America Centrală şi de Nord, el nu se poartă deloc cu mănuşi. Se spune chiar că ar râde cu anusul. Cele mai multe relatări îl descriu ca pe un obsedat sexual lipsit de ruşine, pe care triburile Hopi îl numesc „coiotul care caută păsărici[7]", iar într-una din legende se spune chiar că face sex cu propria sa bunică.

Poate nu strică să încercați să localizați din când în când Coiotul. Se pare că a supraviețuit şi că o duce mai bine în lumea modernă decât alți farsori, putând fi văzut uneori în jurul focurilor de tabără şi a corturilor, adulmecând prin *zendo*-uri sau rătăcind prin cafenele şi prin barurile rău famate. În *Jurnalul Coiotului,* un grup de scriitori contemporani vorbesc despre calea coiotului.

De ce se miros câinii sub coadă
DE LOWELL JEAGER

Când le-a cerut să facă acest lucru, câinii l-au refuzat.
Eşti murdar, i-au spus ei Coiotului.
Tu nu eşti un câine.
După care câinii s-au dezbrăcat pentru saună
Şi au intrat în aceasta fără el.
Coiotul i-a invidiat pentru blănurile
Pe care şi le-au atârnat în cuier.
S-a gândit chiar să le fure,
Dar până la urmă a renunțat.
Preferând să adune blănurile
Într-o mare grămadă,
Şi să le calce în picioarele sale murdare.
După care a dat foc acoperişului saunei
Şi a strigat cu voce tare:
O, ce-o să mai facă acum câinii,
Când Coiotul le-a luat blănurile!
Din spatele unei stânci, Coiotul s-a amuzat copios
Văzându-i pe câinii cei goi
Ieşind din saună în frigul de afară,

---

[7] N.Tr. În original, un cuvânt mult mai vulgar, imposibil de reprodus.

Grăbindu-se să apuce câte o blană,
Temându-se că acestea nu vor ajunge pentru fiecare.
Ani mai târziu, spune povestea,
Câinii, care acum sunt îmbrăcați cu blănurile altora,
Se miros unii pe alții sub coadă
Pentru a-şi găsi propria blană.
Între timp, Coiotul continuă să rânjească,
Pierdut pe undeva printre dealuri,
Rostogolindu-se prin noroi
Şi gândindu-se cât de rău este
Să fii câine,
Şi cât de bine,
Şi de curat este
Să fii Coiot.

Coiotul poate fi văzut deseori urlând la lună, cu capul dat pe spate. Secretul înțelepciunii lui trăznite nu poate fi înțeles decât prin ascultarea atentă a urletului lui, care include o sinteză dulce-amară a tuturor experiențelor posibile. Este deopotrivă un hohot de râs şi un strigăt de dor, o tânguire şi un sarcasm.

Deşi îi place să se afişeze în această ipostază, Coiotul nu este decât una din formele animale pe care şi le asumă farsorul. În triburile indiene din America Centrală şi de Nord, el apare uneori şi sub forma unui Corb, a unei Ciori sau a unui Iepure; în Europa sub forma Vulpoiului; în Africa sub forma păianjenului Ananse; iar în America de Sud sub forma Iepurelui B'rer.

Farsorul apare sub diferite ipostaze printre zeitățile şi eroii mitici ai multor culturi. Zeul hindus Krishna are ceva de farsor, plăcându-i să le joace feste muritorilor (dacă dumneavoastră ați fi un zeu, nu v-ar plăcea acelaşi lucru?), în special tinerelor fete, păstorițele, pe care le uluia cu strălucirea lui divină şi cu puterile lui magice.

Un zeu-farsor din Africa de Vest pe nume Edshu adoră să creeze haos şi confuzie printre oameni. Se spune că o dată, Edshu s-a dus la plimbare, purtând o pălărie roşie pe o parte şi albă pe cealaltă parte. El s-a plimbat pe o cărare care unea două ferme, făcându-le semne cu pălăria ambilor fermieri. Mai târziu, când cei doi s-au întâlnit, ei au început să se certe în legătură cu culoarea pălăriei, întrucât unul a văzut numai partea ei roşie, iar celălalt numai partea ei albă. Chiar când erau pe punctul să se omoare unul pe celălalt din cauza certei, Edshu le-a apărut şi le-a arătat pălăria buclucaşă.

Reintrarea în actualitate a Coiotului şi a celorlalți farsori demonstrează că înțelepciunea trăznită a acestor pungaşi refuză să pălească. Chiar şi atunci când

gardurile verzi care ne limitează frontierele lumii noastre civilizate încep să se îngroaşe, coioţii urlă noaptea în afara lor ca să ne aducă aminte de haosul din jurul nostru.

Nebunul

Doamne, ce nebuni sunt aceşti muritori.
WILLIAM SHAKESPEARE

Dacă nebunul ar persista în nebunia lui,
El ar deveni un înţelept.
WILLIAM BLAKE

Începeţi şi voi un proiect uriaş, nebunesc, ca şi Noe. Nu contează ce vor gândi oamenii despre voi.
RUMI

Nebunul este cel mai puternic dintre arhetipurile înţelepciunii nebunilor şi cel mai mare maestru al acesteia. în realitate, există două tipuri de nebuni: nebunul prost şi marele nebun. Nebunul prost este incapabil şi stupid, un clovn al minţii. Marele nebun este un înţelept care nu poate fi înţeles cu mintea obişnuită. Nebunul prost este cel pe care îl vedem în fiecare zi atunci când ne uităm în oglindă sau când păşim pe stradă. Marele nebun este o raritate, fiind foarte greu de întâlnit printre oameni.

Numitorul comun al ambelor tipuri de nebuni este inocenţa. Inocenţa nebunului prost îl transformă pe acesta într-o fiinţă simplistă şi lipsită de sofisticare, întrucât el încearcă să trăiască în conformitate cu convenţiile general acceptate. Marele nebun nu încearcă nici o clipă să se adapteze la acestea; în inocenţa lui, el trăieşte după propriile sale reguli. Nebunul prost îşi pierde singur banii, în timp ce marele nebun preferă să îi dăruiască în mod conştient. Nebunul prost se rătăceşte întotdeauna, în timp ce marele nebun se află acasă pretutindeni. El are alte valori decât restul lumii, fiind maestrul de ceremonii al înţelepciunii nebunilor.

Einstein era un om care putea pune nişte întrebări de o simplitate infinită.
JACOB BRONOWSKI

La fel ca şi Einstein, marele nebun se minunează în faţa realităţii evidente, devenind astfel capabil de descoperiri revoluţionare legate de spaţiu şi timp. Marele nebun trăieşte în afara cercului orb al rutinei, fiind deschis în faţa surprizelor momentului. Adevăraţii proşti suntem noi, cei care ne complăcem în

înțelegerea noastră. Noi considerăm că ştim totul despre miraculosul dans al creației, dar marele nebun îl priveşte de fiecare dată ca şi cum l-ar vedea pentru prima oară. Revelațiile marelui nebun ne arată de multe ori încotro ne îndreptăm, dar şi mai des unde ne aflăm.

Chiar dacă ceilalți nu au fost nebuni,
Noi ar trebui să fim.
WILLIAM BLAKE

Nebunul este o carte divinatorie

Marele nebun este prima carte din cărțile tarotului. El este maestrul de ceremonii, care zâmbeşte şi ne întâmpină înaintea marelui spectacol, a Marii Iluzii, a paradei eroilor arhetipali care vor urma. Nebunul ne spune de la bun început că ceea ce vom vedea nu este altceva decât o melodramă şi că nu trebuie să luăm prea în serios aceste măşti şi aceste caractere. Personalitățile noastre nu sunt altceva decât nişte măşti, nişte roluri pe care trebuie să le jucăm în piesă. Noi putem să ne citim rolul care ne revine, dar nu putem schimba cu nimic intriga. La urma urmei, destinul nostru este scris în cărți.

În tarot, Nebunul este ilustrat ca o persoană ce rătăceşte prin soare cu un rucsac şi un cățel, fără să pară a avea vreo grijă şi fără să se îndrepte într-o direcție anume. Mai mult, este pe punctul de a cădea într-o prăpastie! Poate că Nebunul ştie acest lucru, dar continuă să zâmbească, fiind conştient de faptul că nu va atinge niciodată fundul prăpastiei. Poate că Nebunul ştie că el şi prăpastia nu sunt altceva decât iluzii.

Nebunul este singura carte din tarot care nu are un număr. El este în afara hotarelor numerelor sau a suitelor, în afara tuturor categoriilor, dincolo de bine şi de rău. Alături de un Nebun, orice se poate întâmpla, şi orice s-ar întâmpla, chiar şi moartea, nimic nu-i va schimba vreodată zâmbetul etern.

Ca o afirmație a puterii sale, Nebunul este unul din puținele personaje din tarot care a fost acceptat şi în cărțile de joc moderne. El a devenit aici jokerul, întotdeauna privit cu uimire, dat întotdeauna binevenit. La fel ca şi Nebunul, jokerul nu are un număr, fiind practic deasupra acestora şi putând să le înlocuiască pe toate. El nu are o valoare specifică, fapt care îi conferă cea mai mare valoare. În jocurile de cărți, Nebunul este chiar mai puternic decât regii, reginele şi aşii!

Nebunia din jur

Nebunul joacă adeseori rolul principal în poveştile populare din toată lumea, fie ca idiotul satului, fie ca un înțelept excentric. În povestea care urmează, Mulla Nasrudin, unul din cei mai faimoşi eroi populari din lumea

islamică, joacă rolul marelui nebun, dându-le oamenilor lecții de înțelepciune trăznită.

Când Nasrudin a fost rugat să le vorbească oamenilor adunați în moschee, el s-a ridicat şi a spus: „Concetățeni, ştiți voi ce doresc să vă spun?” Mulțimea a răspuns într-un glas: „Nu”, la care Nasrudin a replicat: „Dacă nu ştiți ce doream să vă spun, înseamnă că sunteți prea ignoranți şi nu merită să-mi mai dau osteneala”. După care a părăsit moscheea. Oamenii ştiau însă că el dispune de o mare înțelepciune, aşa că duminica următoare l-au invitat din nou să vorbească. De această dată, când Nasrudin i-a întrebat pe oameni dacă ştiu despre ce doreşte să le vorbească, aceştia au răspuns: „Da”. „Bine, a spus el, în cazul acesta nu are rost să-mi mai pierd timpul”. După care a părăsit din nou moscheea. Invitat pentru a treia oară, Nasrudin a întrebat din nou mulțimea dacă ştie despre ce doreşte să vorbească. Învățând lecția, jumătate din oameni au răspuns „Nu”, iar cealaltă jumătate „Da”. „Bine, le-a spus Nasrudin, în cazul acesta cei care ştiu să le spună celor care nu ştiu. Cât despre mine, mă duc”.

Există o poveste chinezească despre un țăran înțelept, care ştia că este imposibil să cunoşti ceva şi era conştient de natura arbitrară a judecății umane. În această poveste, calul țăranului fuge, iar vecinul vine să îşi exprime simpatia, spunându-i: „Ce păcat de calul tău”. Țăranul răspunde simplu: „Poate”. În ziua următoare, calul se întoarce, aducând cu el doi cai sălbatici. De data aceasta, vecinul îl felicită pe țăran, spunându-i: „Ce întorsătură norocoasă!” Din nou, țăranul răspunde: „Poate”. În ziua următoare, fiul țăranului îşi rupe piciorul în încercarea de a îmblânzii caii. Din nou, vecinul vine să îşi exprime simpatia: „Ce păcat!” „Poate”, răspunde din nou țăranul. A doua zi, un ofițer vine în regiune să recruteze tinerii capabili de luptă, dar fiul țăranului nostru scapă, din cauza piciorului său rupt. Şi povestea poate continua astfel la nesfârşit.

În fiecare din aceste poveşti, un înțelept nebun ne învață marea lecție a imposibilității de a şti ceva cu toată certitudinea. Se întâmplă uneori ca şi ceilalți nebuni, cei prostănaci, să devină maeştri ai înțelepciunii nebunilor.

Se spune că într-o zi, Nasrudin (care poate juca toate rolurile de nebuni) stătea în piața centrală, în fața unei tarabe cu ardei iuți, pe care a început să-i mănânce unul după altul. Din ochi îi curgeau lacrimi, fața îi era roşie şi contorsionată, dar el continua să mănânce ardeii. Când cineva l-a întrebat de ce face asta, Nasrudin a răspuns: „Caut unul dulce!”

Există o poveste creştină de sorginte necunoscută, referitoare la un nebun prostănac foarte religios. Varianta mai modernă a poveştii afirmă că acest om pios trăia într-un oraş din Europa, când s-a produs o mare inundație. Nivelul apei creştea din ce în ce mai mult, ajungând la parterul caselor. În acest moment, la poarta eroului nostru soseşte o barcă de salvare, dar omul refuză să urce în ea, spunând: „Nu vă faceți probleme în ceea ce mă priveşte. Eu cred în

Dumnezeu, şi El mă va salva". Nivelul apei continuă să crească, iar omul este silit să se urce pe acoperiş, pentru a supravieţui. Barca soseşte din nou, dar omul strigă: „Nu vă faceţi probleme. Eu cred în Dumnezeu, şi El mă va salva!" În sfârşit, apa ajunge la nivelul coşului, iar omul este nevoit să stea în vârfurile picioarelor pentru a mai putea respira. În clipa aceea soseşte un elicopter şi cei de acolo îi aruncă o frânghie. Omul cel pios refuză însă să se agaţe de ea, spunând acelaşi lucru ca şi mai înainte, după care este înghiţit de valuri şi se îneacă. Ajuns în faţa lui Dumnezeu, el face o plecăciune, după care îi spune cu obidă acestuia: „Doamne, ţi-am fost un slujitor credincios, Te-am adorat în fiecare zi, Te-am iubit şi am crezut în Tine, iar atunci când a venit inundaţia, Tu m-ai părăsit! De ce, Doamne?" La care, Dumnezeu i-a răspuns, nu fără o expresie de uluire pe faţă: „Ciudat. Ştiam că ţi-am trimis două bărci de salvare şi un elicopter!"

Aceste poveşti populare descriu felul aparte de a gândi al înţelepţilor nebuni, în care înţelepciunea extremă se împleteşte cu nebunia aparentă. Pentru ca această lucrare să fie completă, este foarte important însă să ajungem şi la marii înţelepţi nebuni care au trăit cu adevărat pe pământ, în carne şi oase. Mulţi vor rămâne uimiţi să constate că se roagă zilnic la unii din ei. Evident, este vorba de acei nebuni înţelepţi care au devenit simbolurile vii ale marilor religii.

Nebunii sacri

Puteţi fi siguri că nici un om nu a cunoscut Adevărul Suprem dacă o mie de oameni cinstiţi nu au depus mărturie că este un eretic.

JUNAID DIN BAGDAD, SUFIT

Nebunii sacri provin din subculturile spirituale, din acel mediu subteran, esoteric şi mistic, al marilor tradiţii religioase ale lumii. Ei cunosc o realitate diferită de cea a restului oamenilor, trăind fiecare clipă în conformitate cu înţelegerea lor, indiferent de costuri. Aceştia sunt nebunii divini. Între ei, cei mai bine cunoscuţi sunt Lao Tse, Buddha şi Christos. Toţi au fost maeştri şi toţi au pus la îndoială adevărurile convenţionale.

Deşi la ora actuală ar putea părea nepotrivit să îi numim pe aceşti oameni sfinţi „nebuni", este probabil că la vremea lor multă lume îi considera astfel. Oricum, erau mult mai mulţi aceia care îi considerau nebuni decât înţelepţi.

Lao Tse a fost un poet vizionar nebun, care a refuzat toate slujbele bune pe care i le-a oferit regele, preferând să trăiască singur în munţi. În cercurile importante de la curte şi din viaţa social a oraşului, personalităţile râdeau cu siguranţă atunci când era pomenit numele lui.

Gautama, zis Buddha, a fost unul din cei mai populari lideri spirituali la vremea lui. El a creat aşezăminte comunale în mijlocul pădurii, unde îşi învăţa

adepții să respingă căile obişnuite ale lumii, înlocuindu-le cu o doctrină ciudată (la vremea respectivă), pe care a numit-o „calea de mijloc”. Dacă Buddha ar fi în viață şi ar preda aceeaşi cale astăzi, cu siguranță foarte mulți părinți ar dispune răpirea copiilor lor din comunitatea respectivă şi arestarea „nebunului”.

Unii cred că Eu am venit în această lume pentru a aduce pacea. Eu am venit însă să aduc războiul în această lume.

IISUS DIN NAZARET

La vremea sa, Iisus a fost considerat un ciudat. A devenit popular printre săraci, pentru că propovăduia în mijlocul lor, dar oamenii respectabili şi înstăriți îl considerau un nebun periculos, care rătăceşte pe străzi. Mai mult, Iisus însuşi a acceptat uneori rolul nebunului, pe care l-a jucat în mod deliberat, pentru a-şi justifica protestele radicale.

La fel ca şi bufonul, Christos sfidează obiceiurile încetățenite şi ia peste picior capetele încoronate. La fel ca un trubadur rătăcitor, el nu are un „loc în care să-şi pună capul”. La fel ca un clovn la parada circului, el satirizează autoritățile existente călărind pe un măgar, ovaționat ca un rege păgân, deşi nu dispune de nici un fel de autoritate pământească.

HARVEY COX

Festinul nebunilor

Mulți înțelepți din Orient şi-au spus singuri nebuni, iar acceptarea acestei etichete indică tipul de înțelepciune pe care doreau să o transmită oamenilor. Chuang-tse obişnuia să spună că cei care ştiau că este nebun „nu erau chiar proşti”.

Nebunii sacri pot fi găsiți în două mari zone ale înțelepciunii nebunilor. Pe de o parte sunt taoiştii şi maeştrii zen, care propovăduiesc lăsarea în voia valului şi abandonarea în fața curentului. Ei devin cei mai buni prieteni ai insecurității, îndoindu-se de înțelepciunea şi chiar de Dumnezeul lor. În cealaltă zonă, vizionari precum Christos sau Rumi (poetul sufit) trec de la îndoială la siguranța absolută în viziunile lor neobişnuite şi se topesc în iubirea de Dumnezeu sau în Unitatea oceanică, trăind de-a pururi în această stare de conştiință modificată.

Un rabin a cărui congregație nu doreşte să-l expulzeze afară din oraş nu este un rabin adevărat.

PROVERB TALMUDIC

O imagine mi-a trecut prin suflet: „Întoarce-te la originea ta”. Inima mea s-a îndepărtat atunci de această lume a culorilor şi a parfumurilor, strigând: „Unde îmi pot găsi Originea?”, rupând podoabele sale, din cauza iubirii infinite pe care o simțea.

RUMI

Nebunii sacri văd dincolo de vălul iluziei, sesizând unitatea întregii existențe. Când Iisus s-a proclamat pe sine fiul lui Dumnezeu, el dorea să spună că suntem cu toții copiii lui Dumnezeu, întrucât ne-am născut din aceeaşi sursă divină. La fel, maeştrii taoişti sau zen înțeleg că toate lucrurile sunt una şi că eul nostru separat nu este decât o iluzie. Pentru cei mai radicali dintre înțelepți, chiar şi simpla rostire a numelui este o obişnuință periculoasă, căci ne rupe în mod artificial de restul creației.

Nebunii sacri sunt unanim de acord că identificarea falsă cu eul stă la originea fricii, urii şi lăcomiei, care conduc apoi la violență şi la război. De aceea, cei mai mulți dintre ei trăiesc în simplitate şi sărăcie. Ei cred că bogăția contribuie din plin la crearea eului fals şi că posesiunile prea numeroase nu fac decât să întunece adevărata viziune.

Identificarea cu rolul săracului îi determină aproape inevitabil pe nebunii sacri să îşi asume rolul de rebeli, de conducători ai unor mişcări populare care zdruncină ordinea politică şi religioasă existentă. Statul şi biserica se sprijină întotdeauna reciproc, şi orice amenințare la adresa uneia din aceste două instituții o pune imediat în pericol pe cealaltă. Aproape toți mari nebuni sacri au fost anatemizați de clasa preoțească şi au avut încurcături cu legea.

Marea Cale nu este deloc grea pentru cei care nu au preferințe.

AL TREILEA PATRIARH ZEN

Gautama Buddha a renunțat la hinduism pentru a demonstra că adevărul nu este apanajul exclusiv al preoților brahmani şi că mântuirea nu are nimic de-a face cu casta, ritualurile sau ofrandele. Buddha propovăduia faptul că toată lumea poate practica şi atinge eliberarea spirituală.

Mai uşor intră o cămilă prin urechile acului decât un om bogat în Împărăția lui Dumnezeu.

IISUS DIN NAZARET

Eu nu îi pot spune unui om Brahman numai pentru că s-a născut dintr-o anumită familie. Bogăția îi face pe aceştia trufaşi. Eu prefer să îi spun Brahman unui om sărac, eliberat de ataşamente.

BUDDHA
Dhammapada

Lao-tse şi taoiştii îl luau peste picior pe Confucius din cauza bărbii sale, spunând: „Marea Cale este cealaltă cale”. Taoiştii i-au respins pe adepţii lui Confucius şi moralismul lor rigid, codurile lor formale şi datoria faţă de familie şi faţă de societate. Ei erau convinşi că virtutea nu se naşte din respectarea regulilor, ci din înţelegerea interioară. De aceea, ei refuzau să fie nesinceri cu ei înşişi şi cu Tao, natura tuturor lucrurilor.

Confucius îmbracă totul în culori şi podoabe, şi foloseşte fraze pompoase, confundând esenţa cu forma. El preferă să îşi deformeze natura înnăscută numai pentru a deveni un model pentru oameni, fără să-şi dea seama că în acest fel, acţionează în minciună.
CHUANG-TSE

Iisus, un evreu, a denunţat clasa conducătoare evreiască pentru corupţia şi colaboraţionismul ei cu romanii. El i-a izgonit pe cămătari din marele Templu, a renunţat la toate posesiunile sale şi a propovăduit îndeosebi claselor sărace. Nu este de mirare că autorităţile l-au numit nebun şi l-au condamnat la moarte.

Căci aşa cum fulgerele şi trăznetele luminează cerul în toate direcţiile, la fel va arăta Fiul Omului atunci când va sosi ziua. Dar până atunci, el va trebui să sufere mult şi să fie respins de generaţia lui.
LUCA 17:24

La rândul lor, budiştii chan şi zen au respins pietatea preoţilor din primele şcoli budiste indiene. Influenţaţi de taoiştii chinezi, mulţi maeştri zen s-au revoltat împotriva metodelor formaliste de predare şi a aderenţei prea stricte la scriptură, creându-şi propriile practici şi interpretări ale căii. În timp ce budiştii indieni vorbeau de respingerea lumii de dragul iluminării, cei mai mulţi dintre maeştrii zen au refuzat să facă vreo distincţie între această lume şi o alta, spirituală. Zenul a încercat să elimine toate dualităţile.

Fără suferinţă, fără naştere, fără oprire, fără cale, fără cunoaştere, dar şi fără realizare.
SUTRA INIMII, TRADIŢIA ZEN MAHAYANA

Eu nu cred decât într-un Dumnezeu care poate dansa.
FRIEDRICH NIETZSCHE

Maeştrii sufiţi au introdus învârtirea în jurul propriei fiinţe ca metodă de atingere a iluminării, alături de dans şi de rostirea neîncetată a numelui lui Dumnezeu. Ei le ofereau celor simpli o metodă simplă de cunoaştere şi de adorare a lui Allah. La fel, rabinii hasidici au apărut în cadrul iudaismului, dar au ajuns în diaspora. Într-un climat de nesiguranţă şi de pericole constante, ei i-au condus pe oameni prin cântece şi dansuri către Dumnezeu. Baal Shem Tov obişnuia să spună că ţăranul care stă în spatele sinagogii şi nu reuşeşte decât să fluiere rugăciunile îi este la fel de drag lui Dumnezeu ca şi savantul învăţat care ştie pe de rost întregul Talmud. Un mesaj similar vine din tradiţia evangheliei negrilor baptişti din sud sau din cântecul extatic, de-a dreptul hipnotic, al devoţilor lui Krishna, care strigă: „Dacă nu pot dansa, nu doresc să fac parte din religia voastră!”

Vocea Legii se exprimă prin cântec şi dans.
HAKUIN, MAESTRU ZEN

Nebunii sacri sunt de multe ori adevăraţi revoluţionari ai religiei. Unii îşi scriu chiar propriile lor scripturi. În cazul altora, viaţa lor devine scriptură. După moartea lor apar şarlatanii, iar apoi se nasc bisericile. Dacă marii maeştri ai înţelepciunii nebunilor care au dat numele lor principalelor religii ale lumii s-ar naşte în ziua de astăzi, ei ar refuza cu siguranţă să adere la aceste biserici.

Un nebun din epoca noastră

Mohandas Gandhi, un mare nebun, a plecat doar recent dintre noi. Purtând cu el doar o copie a „Cântecului hindus al lui Dumnezeu”, Gandhi, *mahatma* sau „marele suflet”, a pus la încercare Imperiul Britanic şi întreaga civilizaţie occidentală. În viziunea lui, religia şi politica sunt inseparabile, şi ambele ar trebui trăite în lumina principiului primordial al non-violenţei.

Atunci când practica non-violenţei va deveni universală, Dumnezeu va domni pe pământ la fel ca în ceruri.

Non-violenţa lui Gandhi înseamnă refuzul de a ucide sau de a face vreun rău oricărei fiinţe vii, şi reprezintă un mod de viaţă integral. Acest principiu l-a condus pe Gandhi la aplicarea unor tactici de rezistenţă non-violentă împotriva guvernării britanice din India, fiind totodată piatra de temelie a socialismului său idealist şi rural.

Centralizarea privită ca sistem nu poate corespunde unei structuri non-violente a societăţii. Prin metoda non-violenţei, noi nu urmărim să distrugem capitalistul, ci doar capitalismul.

Gandhi a înţeles că violenţa va continua să existe atâta vreme cât în această lume vor exista sărăcia şi bogăţia extremă. Pe când se afla în Europa, el a putut constata cum capitalismul occidental şi viaţa urbană alimentează lăcomia şi dizarmoniile de tot felul. De aceea, în timp ce restul ţărilor în curs de dezvoltare se grăbeau să se alinieze stilului de viaţă al ţărilor occidentale, făcând toate eforturile pentru industrializare, Gandhi i-a încurajat pe indieni să îşi dezvolte mici industrii rurale şi un stil de viaţă cooperatist. El era convins că numai societatea rurală putea salva India de relele secolului XX, dând un exemplu demn de urmat apoi de către întreaga lume. În viziunea lui Gandhi, numai un mod de trai simplu, în cadrul unor comunităţi mici, putea conduce la armonie socială, la fericire individuală şi la împlinire spirituală.

Nu există o limită a sacrificiului pe care trebuie să-l facă cineva pentru a realiza unitatea cu întreaga viaţă, *dar acest ideal va stabili cu siguranţă anumite limite pentru dorinţele voastre. Aceasta este antiteza la poziţia civilizaţiei moderne, care afirmă: „Dublaţi-vă nevoile!”*

Odată, Gandhi l-a vizitat pe regele George al Marii Britanii îmbrăcat doar cu o pânză ce îi înfăşura şalele şi cu sandale. Întrebat de ce a procedat astfel, el a răspuns: „Regele purta destule haine pentru amândoi”. Cu o altă ocazie, întrebat ce crede despre civilizaţia occidentală, Gandhi a răspuns: „Cred că ar fi o idee foarte bună!”

Dumnezeu nu are o religie.
MAHATMA GANDHI

La fel ca atâţia alţi nebuni sacri dinaintea sa, Gandhi şi-a dedicat întreaga viaţă ajutorării săracilor, trăind la fel ca ei. Când a murit, singurele lui posesiuni erau un fus, o figurină cu cele trei maimuţe care Nu Văd Răul, Nu Aud Răul şi Nu Rostesc Răul, o pereche de ochelari şi un baston, precum şi câteva haine de casă.

Nu toţi nebunii sacri şi-au impus în egală măsură adevărurile. Unii dintre ei au găsit cele mai potrivite simboluri pentru vremea în care trăiau, creând adevărate mituri din propriile lor vieţi şi primind postum statutul de divinitate. Aceştia au oferit umanităţii o renaştere miraculoasă, un nou început al ciclului etern. Prin viziunile şi faptele lor rebele, aceşti nebuni sacri au devenit fondatorii

unor noi linii spirituale, ai unor noi reprezentări simbolice ale adevărului suprem.

Capitolul 3
Înţelepciunea nebunilor din Est

Cele mai complete manifestări ale înțelepciunii nebunilor pot fi găsite în taoism şi în budismul zen. Nici una din acestea nu poate fi considerată propriu-zis o filosofie sau o religie. Primii maeştri ai taoismului şi ai budismului zen nu au promovat un Dumnezeu sau un sistem metafizic. Ei îşi considerau starea de grație ca pură „existență", trăind fără o ideologie, fără analiză şi fără a căuta o semnificație superioară.

Acest pământ este chiar Pământul Lotusului purității. Iar acest corp este chiar corpul lui Buddha.

HAKUIN, MAESTRU ZEN

Prin meditațiile lor, înțelepții din Orient au atins un nivel de înțelegere care nu a apărut în Occident decât 2.000 de ani mai târziu. Ei şi-au dat seama că mintea umană este profund condiționată şi că ideea unui „eu" independent este o iluzie. Cu mult înainte ca lumea occidentală să înceapă să realizeze cât de imens este universul, înțelepții din Orient par să-şi fi dat seama intuitiv cât de infinite sunt spațiul şi timpul.

Înțelepciunea nebunilor a taoiştilor şi a maeştrilor zen li se pare occidentalilor mai mult trăznită şi mai puțin înțeleaptă. Ea nu încearcă în nici un fel să justifice existența. Nu trebuie să te rogi cuiva şi nici nu trebuie să faci mare lucru. Uneori, nu trebuie să faci altceva decât să stai nemişcat. Atât adevărul cât şi mântuirea par să fie o simplă chestiune de acceptare, adică de existență.

De aceea, înțeleptul rămâne constant în inacțiune şi predică învățătura lipsită de cuvinte.

LAO-TSE

Cum adică, marele Tao?

Principalii maeştri ai înțelepciunii nebunilor şi părinți ai taoismului sunt Lao-tse şi Chuang-tse. Definiția facilă a taoismului este: o filosofie existențială radicală care a apărut în China, în secolele VI-V î.Ch. Lao-tse este autorul celebrei lucrări Tao Te Ching, scriptura taoiştilor. Dintre cei doi, el a fost cel mai serios, un filosof al paradoxului şi al perspectivelor ample. Chuang-tse este mai

degrabă un povestitor care s-a folosit de parabolele şi de umorul său pentru a lua peste picior modul obişnuit de gândire. Iată ce se întreba el:

Cine poate considera non-existența ca fiind capul său, viața ca fiind spatele şi moartea ca fiind fundul său? Cine ştie că viața şi moartea, existența şi anihilarea, reprezintă unul şi acelaşi corp? Doresc să fiu prietenul acestui om.

Principiul de bază al taoismului este că toate lucrurile sunt una. Multe tradiții spirituale vorbesc despre unitatea primordială, dar Lao-tse şi Chuang-tse au tras cele mai dramatice concluzii pornind de la acest concept. În viziunea lor, unitatea tuturor lucrurilor înseamnă că nu poate fi făcută nici o distincție între viață şi moarte, între bine şi rău, între sfânt şi profan, sau între orice alte extreme de tipul: „acesta şi acela”. Toate fac parte integrantă din aceeaşi creație unică, aflată în evoluție: Tao. Un alt maestru, Tung-kuo, l-a întrebat odată pe Chuang-tse: „Unde există acest lucru, pe care tu îl numeşti Tao?” Chuang-tse i-a răspuns cu sarcasm: „În urină şi în fecale”. Unitatea lui Tao include urina, fecalele şi pe taoiştii înşişi.

Maeştrii Chuang şi Lao au înțeles că cea mai mare parte a problemelor noastre sunt provocate de identitatea separată pe care ne-am creat-o şi de importanța specială pe care ne-o atribuim. Dacă ne separăm de restul creației, este imposibil să nu intrăm în conflict cu aceasta. Rădăcina întregii suferințe este iluzia că suntem separați.

Speranța şi teama nu sunt decât fantome care se nasc din gândirea eului. Dacă nu ne-am mai considera separați de restul lumii, de ce ne-am mai putea teme?

LAO-TSE

Lao-tse ştia că înțelepciunea lui trăznită suna ca un fel de nonsens pentru majoritatea oamenilor. În fond, el le-a recomandat acestora să renunțe la abordarea lor rațională față de viață şi la dorința lor de a înțelege, la orice idee referitoare la *un scop* al existenței şi la urmărirea bogăției, faimei sau fericirii. Alături de Chuang-tse, el a afirmat că felul în care ne ducem viața este greşit. Chuang-tse a venit chiar cu o sugestie:

Eu nu pot spune dacă ceea ce consideră lumea fericire este cu adevărat fericire sau nu. Tot ce ştiu eu este că privind felul în care caută ei această fericire, îi văd obsedați şi obosiți, fanatici şi incapabili să se oprească sau să-şi schimbe direcția. Şi culmea, tot timpul afirmă că sunt pe punctul de a atinge fericirea. Părerea mea este că nu poți cunoaşte fericirea decât dacă încetezi să o mai cauți.

Care zen?

Închide-ți gura, strânge-ți buzele şi spune ceva!

PAICHANG, MAESTRU ZEN

În zen, înțelepciunea nebunilor ajunge la limita extremă, atât în ceea ce priveşte înțelepciunea şi cât şi în ceea ce priveşte nebunia. Un mare maestru zen îşi taie pleoapele pentru a putea medita mai mult fără să adoarmă. Un adept zen îşi taie brațul pentru a-i demonstra maestrului că tânjeşte după învățătura acestuia. Un alt maestru strigă atât de tare încât discipolul său, deşi „iluminat" de strigăt, surzeşte. Şi astfel de istorii abundă...

Kwatz! (Ho!)

LIN-CHI, MAESTRU ZEN

Kwan! (Ho!)

UMMON, MAESTRU ZEN

Dacă răspunzi prin „da", vei primi 30 de lovituri cu bastonul. Dacă răspunzi prin „nu", vei primi tot 30 de lovituri cu bastonul.

TOKUSAN

Dacă ai un baston, am să-ți dau unul; dacă nu ai, am să ți-l iau.

HUI-CHI'ING

Zenul, un hibrid între taoism şi budism, a apărut în China în anul 600 d.Ch., răspândindu-se apoi în Japonia, unde a ajuns la apogeu. Există însă mulți adepți zen care consideră că linia lor a apărut în India, în secolul V î.Ch., când Buddha şi-a prezentat învățătura unui grup alcătuit din peste o mie de discipoli pe Muntele Vulturului Sfânt. Când trebuia să ia cuvântul, Buddha a tăcut, după care a cules o floare. O singură persoană din întregul grup, un călugăr pe nume Kasyapa, a înțeles exact ce dorea să spună Buddha, şi a trăit pe loc iluminarea. În viziunea anumitor adepți, realizarea subită a perfecțiunii tuturor lucrurilor pe care a trăit-o atunci Kasyapa a fost începutul căii zen. Această cale este sintetizată de aşa-numitele Cele Patru Mari Afirmații ale Zenului:

Transmisia directă, de la om la om, nu prin scripturi;
Fără dependența de cuvinte sau de litere;
Indicarea directă a realității;
Conştientizarea naturii proprii şi atingerea stării de Buddha.

Zenul înseamnă să nu te laşi prins în capcana cuvintelor; de aceea, atunci când citiți aceste rânduri, de-focalizați-vă privirea şi contemplați pagina ca prin ceață.

JACK KEROUAK

Întrucât zenul nu are un obiect al cunoaşterii, maestrul înțelepciunii nebunilor transcende logica şi limbajul. Zenul este o cale de *a fi.* Dar dacă nu putem vorbi despre zen, atunci cum îl putem descrie?

Zenul este ca un nebun care strigă: „Dacă doreşti să-mi spui că stelele nu sunt nişte cuvinte, atunci nu le mai spune stele!"

JACK KEROUAK

Dacă doreşti să vezi ceva, priveşte în interiorul lui, direct; dacă încetezi însă să te mai gândeşti la el, l-ai ratat deja.

TAO-WU

Nebunii sacri ai zenului sunt complet „smintiți" şi doresc să îi „smintească" şi pe ceilalți. Mesajul nebuniei lor este că însăşi nebunia reprezintă mesajul.

Înțelepciunea trăznită a zenului transformă experiența obişnuită tot într-o experiență obişnuită. Cele mai multe experiențe sunt *extra*ordinare (adică în afara obişnuitului), fiind încărcate de preconcepțiile şi de prejudecățile noastre, şi filtrate de dorința noastră de a găsi o *destinație pragmatică* pentru orice. Zenul înseamnă să îți transcenzi ideile, dorințele şi cuvintele, şi să experimentezi fiecare moment fără atribute (am folosit noi înşine o sumedenie de cuvinte pentru a descrie ceea ce este dincolo de cuvinte!).

Noi avem doi ochi pentru a putea vedea lucrurile din două perspective, dar trebuie să mai existe şi un al treilea ochi, prin care să putem privi totul în simultaneitate, fără a vedea practic nimic. Asta înseamnă să înțelegi zenul.

D.T. SUZUKI

Nebunii sacri ai zenului trăiesc clipă de clipă experiența directă a lumii, fiind în permanență spontani şi savurând jocul. Cu adevărat, zenul este înțelepciunea perfectă a nebunilor.

Maestrul Shih-kung şi-a întrebat discipolul dacă poate prinde spațiul cel gol. Discipolul a făcut o mişcare cu mâna prin aer, dar Shih-kung a exclamat: „Nu ai prins nimic!" Atunci, discipolul l-a întrebat: „Bine, dar care este soluția ta?" Shih-

kung l-a prins pe discipol de nas, l-a răsucit în mod dureros şi a strigat: „Asta înseamnă să prinzi spaţiul cel gol!”

ALAN WATTS

Spiritul zenului

Forma înseamnă vid şi vidul înseamnă formă.

PRAJNA PARAMITA SUTRA

Tot ce faceţi este zen.

BODHIDHARMA

Chiar dacă nu suntem întotdeauna conştienţi de acest lucru, la un moment dat am adus cu toţii un omagiu unuia din cei mai faimoşi nebuni sacri ai zenului, un erou numit Hotai, pe jumătate om, pe jumătate mitic, cunoscut şi sub numele de Buddha-care-râde. El este figura pântecoasă a cărui statuie o găsim deseori în magazinele de suveniruri şi în restaurantele chinezeşti, despre care se crede că aduce noroc dacă îi freci burta. Uneori, mâinile lui se întind în sus, ca şi cum ar susţine cerul prin dansul lui trăznit, iar faţa lătăreaţă se strâmbă într-un rânjet larg. Se crede că statuia lui Buudha-care-râde a fost modelată după un călugăr rătăcitor zen care a existat în realitate, un chinez pe nume Keishi, despre care unii credeau că este Maitreya, o altă încarnare a lui Buddha care ar fi sosit pe neaşteptate în această formă rubicondă şi veselă. Spre deosebire de el, adevăratul Buddha, indianul adorat pretutindeni, este prezentat în mod tradiţional într-o formă îngrijită, plăcută şi de o mare demnitate, cu trăsături perfect simetrice şi doar cu umbra unui surâs pe faţă, la fel ca şi Mona Lisa. Acest surâs sublim este una din numeroasele embleme ale stării spirituale extatice în care se află Buddha. Există un pasaj în literatura budistă ortodoxă care susţine că oamenii foarte avansaţi din punct de vedere spiritual nu râd niciodată foarte tare, iar cei iluminaţi nici măcar nu-şi arată dinţii atunci când zâmbesc. Luând peste picior acest ideal monastic rigid, eroul popular Hotai a venit special să proclame adevărul că poţi fi iluminat, râzând din toată inima, zgâlţâindu-ţi burdihanul uriaş. Poţi obţine realizări foarte mari şi pe calea suferinţei şi a vidului, dar poţi la fel de bine să apari ca un om gras şi vesel, mereu pus pe şotii, care bea din când în când o gură de vin şi care preferă să se joace toată ziua de-a v-aţi ascunselea cu copiii decât să incanteze *sutra*-e cu câţiva călugări bătrâni într-un templu încins şi murdar. Marea înţelepciune a căii budiste clasice nu li se pare suficient de trăznită unora. Iată ce scrie în cartea sa, *Zenul şi spiritul comic,* Conrad Hyers:

Legenda spune că Hotai (Buddha-care-râde) a refuzat să primească titlul de maestru zen şi să respecte restricțiile monastice, preferând să se plimbe pe străzi cu sacul său pe umăr, făcând cadouri copiilor.

Societatea Poeţilor Înţelepciunii nebunilor din Orient[8]

Buddha-care-râde simbolizează o întreagă subcultură a artiştilor înțelepciunii nebunilor, a acelor poeți rătăcitori din China şi Japonia, mulți fiind şi călugări zen sau taoişti. Subcultura poetic-spirituală străbate secolele şi include în rândurile ei câțiva dintre cei mai rafinați scriitori şi artişti asiatici. De regulă, aceşti erau mari iubitori de natură şi de sălbăticie, motiv pentru care mulți dintre ei au devenit rătăcitori, trăind clipa prezentă şi cerşindu-şi hrana cea de toate zilele. Ei respingeau instituțiile religioase oficiale, dar şi afacerile oamenilor obişnuiți, preferând să trăiască liber şi să îşi practice poezia şi arta eliberării.

Abandonează această lume efemeră,
Abandonează-te pe tine,
Iar luna şi florile te vor ghida pe Cale.
RYOKAN

Ryokan a trăit la sfârşitul secolului XVIII şi la începutul secolului XIX, fiind unul dintre cei mai renumiți şi mai îndrăgiți eroi ai istoriei japoneze. Era un poet zen rătăcitor, maestru al înțelepciunii nebunilor, care se autodenumea „Marele Nebun". Deşi iluminarea lui a fost dovedită şi ar fi putut deveni cu uşurință şeful unei mânăstiri sau a unui templu, Ryokan a refuzat orice poziție oficială, preferând să trăiască într-un ermitaj din munți, de unde făcea plimbări prelungite prin satele din jur, jucându-se cu copiii şi bând sake cu țăranii. Se simțea mult mai bine în compania oamenilor obişnuiți decât în cea a preoților, şi din câte povesteşte legenda, îşi citea poeziile țăranilor ori de câte ori aceştia îl rugau să facă acest lucru.

Cu părul zbârlit peste urechi,
Într-o robă uzată, de culoarea norilor albi şi a fumului cenuşiu,
Pe jumătate beat şi pe jumătate treaz,
Mă întorc acasă,
Cu copiii în jurul meu,
Ghidându-mă pe Cale.

---

[8] N.Tr. Probabil aluzie la filmul *Societatea Poeților Dispăruți.*

Într-unul din cele mai faimoase poeme ale sale, Ryokan evocă starea de grație zen, greu de surprins în cuvinte, pe care o descrie ca armonia perfectă a existenței pure.

Fără să gândească, florile invită fluturii;
Fără să gândească, fluturii sunt atraşi de flori.
Când florile înfloresc, fluturii vin.
Când fluturii vin, florile înfloresc.
Eu nu îi „cunosc” pe ceilalți.
Ceilalți nu mă „cunosc” pe mine.
Atunci când nu ne cunoaştem unii pe alții, noi urmăm în mod natural Calea.

Muntele Rece (Han-shan), care şi-a luat numele după vârful său preferat, a trăit în China în secolul VII, în timpul dinastiei T'ang. Avea reputația unei mari înțelepciuni, fiind considerat de folclorul chinezesc, alături de colegul său, Ridică-te (Shih-te), „nemuritori”. Muntele Rece şi Ridică-te au lucrat o vreme în bucătăria unei mari mănăstiri, şi multe ilustrații ale celor doi nebuni legendari îi prezintă pe aceştia sprijinindu-se de mături şi amuzându-se copios. Poveştile legate de ei susțin că aceştia cântau tot timpul şi făceau tot felul de pozne, luându-i peste picior pe preoții şi pe călugării din regiune.

La fel ca şi tovarăşul său japonez, Muntele Rece a refuzat să primească vreo funcție oficială într-un templu sau într-o mănăstire. Când un preot faimos a venit să-l viziteze în bucătăria în care lucra, Muntele Rece a fugit în munți şi nu a mai fost văzut niciodată. A dus apoi o viață de eremit, în sărăcie şi libertate, scriind poeme pe pietre şi pe scoarțele copacilor.

M-am stabilit cu mult timp în urmă pe Muntele Rece,
Mi se pare că au trecut ani şi ani de atunci.
Liber, colind prin păduri şi peste pâraie,
Contemplând lucrurile aşa cum sunt.
Oamenii nu se aventurează niciodată atât de departe în munți,
Norii albi se adună şi plouă.
Iarba cea grasă îmi este aşternut,
Iar cerul albastru mă acoperă ca o pătură.
Fericit, îmi pun capul pe o piatră
Şi uit de cer şi de pământ, lăsându-le să-şi vadă de schimbările lor.
MUNTELE RECE

Momentul haiku

Poemele japoneze haiku au acelaşi rol ca şi clovnii din zen, dând indicații picante şi uneori umoristice legate de experiența dulce-amară a vieții. Create inițial de călugării şi misticii budişti japonezi, haiku-urile reprezintă o punte între poezie şi zen, exprimând trăirea unui moment cât se poate de simplu şi de direct. Aşa cum poeții spirituali occidentali Dante şi Milton şi-au trecut versurile mitopoetice prin filtrul creştin, poeții haiku au încercat să-şi transcrie în acest fel experiența zen. După cum scria R.H. Blyth, marele orientolog: „Haiku este un fel de satori, o iluminare, care ne ajută să pătrundem în esența lucrurilor”.

În aceste timpuri de criză, cireşii înfloresc pretutindeni.
ISSA

Haiku este o manifestare a idealului zen, căci descoperă spiritualul în ceea ce este obişnuit, spunându-ne doar atât: „Iată”. Poetul nu interpretează şi nu explică decât rareori imaginea sau scena prezentată, iar abstracțiile sau metaforele lipsesc cu desăvârşire. Scopul unui haiku este să surprindă experiența unei clipe, iar dacă momentul include şi gânduri sau sentimente, poetul se limitează să le treacă în scris, unde acestea devin un simplu fapt. Drama personală nu este decât un aspect al scenei efemere.

Eu plec.
Tu rămâi.
Două toamne.
BUSON

Acolo unde există oameni,
Vei găsi muşte
Şi Buddha-şi.
ISSA

Un poet care scrie un haiku se concentrează asupra unei experiențe singulare, dar remarcă de regulă două elemente: ce percepe lumea şi ce percepe mintea. Poetul se joacă cu aceste două percepții pentru a crea tensiunea poetică. Basho, părintele haiku-ului contemporan, numeşte acest joc: „comparația surprinzătoare”. Iată cum descrie el efectele ei: „... mintea pleacă, apoi se întoarce”.

Forma unui haiku limitează poetul la doar trei versuri care însumează exact 17 silabe (în japoneză), ceea ce impune o mare precizie în exprimare. La fel ca şi literele alcătuite din câteva linii încrucişate din alfabetul chinez sau

japonez, un haiku reprezintă o pictură concentrată, care evocă o stare de spirit cu un număr limitat de cuvinte.

- lumea unei picături de rouă nu este altceva decât lumea unei picături de rouă,
şi totuşi -
şi totuşi -
ISSA

Issa este unul dintre cei mai iubiți poeți japonezi de haiku. La fel ca şi Sf. Francisc din Assissi, el iubea toate formele de viață. În poezia sa, Issa se adresează adeseori păsărilor, animalelor şi insectelor.

Chiar şi pentru voi, gâzelor,
Noaptea trebuie să fie lungă
Şi singuratică.

Nu omorî musca!
Iată – te imploră să o cruți
Frecându-şi picioruşele între ele!

Chiar şi printre insecte,
Unele pot cânta
Şi altele nu.

O, melcule,
Şi tu urci Muntele Fuji,
Dar atât de încet!

La fel ca şi mulți alți poeți asiatici, Issa iubea cu multă pasiune lumea naturală, considerând-o un maestru. El studia ciclurile naşterii şi morții, precum şi modul de viață al diferitelor creaturi. Această pasiune a condus la instaurarea unei convenții care a rezistat în timp, şi anume ca în fiecare haiku să fie pomenit un anumit anotimp. Există astfel haiku-uri pentru cele patru anotimpuri, la care se adaugă un al cincelea, pentru măsura justă.

Oamenii vin, oamenii pleacă,
Pe pajiştea înverzită de primăvară,
Oare de ce – mă întreb?
SHIKI

Urechi ale bătrâneții mele;
Ploile de vară
Cad şi formează şănțulețe.
BUSON

Solitudine de iarnă –
Într-o lume monocoloră
Vuietul vântului.
BASHO

Vechiul calendar
Mă umple de recunoştință,
La fel ca o sutra.
BUSON

Toamnă profundă;
Vecinul meu –
Oare cum trăieşte el?
BASHO

De pe acoperişul lumii
Eu privesc această viață ca pe o conjurație şi ca pe un vis.
În inima mea se naşte o mare compasiune
Pentru cei care nu cunosc acest adevăr.
MILAREPA

Tradiția budistă tibetană a dat naştere unor mari poeți spirituali, precum ascetul Milarepa, care a descris înțelepciunea transcedentală prin cântecele sale improvizate. Milarepa a preferat să trăiască într-o sărăcie extremă, în frigul Munților Himalaya, aplicând autocontrolul şi stăpânind elementele. Când un rege local i-a trimis un mesager pentru a-l invita la palat într-o audiență, Milarepa a refuzat, spunând: „Şi eu sunt un rege atotputernic. Sunt regele Roții care se Învârteşte. Cât despre regii care se bucură de bogățiile lor pământeşti, aceştia nu sunt mai fericiți şi mai puternici decât mine”.

Milarepa şi-a consacrat viața încercării de a dobândi controlul asupra minții şi iluminarea perfectă. El ştia că această misiune nu are nimic de-a face cu bogăția sau cu confortul, dar nici cu religia sau cu sfintele scripturi. Iată ce spunea el:

Obişnuit multă vreme să meditez asupra Adevărurilor Şoptite,
Eu am uitat tot ce se spune în cărţile tipărite.
Obişnuit multă vreme să cunosc semnificaţia Celui de dincolo de cuvinte,
Eu am uitat felul în care poţi analiza cuvintele.
Am uitat toate dogmele şi credinţele.

Un alt nebun sacru din Himalaya a fost sfântul-tâlhar tibetan Drukpa Kunley. Prin comportamentul său scandalos, Kunley dorea să-i înveţe pe oameni să renunţe la formalismul religios şi să fie deschişi în faţa întregii vieţi. Se spune că odată, Kunley a ajuns într-un sat în care oamenii erau foarte religioşi, închinându-se continuu în faţa divinităţilor lor. Kunley a intervenit, rostind următoarea litanie:

Mă închin în faţa păcătoşilor nemulţumiţi de soţiile lor;
Mă închin în faţa limbajului trivial şi a minciunilor;
Mă închin în faţa copiilor nerecunoscători;
Mă închin în faţa celor care îşi încalcă legămintele;
Mă închin în faţa profesorilor ataşaţi de cuvintele lor;
Mă închin în faţa vagabonzilor care refuză să stea într-un cămin;
Mă închin în faţa prostituatelor nesătule.

La fel ca atâţia alţi maeştri ai înţelepciunii nebunilor, Kunley dorea să-i asigure pe oameni că „păcătoşii” şi săracii erau şi ei incluşi în zona sacralităţii.

Din înţelepciunea nebunilor occidentală

Cu cât înţelepciunea este mai mare, cu atât este mai mare durerea; cel care îşi sporeşte cunoaşterea îşi amplifică tristeţea.

ECLEZIASTUL

Expresiile occidentale ale înţelepciunii nebunilor sunt mai răsfirate decât cele orientale, motiv pentru care sunt mai dificil de urmărit. Până la apariţia existenţialismului, la sfârşitul secolului al XIX-lea, în filosofia occidentală nu se poate vorbi de idei atât de radicale ca şi cele din culturile orientale. Chiar dacă filosofii sau artiştii din Vest au ajuns la propriile lor concluzii, uneori diferite de cele general acceptate, înţelepciunea nebunilor nu a prins în subconştientul colectiv occidental, şi până recent nu i s-a acordat prea mare atenţie. Explicaţiile au rădăcini adânci.

Aşa cum am mai afirmat, înţelegerea înţelepciunii nebunilor orientale impune o anumită flexibilitate mentală, ca să nu spunem că generează un adevărat şoc minţii vestice. Un poet zen remarca odată: „Este ca şi cum ai

încerca să discuți despre culoarea laptelui cu un orb". Principala dificultate rezultă din atitudinea occidentală față de rațiune, care diferă radical de cea orientală. De-a lungul secolelor, căutătorii înțelepciunii din Vest şi din Est s-au implicat în jocuri ale conştiinței oarecum diferite. Haideți să facem o comparație:

Rațiunea este adevăratul sine al omului, întrucât este partea cea mai bună din el.
ARISTOTEL

Nu mai gândiți, şi problemele voastre vor dispărea.
LAO-TSE

În psihicul umanității există o diviziune profundă între Orient şi Occident. Aproape că am putea face o comparație cu împărțirea creierului în cele două emisfere cerebrale, fiecare având propriile sale metode de înțelegere. La modul general, căutătorii înțelepciunii din Vest şi din Est au abordat căi fundamental diferite.

Virtutea înseamnă cunoaştere.
PLATON

Dacă încercă să cunoşti ceva, deja te-ai despărțit de el.
CHUANG-TSE

La începutul experiențelor lor cu conştiința, înțelepți din Est, aflați în căutarea păcii interioare, au încercat să dobândească controlul asupra gândurilor şi emoțiilor lor. Privind în interior, ei au descoperit că nu pot pune bază pe intelect, care se dovedeşte adeseori o unealtă trădătoare, capabilă să ne conducă spre alienare. Ei au înțeles că deşi este importantă pentru supraviețuirea noastră, mintea rațională ne poate rupe de noi înşine şi de restul creației.

Orientalul va fi întotdeauna intuitiv, nu rațional. Naşterea rațiunii din apele primordiale ale inconştientului este o realizare a grecilor.
WILLIAM BARRETT

Într-o altă parte a planetei, căutătorii adevărului din Occident, începând cu grecii, au devenit sclavii minții lor raționale. Credința lor în supremația minții a condus la convingerea că omul se află deasupra restului creației şi a indus în psihicul occidental o identificare puternică cu sinele individual sau cu „sufletul".

Eforturile occidentalilor s-au centrat implicit pe dezvoltarea intelectului şi pe întărirea egoului, ca o cale de cunoaştere şi de control al lumii.

Chiar şi în această viziune dominantă occidentală pot fi găsite însă urme ale înțelepciunii nebunilor. Câțiva nebuni sacri s-au infiltrat în tradiția ideo-creştină-islamică. Unii au fost chiar sanctificați sau li s-a acordat statutul de eroi, deşi numai după moartea lor. La fel ca şi tovarăşii lor taoişti sau zen-budişti, nebunii sacri din Vest au urmărit să se topească în fuziunea cu întreaga creație, dar de regulă prin intermediul unui agent mijlocitor, a unei prezențe capabile să îi ajute, pe care au numit-o Dumnezeu, Christos sau Mahomed. De aceea, în timp ce majoritatea maeştrilor din Est subliniază unitatea cu natura *obişnuită* a lucrurilor, misticii evrei, creştini sau musulmani caută întotdeauna o experiență extraordinară. Ei tânjesc după o fuziune *extatică,* dublată de viziuni şi de lumini, şi de tot felul de alte efecte speciale.

Lumea este condusă prin lăsarea în voia curentului.
LAO-TSE

La fel ca toți maeştrii înțelepciunii nebunilor, nebunii sacri din Vest şi-au creat propriile practici spirituale. Majoritatea au renunțat la biserici şi la temple, rătăcind prin deşert sau prin cartierele sărace, alături de oamenii obişnuiți. Ei ştiau că înțelepciunea nebunilor nu poate fi decât cu greu găsită în instituții sau în apropierea celor bogați ori celebri.

Nebunii după Christos

În secolul IV d.Ch., primii eremiți creştini şi-au părăsit bisericile pentru a pleca în deşert, în acele ținuturi aride în care Iisus şi Moise au găsit adevărul şi în care mulți nebuni sacri din Vest au avut viziuni. Aceşti căutători plini de ardoare, cărora li s-a spus în timp „părinții deşertului", erau dispuşi să plătească orice preț pentru a putea experimenta divinul.

Binecuvântatul Macarie a spus: „Acesta este adevărul: dacă un călugăr priveşte dispreţul ca pe o laudă, sărăcia ca pe bogăție, şi foamea ca pe un festin, el nu va muri niciodată.
THOMAS MERTON
Înțelepciunea deşertului

Părinții deşertului au urmărit să-şi reducă importanța de sine prin austeritate, până când au devenit una cu divinul. În tăcerea şi solitudinea deşertului, ei au căutat unitatea cu întreaga creație. La fel ca şi înțelepți din

Orient, părinţii deşertului credeau că limbajul, şi în particular scriptura, erau inadecvate pentru promovarea sau explicarea experienţei spirituale.

Când stareţului Pambo i s-a cerut să-i adreseze câteva cuvinte Episcopului de Alexandria, unul din personajele foarte importante ale Bisericii, care le făcea o vizită părinţilor deşertului, bătrânul a răspuns: „Dacă nu îmi înţelege tăcerea, este greu de crezut că îmi va înţelege cuvintele”.

THOMAS MERTON

Înţelepciunea deşertului

Sf. Francisc din Assissi a fost un mistic care a trăit în secolul XIII şi a manifestat plenar înţelepciunea nebunilor. După ce a cunoscut subit iluminarea, el a renunţat complet la haine şi la moştenirea pe care o avea, declarând că este „însurat pentru totdeauna cu Doamna Sărăcie”.

În anul 1209, Francisc a pus bazele ordinului „micilor fraţi”, care căutau fuziunea cu Dumnezeu prin abstinenţă şi sărăcie. Se pare că excesele de comportament, şi îndeosebi înfăţişarea primilor urmaşi ai lui Francisc au pus în încurcătură Biserica, astfel încât în cele din urmă episcopul local i-a cerut lui Francisc să-i adune de pe străzi, să-i îmbrace decent şi să îi găzduiască. Francisc a refuzat, spunând: „Dacă am avea averi, am avea nevoie de arme pentru a-i apăra”.

Francisc a rămas în istorie pentru blândeţea şi pentru iubirea sa pentru toate creaturile vii. Legenda spune că el obişnuia să adune râmele după ploaie, pentru ca lumea să nu calce pe ele. Ordinul Micilor Fraţi era foarte cunoscut la vremea respectivă pentru veselia şi inocenţa membrilor săi, iar Francisc nu s-a sfiit să-i numească (la fel ca şi pe sine, de altfel): „bufonii Domnului”.

Cei drepţi

Vai! Lumea conţine atâtea lumini şi atâtea mistere fabuloase, dar omul le alungă cu o singură mână!

BAAL SHEM TOV

În *Povestiri din Hasidim,* de Martin Buber

Mulţi rabini hasidici intră perfect în canoanele înţelepciunii nebunilor, dar mai presus de toţi este fondatorul hasidismului, Baal Shem Tov – „posesorul bunului renume”. La fel ca atâţia alţi nebuni sacri, Baal Shem Tov a fost un erou al celor sărmani şi oprimaţi. Turma lui era alcătuită din ţărani evrei din ţările Europei de Est care au supravieţuit pogromului de la începutul secolului al XVIII-lea. Baal Shem Tov şi discipolii săi de mai târziu au respins elitismul şi certurile intelectuale ale şcolilor rabinice, propovăduind faptul că favoriţii lui

Dumnezeu erau oamenii simpli şi rugăciunile lor la fel de simple. Iată ce spunea el:

Acela care este mai prejos decât tot ce vă puteți imagina ca fiind mai prejos, îmi este mai drag decât vă este vouă unicul vostru copil.

În timp ce majoritatea evreilor încă îl mai aştepta pe Mesia pentru a-i elibera de opresiune, Baal Shem Tov i-a învățat pe oameni să trăiască momentul prezent, bucurându-se cât mai intens cu putință. „Dacă îl iubesc pe Dumnezeu, spunea el, ce nevoie mai am eu de această lume în devenire?" El le-a arătat adepților săi „scânteile divine din toate lucrurile", şi la fel ca Sf. Francisc, obişnuia să vorbească cu arborii şi cu animalele. În *Povestiri din Hasidim,* Martin Buber afirmă însă că exista un copac pe care Baal Shem Tov îl evita.

Se spune că odată, când toate sufletele erau adunate în grădina lui Adam, chiar în momentul în care acesta se apleca să culeagă fructul din Arborele Cunoaşterii Binelui şi Răului, sufletul lui Baal Shem s-a ridicat şi a plecat, refuzând să mănânce din fructul oprit.

Baal Shem Tov a fost unul dintre *zaddikim*-i, o linie de rabini cunoscuți sub numele de „cei drepți". Aceşti rabini au avut o mare influență, la fel ca şi maeştrii zen din Est, care, după ce au trăit ei înşişi experiența iluminării, i-au ajutat şi pe alții să o trăiască. La fel ca şi tovarăşii lor din orient, *zaddikim*-ii nu predicau decât rareori, preferând să transmită înțelepciunea prin parabole şi ghicitori, ori prin cântece şi dansuri. Viața multora a fost un exemplu viu de înțelepciunea nebunilor – căci ei îşi transmiteau cunoaşterea înainte de toate prin însăşi viața lor. Iată cum descrie unul din adepții hasidici felul în care s-a familiarizat cu cartea sfântă: „Am învățat Tora din toate gesturile maestrului meu".

Cuvintele magice: poezia lui Rumi

Renunță la posesiuni şi la dorința de a fi cineva.
Renunță la existență.
RUMI

În lumea islamică a secolului XIII a apărut ca un meteor Mavlana (Cel Trezit) Jelaluddin Rumi, unul dintre cei mai mari poeți spirituali ai lumii. Rumi este celebrat şi iubit de milioane de oameni, îndeosebi în lumea musulmană, în care credincioşii îi recită adeseori poeziile, considerate cel mai important lucru care s-a scris vreodată, după Coran. Rumi a pus bazele unuia din cele mai

influente ordine de sufiți, care punea accentul pe muzică şi pe dansurile învârtitoare pentru atingerea iluminării. Membrii ordinului lui Rumi au ajuns cunoscuți în timp sub numele de dervişi.

Toți atomii din aer şi din deşert,
Ar trebui să ştiți, sunt ca oamenii nebuni.
Fiecare atom, fericit sau trist,
Este îndrăgostit de Soarele despre care nimeni nu poate spune nimic.

Multe din versurile lui Rumi au fost improvizate într-o manieră spontană, născându-se dintr-o veritabilă combustie a spiritului său aprins, şi fiind abia apoi transcrise de adepții care îl ascultau vorbindu-le în versuri. Printre volumele pe care ni le-a lăsat moştenire Rumi se numără *Divanul,* care numără nu mai puțin de 42.000 de versuri, şi *Mathnawi,* capodopera lui supremă, o colecție în şase volume de povestiri, aforisme, glume, şi peste 51.000 de versuri.

Deşi era un maestru al cuvintelor, Rumi privea întotdeauna dincolo de ele. Pentru el, limbajul şi cunoaşterea nu erau la fel de importante ca şi iubirea lui pentru divin. La fel ca şi ceilalți înțelepți nebuni din Asia, Rumi a refuzat să fie recunoscut oficial ca un înțelept.

Oamenii de aici vor să-mi dea o funcție: vor să mă pună Judecător, Magistrat şi Interpret al tuturor textelor. Cunoaşterea de care dispun nu doreşte însă acest lucru. Ea nu doreşte decât să se distreze. Eu sunt ca o plantație de trestie de zahăr, dar simultan îmi place să-mi mănânc propria dulceață.

Cunoaşterea dobândită nu este la fel ca aceasta. Cei care o cultivă se întreabă tot timpul dacă audiența lor este de acord cu ei sau nu. Cunoaşterea dialectică are nevoie de clienți. Ea nu are un suflet al ei. În fața unei mulțimi ascultătoare, ea creşte şi devine robustă, dar în singurătate îşi pierde integral puterea.

Singurul client adevărat este Dumnezeu. De aceea, mestecați în linişte dulceața trestiei, adică Iubirea de Dumnezeu, şi rămâneți curați ca nişte copii. Atunci, fața voastră va înflori în iluminare, la fel ca bobocii de trandafiri.

Clovnii sacri

Un alt aspect al înțelepciunii occidentale a nebunilor se referă la clovnii sacri din triburile native amerindiene. Aceşti clovni apar la ceremoniile religioase, cu falusul la vedere şi gândindu-se numai la sex. Ei întrerup procedurile solemne şi, uneori, îşi creează propriile lor ritualuri ciudate.

În cartea *Tehnicienii sacrului,* Jerome Rothenberg descrie un ritual Cherokee numit „Evenimentul măscăriciului". Clovnii sacri – „măscăricii" –

pătrund în cercul ritual şi încep să facă mişcări ciudate şi să scoată tot felul de sunete de neînțeles. Fiecare măscărici are un nume obscen, cum ar fi Ouă Mari, Gaura de C..., Păsărica Umflată, P... Dulce, sau Desfundătorul. Odată pătrunşi în interiorul cercului, măscăricii acționează ca nişte nebuni, trântindu-se la pământ şi împingându-i pe spectatorii de sex masculin ca şi cum ar dori să ajungă la soțiile şi fiicele lor. După o vreme, măscăricii încep să danseze. Numele fiecăruia dintre ei devine primul cuvânt al unor versuri cântate în timp ce măscăriciul dansează un solo, folosind paşi dintre cei mai groteşti. Audiența aplaudă de câte ori îi aude numele, în timp ce ceilalți dansatori dau din fund şi îşi expun din când în când falusurile erecte ascunse sub haine. Acestea sunt din plastic şi conțin uneori apă, pe care o împroaşcă asupra celor prezenți. La sfârşit, în interiorul cercului pătrund femeile, care devin partenere de dans ale măscăricilor. Aceştia îşi amplifică imediat exhibițiile sexuale, mimând acte amoroase pe la spate.

Misionarii creştini trebuie să fi fost absolut şocați când au asistat pentru prima oară la asemenea evenimente, considerate parte integrantă din ceremoniile religioase. Majoritatea creştinilor consideră trupul animalic o închisoare pentru spirit, în timp ce aceşti „clovni sacri” se bucură intens de încarnarea lor fizică.

Clovnii sacri sunt regăsiți şi în alte culturi. Preoții care conduceau festivalurile dionisiace greceşti erau tot un fel de clovni sacri: ei binecuvântau sexul, beția şi nebunia în lupta împotriva forțelor apolonice ale rațiunii. Un asemenea clovn sacru juca un rol important inclusiv în pelerinajul solemn al grecilor de la Atena la Eleusis, un traseu pe marginea căruia existau foarte multe temple. Pe podul care traversa râul Kephissos, un clovn îi aştepta pe pelerini, pe care îi înjura şi în fața cărora făcea gesturi obscene. Nu putem şti cu siguranță explicația acestui fenomen, dar este posibil ca rolul clovnului să fi fost acela de a-i smeri pe pelerini, reamintindu-le de natura lor umană în timp ce se îndreptau să se întâlnească cu zeii.

Un alt gen de clovni sacri apăreau în Europa Medievală în aşa-numitele Festivaluri ale Nebunilor. O procesiune de măscărici şi petrecăreți intra într-o biserică, cântau cântece obscene, spuneau glume deocheate, stropeau congregația cu „apă sfințită” murdară şi ardeau „tămâie” făcută din pielea unui pantof uzat sau din bălegar de vacă. Acest ritual anual dezmățat avea loc chiar în bisericile catolice, inclusiv sub cupola catedralei Notre-Dame din Paris. Biserica a aprobat o vreme acest obicei, şi uneori preoții înşişi participau la eveniment, alegându-l pe regele petrecăreților, numit „Papa nebunilor”. Ulterior, Biserica a refuzat să-i mai primească pe cheflii, trimițându-i în stradă. Astfel au apărut tradițiile Carnavalurilor şi petrecerea de Anul Nou.

Un grup similar de bufoni obişnuia să prezideze *festum asinarium,* un ciudat ritual de masă din bisericile catolice medievale care comemora fuga Mariei

în Egipt. În timpul acestei ceremonii, măgarii erau lăsați să intre în biserică, şi după fiecare parte a slujbei, asistența răspundea scoțând sunete ca de măgar.

Ritualurile acestor clovni sacri occidentali par să fie rămăşițe ale unor culte străvechi care recunoşteau natura, inclusiv cea animală, din jurul nostru şi din noi înşine. Deşi oficial respinse de autorități, nevoile animalice, naturale, ale oamenilor şi-au găsit în acest fel un loc de onoare şi o modalitate de expresie. Clovnii sacri nu fac nici o distincție între superior şi inferior, între sacru şi profan, şi nu ne lasă să uităm că omul nu s-a ridicat în două picioare decât de curând, punându-şi actualele podoabe, pentru a se deosebi de regnul animal.

Capitolul 5
Căderea existenţială

Doresc să-mi fie explicat totul sau nimic. Rațiunea este neputincioasă atunci când aude acest strigăt disperat al inimii. Trezită de această insistență, mintea începe să caute, dar nu găseşte nimic altceva decât contradicții şi nonsensuri. Lumea însăşi, a cărei semnificație nu o înțeleg, este întru totul irațională.

ALBERT CAMUS

Singurul element care doreşte un oponent este inteligența.

SOREN AABYE KIERKEGAARD

După o lungă istorie a rațiunii sprâncenelor încruntate, a asudării intelectuale şi a răsucirii minții, în secolele XVIII şi XIX gânditorii occidentali au ajuns la concluzia amară că intelectul nu poate înțelege lumea şi semnificația ei. La scurt timp, mişcarea cunoscută sub numele de existențialism a pronunțat sentința eşecului rațiunii şi moartea filosofiei clasice occidentale. Se simțea nevoia unui suflu nou.

Rațiunea noastră a îndepărtat totul din calea noastră. În sfârşit singuri, am ajuns stăpânii unui deşert.

ALBERT CAMUS

Existențialiştii practică un fel de înțelepciunea nebunilor prin contestarea lui Dumnezeu şi a rațiunii, şi implicit a pretenției occidentale a locului special al umanității în marea creație. Ei au decretat că oamenii nu sunt cei aleşi, supravegheați în mod special de un Dumnezeu-Părinte, şi că intelectul lor nu poate descoperi adevărul sau semnificația superioară a vieții. Aceste concluzii, la care s-au adăugat descoperirile lui Darwin şi Freud, au zguduit din temelii psihicul occidental. Mintea individuală şi sufletul – conceptele atât de dragi ale

filosofiei şi religiei occidentale – nu mai erau considerate aspectele centrale ale creației, existențialiştii propunându-şi să le îngroape şi să le deplângă, scriind elegii pe marginea lor.

Eu îmi voi fi întotdeauna străin. În psihologie, la fel ca şi în logică, există adevăruri, dar nu şi un *adevăr. „Cunoaşte-te pe tine însuți" al lui Socrate are o valoare la fel de mică precum dictonul „fii virtuos" din confesionalele noastre. Ambele revelează nostalgia şi ignoranța omului.*

ALBERT CAMUS

Lumea nu-i mai poate oferi nimic omului plin de angoase.

MARTIN HEIDEGGER

La fel ca şi farsorii, existențialiştii au încercat să răstoarne codurile morale şi sistemele de valori ale epocii lor, dar şi ei au devenit victime ale confuziei astfel create. Spre deosebire de taoişti şi de budiştii zen, mulți existențialişti au ajuns la depresii severe, din cauza incapacității lor de a găsi o semnificație lumii în care trăiau. Efectele devastatoare ale acesteia sunt descrise chiar de titlurile cărților lor: *Greața, Teamă şi furie, Conceptul Uscăciunii, Nici o ieşire.*

Dacă Dumnezeu a murit, nu mai rămâne decât istoria şi puterea.

ALBERT CAMUS

Calea absurdului

Existențialiştii vorbeau de o viață lipsită de semnificație şi de o lume „absurdă". Confruntat cu o creație „absurdă", Albert Camus a scris despre „omul absurd", care trebuie să descopere o abordare diferită asupra vieții şi un alt mod de înțelegere:

Pentru omul absurd nu se pune problema explicării şi a înțelegerii, ci a experimentării şi a descrierii. Totul începe printr-o indiferență lucidă.

Orice înțelept din Orient ar fi satisfăcut să audă expresia „indiferență lucidă", care se apropie de conceptul de existență pură a budiştilor zen sau de non-acțiunea deliberată a taoiştilor. Spre deosebire însă de taoişti, care erau împăcați cu Tao, Camus nu a reuşit niciodată să cadă la pace cu absurdul vieții. El era foarte conştient de dilema în care se afla:

Dacă aş fi un copac printre copaci, o pisică printre animale, viața ar putea avea o semnificație, sau cel puțin nu mi-aş fi pus această problemă, căci aş fi fost

pe deplin integrat în această lume. Mai mult, aş fi *această lume, faţă de care acum mă aflu în opoziţie din cauza conştiinţei mele şi a insistenţei de a mă familiariza cu ea. Această raţiune ridicolă este cea care mă pune în opoziţie faţă de întreaga creaţie. Din păcate, nu pot să o alung printr-o întorsătură din condei.*

Camus dorea din suflet să îşi transceandă mintea şi să se integreze în existenţa pură. Din păcate, el nu a avut în preajmă nici un maestru taoist sau zen care să îl înveţe ce trebuie să facă, iar în Occident nu exista nici o tradiţie care să corespundă aspiraţiei sale, nici o metodă care să îl ajute să îşi transforme existenţialismul într-un mod de viaţă. El era un filosof, şi când jocul mental s-a blocat, s-a scufundat în disperare.

Dintre toţi existenţialiştii, filosoful Friedrich Nietzsche (secolul XIX) merită cel mai mult titlul de maestru al înţelepciunii nebunilor, după cum atestă chiar unul din poemele sale:

Trăiesc la locul meu,
Nu am copiat niciodată pe nimeni, nici măcar pe jumătate,
Şi râd de toţi maeştrii cărora le lipseşte
Bunul simţ de a râde de ei înşişi.
INSCRIPŢIE DEASUPRA UŞII LUI NIETZSCHE

Nietzsche şi-a creat propria filosofie, destul de asemănătoare înţelepciunii nebunilor, având multe în comun cu ideile şi modul de prezentare al înţelepţilor din Est. Există pagini în care Nietzsche îşi explică convingerile anarhiste, ciudate, într-o manieră identică cu cea a unui nebun sacru taoist:

Singurul lucru bun este instinctul – care este implicit uşor de pus în practică, necesar şi liber. Munca asiduă este un obstacol; de regulă, zeul este diferit de erou. (În viziunea mea: primul atribut al divinităţii sunt picioarele rapide).

„Picioarele rapide" divine sunt la unison cu umorul taoist, dar cizmele greoaie ale lui Nietzsche nu-i permiteau acestuia să păşească la fel de lejer. Mai mult, el a simţit nevoia să spulbere temelia civilizaţiei europene. Având spiritul haotic al unui farsor şi viziunea sceptică a unui bufon, Nietzsche şi-a asumat misiunea de a distruge întreaga gândire şi istorie occidentală anterioară lui. El se privea pe sine ca pe marele filosof nebun, profetul înţelepciunii nebunilor care a venit să prevestească intrarea într-o nouă eră.

Mi se pare din ce în ce mai mult că filosoful, acest om necesar *al zilelor de mâine şi poimâine, s-a descoperit întotdeauna pe sine, fiind obligat să facă acest*

lucru, spre deosebire de prezent: idealul clipei prezente a fost întotdeauna duşmanul său... De fiecare dată, [adevăratul filosof] a spus: „Iată încotro trebuie să mergem, ce trebuie să facem, deşi acum vă simțiți ca acasă".

Nietzsche credea că adevărul poate fi găsit mai degrabă în „ființă" decât în cunoaştere, dar, la fel ca şi în cazul lui Camus, nu a existat nimeni care să-l învețe cum să *fie.* El se apropie foarte mult de zen atunci când refuză să mai caute adevărul, preferând să-şi ia micul dejun:

Lumea „adevărată" – iată o idee care nu mai serveşte la nimic, care a devenit inutilă şi superfluă; în consecință, *o idee pe care trebuie să o respingem. Haideți să renunțăm la ea! (O zi frumoasă; mic dejun; regăsirea stării de bună dispoziție; roşeala ruşinoasă a lui Platon; un pandemonium al spiritelor libere).*

La fel ca majoritatea maeştrilor înțelepciunii nebunilor, Nietzsche considera că dorința omului de a dobândi cunoaştere şi de a afla semnificații reprezintă cea mai negativă trăsătură umană, care nu poate conduce decât la dezechilibre şi la durere.

Treptat, omul a devenit un animal fantastic, care pe lângă celelalte animale mai trebuie să îndeplinească o ultimă condiție a existenței: el trebuie *să creadă şi simte din când în când nevoia să cunoască* de ce *există; rasa umană nu poate înflori fără să creadă periodic în viață, fără să aibă credința în* rațiunea vieții. *Şi astfel, vor exista întotdeauna momente în care rasa umană va decreta: „Există ceva de care este absolut interzis să râzi".*

Nietzsche şi-a sintetizat viziunea printr-o frază care ar putea fi considerată şi periculosul crez al epocii moderne: „Avantajele epocii noastre: nimic nu este adevărat, totul este permis". În cele din urmă însă, tot Jean-Paul Sartre a sintetizat cel mai bine dificila poziție existențialistă, la fel ca şi cele două milenii anterioare de filosofie occidentală, prin această afirmație simplă:

Existența nu şi-a primit încă statutul pe care îl merită.

Capitolul 6
Arta înţelepciunii nebunilor

Există poeți cărora muza le dictează versurile, există artişti a căror mână este ghidată de o ființă necunoscută, care îi foloseşte ca pe un instrument. Ei nu se folosesc de rațiune, nu luptă niciodată, iar munca lor nu arată semne de tensiune.

Ei nu sunt fiinţe divine, şi totuşi se descurcă de minune fără sinele lor. Sunt un fel de prelungire a naturii, iar lucrările lor nu trec prin filtrul intelectului.

GUILLAUME APOLLINAIRE

Arta de a fi

De la primul om care a ridicat un băţ de pe jos pentru a bate un ritm sau pentru a desena forma unui animal în nisip, artiştii au dat nume şi formă misterelor. Indiferent dacă sunt agenţi ai lui Tao, ai lui Iisus sau ai „absurdului”, artiştii ne indică ultima variantă a adevărului. Ei dansează dansul înţelepciunii.

Artistul nebun preferă să îşi taie o ureche pentru a-şi ascuţi vederea şi pentru a putea picta astfel mai bine, dărâmă zidurile opresiunii cu saxofonul său, dansează până când corpul său devine spirit, stă într-o mansardă din New York sau pe vârful unui munte din China şi scrie poezii pe care le adresează vântului sau următoarelor generaţii pierdute, povesteşte încontinuu şi cântă felul în care înţelege el adevărul, spunând: „Iată! Şi aceasta este o variantă a adevărului!”

Artiştii se folosesc de toate deghizările arhetipale ale înţelepciunii nebunilor. În calitate de clovni, ei îşi transformă uimirea sau minunarea inocentă în artă; în calitate de farsori, ei revelează natura noastră din umbră, pătrunzând fără să ezite în lumea sexului, a haosului şi a morţii; în calitate de bufoni, ei parodiază moda şi convingerile epocii. Dar mai presus de toate, marii artişti sunt marii nebuni. În calitate de mare nebun, artistul ne transformă, ne recentrează deschizând ochii şi urechile noastre faţă de o altă realitate, sau faţă de *această* realitate – faţă de lumea din jurul nostru, pe care de regulă nu o vedem.

Dacă lumea ar fi limpede, arta nu ar putea exista.

ALBERT CAMUS

Poet este acela care caută dincolo de deosebirile aparente şi redescoperă asemănările ascunse ale lucrurilor.

MICHEL FOUCAULT

Ordinea lucrurilor

Artiştii sunt de multe ori agenţi ai înţelepciunii nebunilor. Ei se adresează unei alte părţi din fiinţa noastră, evitând filtrul întunecat al raţiunii şi temerile şi prejudecăţile minţii obişnuite. Ei sunt vizitaţi de Muze, sau chinuiţi de propriile lor pasiuni şi de propriii lor demoni. Traducându-şi sub forma artei tulburarea sau înţelegerea interioară, ei pun la îndoială noţiunile acceptate ale realităţii, creând concepte noi.

Dacă v-aş putea spune ce înseamnă, nu ar mai avea rost să vă revelez această semnificație prin dans.

ISADORA DUNCAN

La fel ca şi în cazul zenului, majoritatea artelor nu pot fi definite. Când a fost rugat să definească jazzul, Louis Armstrong a răspuns: „Omule, dacă poți să întrebi aşa ceva, nu o să ştii niciodată”.

James Joyce a formulat o teorie a artei în care definea experiența artistică prin expresia „arestare estetică”. În viziunea lui, arta nu are un scop anume; ea nu există pentru a da explicații, nici pentru a motiva. În înțelesul ei cel mai pur, arta nu face altceva decât să captureze ritmuri sau relații, scufundându-ne în clipa prezentă şi producând asupra noastră un efect nu foarte diferit de țipătul sau lovitura unui maestru zen.

Arta este zen înghețat.

R. H. BLYTH

Teoria existențialistă asupra artei, creată de Albert Camus, seamănă şi ea cu estetica unui maestru zen. În viziunea lui Camus, artistul ne prezintă pe noi înşine, în lume şi în momentul prezent: cu particularitățile noastre, cu diferite întâmplări sau obiecte care ne aparțin.

Adevărata muncă artistică are întotdeauna o valoare umană. În esență, ea este afirmația celui care spune: mai puțin”.

Aşa cum o vedea Camus, arta poate să ne învețe ceea ce ştiința şi rațiunea nu reuşesc. Spre deosebire de Platon, Camus credea că noi putem cunoaşte lumea prin intermediul simțurilor şi al trupului nostru.

Munca unui artist se naşte din refuzul inteligenței de a raționa pe marginea lucrurilor concrete. Ea marchează triumful carnalității.

Estetica este pentru artişti ce este ornitologia pentru păsări.

BARNETT NEWMAN

Marii artişti reuşesc să ne blocheze mintea; lucrările lor ne aduc revelații subite, intuitive, care îi permit subconştientului sau supraconştientului să iasă la suprafață. La fel ca şi maeştrii spirituali ai înțelepciunii nebunilor, artiştii ne conduc către iluminare şi către detaşare. Ei ne învață „să fim”. Ne oferă jucării, jocuri, distracții.

Teatrul se desfăşoară tot timpul, oriunde ne-am afla, iar arta nu face altceva decât să ne convingă de acest lucru.

JOHN CAGE

Importanţa jocului

Arta ne-a fost dăruită pentru ca adevărul să nu piară.

FRIEDRICH NIETZSCHE

În timp ce absurdul vieții i-a condus pe cei mai mulți dintre filosofii existențialişti la nebunie sau la disperare, artiştii au început să se joace cu lipsa de sens, descoperind forme care par născute direct din vid. La începutul secolului XX, mişcările filosofic-artistice ale dadaismului, futurismului şi suprarealismului au transformat absurdul în artă – „pentru ca adevărul să nu piară”.

Haideți să ne desprindem de raționalitate, ca dintr-un vis oribil, şi să ne aruncăm în gura imensă şi distorsionată a vântului! Haideți să ne aruncăm în necunoscut, nu din disperare, ci pentru a sonda prăpăstiile adânci ale absurdului.

F.T. MARTINETTI

Bazele şi manifestul futurismului, 1908

La fel ca şi marii farsori, artiştii s-au decis să pună un rânjet pe masca absurdului. Ei au căutat reprezentări simbolice ale noului etos, o cale de a onora „existența” pură, chiar dacă viața nu avea nici o semnificație supremă. Dadaismul şi suprarealismul au făcut din acceptarea absurdului o chestiune de onoare pentru cei curajoşi, dispuşi să trăiască, şi chiar să se bucure, într-un univers fără Dumnezeu şi fără menire. André Breton scria în această direcție:

Eu cred în bucuria suprarealistă pură a celui care, avertizat că toți cei de dinaintea lui au eşuat, refuză să se recunoască înfrânt, care merge mai departe, pe orice altă cale decât cea rezonabilă, şi ajunge la o destinație necunoscută.

Artiştii din secolul XX au rupt-o definitiv cu tradiția occidentală, renunțând la vechile valori şi la standardele estetice. Ei au descoperit libertatea de care vorbea Nietzsche, aceea de a crea noi realități şi de a se scălda în energia existenței pure. În plus, se pare că s-au distrat de minune lovind cu pietre în geamurile vechilor instituții.

Vom distruge muzee, biblioteci, şi vom lupta împotriva moralismului... şi a laşităţii puse în slujba pragmatismului. Ne aflăm la graniţa extremă dintre epoci! De ce am mai privi înapoi, de vreme ce trebuie să doborâm uşile misterioase ale imposibilităţii? Timpul şi Spaţiul au murit ieri!

Trăim deja în Absolut, căci noi am creat deja viteza omniprezentă şi eternă.

F.T. MARTINETTI

Bazele şi manifestul futurismului, 1908

Artiştii de la începutul secolului XX au dat viaţă filosofiei existenţialismului. Ei au transformat formele solide în forme lichide, au distorsionat formele şi feţele umane, au dezmembrat cuvintele şi semnificaţia lor, şi au dat creaţiei un nou nume: Dada.

Dada şi Tao

Marele mister este un secret, dar el nu este cunoscut decât de foarte puţini oameni. Aceştia nu vor spune niciodată ce este Dada.

TRISTAN TZARA

Din imaginaţia câtorva artişti de la începutul secolului XX s-a născut un smintit, un semizeu multidimensional cunoscut sub numele de Dada, care seamănă uimitor de mult cu o versiune distorsionată a lui Tao. Mişcarea dadaistă a fost fondată la Zurich în timpul Primul Război Mondial de poetul francez de origine română, autoproclamat „terorist literar”, Tristan Tzara. Deşi poezia şi manifestele dadaiste seamănă izbitor de mult cu o caricaturizare a lui Tao, nu avem nici o dovadă că Tzara şi ceilalţi dadaişti ar fi fost familiarizaţi cu taoismul. Poate că s-a produs o transmisie misterioasă.

Dada este o cantitate de viaţă aflată într-o transformare transparentă, lipsită de efort şi giratorie.

TRISTAN TZARA

Tao nu face niciodată nimic;
Şi totuşi, prin el se realizează toate lucrurile.
LAO-TSE, Sec. V d.Ch.

Dada şi Tao (care se pronunţă „Dao”) par să danseze acelaşi dans. Poate că sunt parteneri, despărţiţi doar de timp. Chiar şi numele celor doi au o asemănare izbitoare. Dao şi Dada; Tzu (Tse) şi Tzara. Dar asemănările din perspectiva înţelepciunii nebunilor merg chiar mai departe.

Logica este o complicație inutilă. Ea este întotdeauna falsă. DADA sugerează două soluții: GATA CU FEȚELE! GATA CU CUVINTELE! Nu mai priviți! Nu mai vorbiți!

TRISTAN TZARA

Cei care ştiu, nu vorbesc.
Cei care vorbesc, nu ştiu.

LAO-TSE

Dada ar putea fi numele occidental din sec. XX al lui Tao. Sau poate nu. Poate că este doar Dada.

DADA este un microb virgin.
DADA se împotriveşte costului ridicat al vieții.
DADA
Companie cu răspundere limitată pentru exploatarea ideilor
DADA are 391 de atitudini şi de culori diferite,
În funcție de sexul preşedintelui.
El se schimbă – afirmă şi contestă în acelaşi timp –
Nimic nu are importanță pentru el – strigă – merge la pescuit.
Dada este cameleonul schimbărilor rapide şi egoiste.
Dada se împotriveşte viitorului. Dada este mort.
Dada este absurd.
Trăiască Dada! Dada nu este o şcoală literară, vai nu!

TRISTAN TZARA
„Manifestul lui Dada referitor la Iubirea Debilă şi la Iubirea Amară”

Printre similaritățile dintre Tao şi Dada se numără şi faptul că ambele par să includă absolut orice. Apoi, la fel ca şi Tao, Dada nu face distincții – între sus şi jos, între profan şi sacru. Tao şi Dada conduc la acelaşi mod de viață.

Acțiunile vieții nu au început sau sfârşit.
Totul se petrece într-o manieră cât se poate de idioată.
De aceea, toate sunt la fel. Simplitatea este numită dada.

TRISTAN TZARA

Apropie-te de el şi vei vedea că nu există un început;
Urmează-l şi vei vedea că nu există un sfârşit.
Nu îl poți cunoaşte, dar poți fi una cu el,
Împăcat cu propria ta viață.

LAO-TSE

John Cage şi Muzica Sunetului

La fel ca şi Dada al lui Tzara, muzica lui John Cage ne arată că totul este egal, şi la fel de lipsit de importanță. În anul 1952, în urma unei solicitări de a scrie un manifest al muzicii, Cage a scris:

Instantanee şi impredictibilă,
Nimic nu se realizează atunci când scrii o piesă muzicală,
Nimic nu se realizează atunci când asculți o piesă muzicală,
Nimic nu se realizează atunci când interpretezi o piesă muzicală.
Urechile noastre se află acum într-o stare excelentă.

John Cage este un exemplu perfect de artist al înțelepciunii nebunilor care a devenit una din cele mai influente figuri artistice ale secolului XX. Compozițiile sale de muzică clasică, cu totul neobişnuite, au condus la dezvoltarea aşa-numitelor evenimente „întâmplătoare”, în care audiența participă direct sau în care se produce o fuziune între artă şi viața obişnuită. Ca autor şi conferențiar, Cage este foarte coerent în explicarea motivațiilor şi tehnicilor sale. El afirmă că dacă arta sa are un scop, acesta este de a ne ajuta să devenim una cu „viața pe care o trăim”.

Eu nu încerc să spun nimic prin muzica mea. Sper doar ca ea să devină un exemplu care să facă legătura mai mult sau mai puțin natural cu absența muzicii. Indiferent dacă auziți sau nu muzica, important este să auziți sunetele. În acest fel, sperăm ca oamenii să devină atenți şi să simtă o stare de plăcere auzind lumea sunetelor care ne înconjoară.

Cage neagă orice semnificație a muzicii şi respinge ideea că aceasta ar însemna ceva diferit de restul sunetelor. La fel ca un mare nebun, Cage aude un univers al muzicii pe care restul oamenilor nu îl aud. El nu face nici o distincție între sunetele bune şi sunetele rele; pentru el, totul devine muzică, o simfonie eternă, care nu se încheie niciodată. Cage doreşte să îşi împărtăşească muzica împreună cu noi, dar pentru asta trebuie să ne eliberăm mai întâi de obişnuința noastră auditivă şi de ideile noastre vechi referitoare la muzică, artă, şi în cele din urmă, la viață. Iată ce scrie el:

Dezvoltarea urechii pentru a auzi sunete muzicale este la fel ca dezvoltarea egoului. Omul începe să refuze sunetele nemuzicale, refuzându-şi astfel o parte importantă a experienței.

Cage aude continuu muzica: fie un concert modulat al ciripitului păsărelelor, fie zgomotul produs de motoarele maşinilor, de bocănitul picioarelor, de vânt, de reclame, de foşnetul hârtiilor – care alcătuiesc un univers haotic. El notează:

Piesa mea favorită este cea pe care o auzim tot timpul dacă păstrăm tăcerea.

Una din piesele pentru pian ale lui Cage nu a generat nici un sunet: pianistul şi-a făcut marea intrare în sală şi s-a aşezat în fața pianului, dar nu a atins niciodată clapele în timpul întregii reprezentări. Singura „muzică” au fost sunetele oamenilor din sală, care tuşeau, şuşoteau şi foşneau. Cage a mai scris o compoziție pentru instrumentele care pot fi găsite într-o cameră de lucru, precum şi una în care radioul prinde un post oarecare. Avem într-adevăr de-a face cu un veritabil farsor muzical, care ne oferă revelațiile marelui nebun.

Versuri ale înţelepciunii nebunilor

Tu visezi că eşti cel care acționează,
Visezi că acțiunea este realizată,
Visezi că ea generează fructe.
Totul ține numai de ignoranța ta.
Aceste vise sunt generate
De iluzia acestei lumi.
BHAGAVAD-GITA

Omul îşi construieşte un zid minunat între el şi haosul sălbatic, albindu-se şi sufocându-se treptat sub umbrela sa de soare. Apoi vine poetul, inamicul convențiilor, care face o gaură în umbrelă; şi iată! Imaginea haosului devine o viziune, o fereastră către soare.
D.H. LAWRENCE

Poeții sunt copiii înțelepciunii nebunilor, iar poezia este instrumentul prin care înțelepciunea nebunilor îşi susține cauza. Lao-tse, autorul Cărții Ecleziastului şi povestitorul Bhagavad-gitei au fost simultan şi poeți de cel mai înalt rang. Ei au scris în versuri scripturile înțelepciunii nebunilor.

Eu trebuie să Creez un Sistem sau să fiu sclavul altui om.
Eu nu voi Raționa şi nu voi Compara; treaba mea este să Creez.
WILLIAM BLAKE

Poeții descoperă adeseori că viziunile lor se opun ideilor vremii, iar vocile lor poetice sunt modelate în funcție de această tensiune. Poeții romantici europeni de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi de la începutul secolului al XIX-lea au susținut că mintea şi inima Occidentului sunt dezechilibrate. Ei şi-au dat seama că forța care a declanşat Revoluția Industrială – cea care a amenințat întotdeauna lumea naturală, este rațiunea rece şi obiectivă. Aceşti poeți au avertizat că rațiunea şi cunoaşterea pot sufoca spiritul „romantic” – legătura mistică dintre individ şi restul creației. Opunându-se Epocii Rațiunii şi Revoluției Industriale, ei au descris în versurile lor natura, experiența subiectivă şi puterile imaginației.

Greşelile Înțeleptului devin mai degrabă Regulile voastre decât Perfecțiunea Nebunului.

WILLIAM BLAKE

Una din cele mai radicale şi mai profetice voci ale secolului al XVIII-lea a fost cea a lui William Blake. El a respins autoritatea rațiunii în problemele legate de realitate, dar şi autoritatea bisericii în probleme legate de moralitate. Şi-a construit propriul său univers mitic, în care răul se numea „Urizen” (rațiunea voastră), iar biserica este portretizată ca o distrugătoare a energiei şi bucuriei.

Toate Bibliile sau codurile sacre au stat la baza următoarelor Erori:

1. Că Omul este alcătuit din două principii reale: Trupul şi Sufletul.

2. Că Energia – numită Rău – este principiul care guvernează Trupul, iar Rațiunea – numită Bine – este principiul care guvernează Sufletul.

3. Că Dumnezeu va chinui de-a pururi Omul pentru că a ascultat de Energiile sale.

Blake nu a fost recunoscut de contemporanii săi, care l-au considerat un poet minor sau un nebun. Astăzi el este citat pretutindeni şi este privit ca un vizionar. Mulți maeştri ai înțelepciunii nebunilor au avut aceeaşi soartă.

El a respectat Regula de Aur
Până când a devenit un Nebun de Aur.

WILLIAM BLAKE

Poeții din generația Beat[9] a Americii au avut de-a face cu aceeaşi societate în fața căreia s-au opus romanticii, dar într-un stadiu mult mai avansat. Ei au

---

[9] N.Tr. Opozanți, într-o traducere liberă.

încercat să facă o breşă în consumerismul şi rezonabilitatea autosatisfăcute care au caracterizat societatea americană între finalul deceniului 4 şi începutul deceniului 6 ale secolului XX. Poeţii Beat şi-au scris versurile trăznite în dialectul brutal al străzii, exprimându-şi opoziţia faţă de Stabiliment. Au fost voci izolate, dar curajoase prin opoziţia adusă unei societăţi strangulate de conformism, unei naţiuni orbite de păcatele sale imperialiste. Într-un poem intitulat „Moarte urechii lui Van Gogh", scris în anul 1958, Allen Ginsberg a deplâns starea naţiunii:

Poetul este un Preot.
Banii au prins în ghearele lor sufletul Americii.
Congresul ne-a aruncat în prăpastia Eternităţii.
Preşedintele a construit o maşinărie de Război care va vomita şi va izgoni Rusia din Kansas.
Secolul American a fost trădat de un Senat nebun
Care refuză să mai doarmă cu nevastă-sa.

Poeţii Beat şi-au extras inspiraţia din multe surse, câţiva dintre ei – printre care Gary Snyder, Allen Ginsberg şi Jack Kerouac – fiind influenţaţi direct de contactul cu taoismul şi cu budismul. Ei au tradus practic înţelepciunea nebunilor a înţelepţilor din Orient în limbajul american.

Motivul pentru care există atât de multe lucruri
Este diviziunea minţii,
Formele devenirii
Sunt golite de conţinut,
Dar mintea nu ştie acest lucru.
Până când un Buddha nu îşi va uni
Degetul de aur cu degetul mare,
Vorbind în aforisme
Pe stradă, în roba sa,
Voi nu veţi şti care este semnificaţia,
Căci există prea multe lucruri
Într-o lume golită de conţinut.
JACK KEROUAC

Gary Snyder a fost profund influenţat de taoişti şi de budiştii zen. El a studiat budismul timp de mulţi ani, în Japonia, după care a înfiinţat comunitatea de meditaţie zen din munţii Sierra. Prin anii 60, cu mult timp înainte de apariţia mişcărilor ecologice, Snyder încerca deja să trezească

conştiinţa oamenilor faţă de interdependenţa întregii vieţi şi faţă de valorile intrinseci ale vieţii în mijlocul naturii. El a scris:

„Masele pentru mase”. Cea mai revoluţionară
Formă de conştiinţă poate fi găsită
În rândul celor mai exploatate clase:
Animalele, copacii, apa, aerul, iarba.

Poeţii Beat definesc cuvântul „beat” prin beatitudine. Criticii sociali şi literari ai epocii i-au considerat însă simpli delincvenţi şi drogaţi. În ultimii ani, câţiva dintre ei au fost recompensaţi însă cu premii literare, iar societatea a recunoscut scrierile şi valorile pentru care s-au luptat. Dacă ar fi trăit cu un secol mai devreme, ar fi fost onoraţi doar postum, aşa cum s-a întâmplat cu atâţia poeţi de-a lungul istoriei, dar viteza transformărilor culturale care s-au produs în secolul XX a permis recunoaşterea lor ca profeţi ai înţelepciunii nebunilor chiar în timpul vieţii lor.

Capitolul 7
Cum poţi deveni deopotrivă nebun şi înţelept

Cum apare înţelepciunea nebunilor? Cel fel de genă dă naştere înţelepciunii nebunilor într-un individ? Se naşte acesta cu ea, sau poate fi învăţată? De unde primesc înţelepţii nebuni viziunile lor legate de comportamentul uman şi vastele lor perspective asupra cosmosului? Dacă este adevărat că ei ştiu ceva ce noi nu ştim, de unde ştiu ei acest lucru?

Avem nevoie de o sinteză.
SAUL BELLOW

Este posibil ca ştiinţa modernă să fi descoperit sediul înţelepciunii nebunilor în emisfera dreaptă a creierului. Studii recente au arătat că cele două emisfere cerebrale au funcţii şi moduri de operare diferite. Emisfera stângă răspunde de logică, matematică şi limbajul curent, în timp ce emisfera dreaptă controlează kinestezia, sensibilitatea artistică şi judecăţile speciale. Emisfera stângă este centrul de afaceri al omului, locul în care muncim pentru a supravieţui. Emisfera dreaptă este existenţială şi reprezintă locul în care trăim şi iubim. Emisfera stângă ne arată încotro ne îndreptăm, în timp ce emisfera dreaptă ne pune în contact cu locul în care ne aflăm în prezent.

Fie ca Dumnezeu să ne ferească

De viziunile înguste
Şi de somnul lui Newton.
WILLIAM BLAKE

Cu mult timp înainte ca oamenii de ştiinţă să înţeleagă funcţiile celor două emisfere cerebrale se ştia că oamenii au cel puţin două modalităţi de înţelegere. Filosoful Thomas Hobbes numea una din aceste două modalităţi „direcţionată”, în timp ce cealaltă era „liberă”. Maestrul spiritual indian Radhakrishnanan o numea pe prima „raţională” şi pe cea de-a doua „integrală”. Antropologul francez Claude Levi-Strauss vorbea de o modalitate „pozitivă” şi de una „mitică”. O descriere grafică şi poetică a celor două minţi apare într-un text indian budist din secolul II, numit Lankavatara Sutra:

Mintea care discriminează este un dansator şi un magician, scena sa fiind lumea obiectivă. Mintea intuitivă este bufonul înţelept care călătoreşte împreună cu magicianul şi reflectează asupra goliciunii şi efemerului acestei lumi.

Emisfera stângă este pragmatică. Ea primeşte informaţii, analizează lumea, dă nume (câine, Dumnezeu, iarbă, deschis, plecat) şi aranjează impulsurile senzoriale în structuri familiare. Ea reprezintă un procesor al informaţiilor, lucrând bit cu bit, într-o manieră liniară, secvenţială.

Emisfera stângă este un om de ştiinţă, în timp ce cea dreaptă este un artist.
COLIN WILSON

Principala funcţie a emisferei drepte este sinteza, observarea relaţiilor care există între lucruri şi asigurarea unei imagini de ansamblu. Emisfera dreaptă poate fi numită holistică prin viziunea pe care o are şi intuitivă prin modul ei de operare. Această parte a creierului face legătura între puncte… dar fără a le număra.

O, ce eliberare, să scapi de tirania raţiunii în lumea cântecului pur…
THEODORE ROETHKE

Una din cheile prin care poate fi înţeleasă emisfera dreaptă a creierului este asocierea ei cu muzica şi poezia. Studiile au arătat că oamenii care au emisfera stângă afectată îşi pierd capacitatea de a vorbi coerent, dar se pot încă folosi de cuvinte pentru a cânta cântece pe care le-au învăţat înainte de a suferi traumatismul respectiv. Alţi pacienţi încep să vorbească în versuri şi să scrie poezii pentru prima oară în viaţă.

Emisfera dreaptă a creierului pare să controleze conştiinţa corporală. Pacienţii cu traumatisme la nivelul acestei emisfere sunt uneori incapabili să se îmbrace singuri, deşi felul în care vorbesc şi gândesc rămâne intact (perfect coerent). Probabil că una din funcţiile emisferei drepte constă în coborârea noastră din lumea ideilor abstracte cu picioarele pe pământ.

Prejudecăţile ontologice ale societăţii în care trăim sunt evidente în atitudinea ştiinţei medicale faţă de traumatismele la nivelul creierului. Dacă traumatismul afectează numai emisfera dreaptă, iar omul nu îşi pierde funcţiile vorbirii şi cele logice, accidentul cerebral este considerat „minor”. Poate că accentul care se pune pe analiză în timpul facultăţii îi face pe medici să înţeleagă funcţiile creierului numai prin prisma propriei lor emisfere stângi. După cum afirmă Robert Ornstein în studiul său clasic, *Psihologia conştiinţei,* această viziune îngustă are implicaţii dintre cele mai tulburătoare:

… dezvoltarea unei ştiinţe hiperanalitice, „raţionale”, nedublată de o înţelegere comprehensivă născut din intuiţie, poate conduce la distrugerea întregii planete.

Mr. Duffy trăia la o scurtă distanţă de corpul său.
JAMES JOYCE

Este evident că ceva nu funcţionează cum trebuie. Cum altfel s-ar putea explica folosirea atât de abuzivă a resurselor de care dispunem şi a propriei noastre populaţii, poluarea şi distrugerea mediului înconjurător, sau crimele în masă pe care le comitem asupra propriei noastre specii? Umanitatea a pierdut imaginea de ansamblu şi felul în care se integrează ea însăşi în ea. Noi nu ne mai controlăm propriile trupuri, iar minţile noastre cu greu pot fi considerate echilibrate. Ornstein vede astfel lucrurile:

Numai o transformare care să ne conducă spre o conştiinţă comprehensivă faţă de unitatea întregii vieţi, la renunţarea atitudinii de tipul „fiecare pentru el”, inerentă construcţiei noastre obişnuite, ne poate permite să facem acei paşi „altruişti” care să ne conducă la rezolvarea problemelor noastre colective. Este evident faptul că societatea în care trăim a insistat mult prea mult asupra dezvoltării unui singur mod de organizare a realităţii.

Este posibil ca toate aceste crize care ameninţă umanitatea în epoca în care trăim să se fi născut dintr-un simplu dezechilibru funcţional, dintr-o distribuţie inegală de forţă între emisfera stângă şi cea dreaptă a creierului. Poate că nu avem nevoie decât de o reconectare a circuitelor cerebrale. Poate că mai buna

folosire a emisferei drepte prin tehnici precum meditația sau cultivarea artei, a muzicii şi naturii, ne-ar putea conduce către o nouă conştiință şi către un mod mai integrat de viață.

Toate Lucrurile doresc să zboare. Numai noi suntem traşi în jos de propriile noastre dorințe, căzând în capcana propriei noastre greutăți... Dacă omul ar adormi şi ar deveni una cu Lucrurile, cât de uşor i-ar fi să se trezească într-o lumină nouă, născută din fuziunea reciprocă.

RAINER MARIA RILKE

Există antropologi ai culturii reformatori care cred că recenta renaştere a misticismului, feminismului şi a mişcării ecologiste reprezintă o tentativă a speciei umane de a-şi redobândi echilibrul. Instinctul nostru de supraviețuire ne conduce către trezirea unor moduri mai receptive de înțelegere. Chiar şi obsesiile față de sex, droguri şi muzica rock pot fi privite ca o tentativă de eliberare de opresiunea rațiunii, a minții care controlează totul. Este posibil ca la ora actuală să se producă o mutație nouă şi necesară, care încearcă să corecteze dezechilibrele culturale şi evoluționiste care s-au produs în ultimele milenii.

Nu avem cum să ştim ce se va petrece cu specia noastră, dar în aşteptarea verdictului, putem trage concluzia că înțelepciunea nebunilor îşi are sediul în emisfera dreaptă a creierului. Acest sediu seamănă puțin cu viziunea pe care o au cei de pe malul stâng al Senei, din Paris: aici se relaxează cei care îi contemplă pe trecători, ascultând muzica de la colț de stradă. Aici poți să stai pe o terasă, sporovăind şi minunându-te de poveştile altora, dar mai ales, aici este locul în care poți încetini ritmul. Indiferent dacă o numim nebunie sau lene, este cert că această înțelepciune nu poate fi descoperită decât prin încetinirea ritmului şi prin învățarea artei de a fi. După cum spunea Carl Jung, acest lucru este mai dificil decât pare:

Noi trebuie să lăsăm procesele să se deruleze de la sine în interiorul psihicului. Aceasta reprezintă o artă pe care foarte puțini oameni o cunosc. Conştiința se bagă întotdeauna, încercând să ajute, să corecteze şi să nege, refuzând să lase în pace derularea normală a proceselor psihice. Procesul este cât se poate de simplu, dar simplitatea este cel mai dificil lucru între toate.

Pigmenţi şi conuri de brad

Înțelepciunea nebunilor poate fi trezită prin experiențe legate de artă şi de natură, deşi în ambele lumi procesul este întrucâtva misterios. Singurul lucru pe care îl ştim este că *pare* evident faptul că o simfonie sau un răsărit de soare are puterea de a transforma modul intuitiv, nerațional, de înțelegere.

Aşa cum am afirmai mai devreme, arta poate elibera calea care duce către înţelepciunea nebunilor. Prin „arestul estetic" al lui Joyce sau prin „triumful carnal" al lui Camus, artistul îşi poate transcende raţiunea şi ne poate oferi o perspectivă diferită asupra propriei noastre fiinţe şi asupra lumii înconjurătoare, arătându-ne contextul mai larg în care trăim.

Nu dealurile inocente ale naturii arată triste şi dezolante, atunci când sunt golite de vegetaţie, ci oamenii, cu interpretările oferite de minţile lor…

JACK KEROUAC

La rândul ei, natura ne permite să vedem contextul mai larg în care trăim: cerul, munţii şi oceanele sunt atât de imense, încât ne arată prin contrast adevărata noastră dimensiune. Uneori, ele au puterea de a ne tăia respiraţia, dar şi importanţa de sine. Robinson Jeffers, poetul care a preferat să scrie despre natură, şi nu despre om, a exprimat astfel acest moment al înţelegerii transcedentale:

Vocea mării mi-a schimbat starea sufletească. M-am gândit:
„Indiferent ce se va întâmpla cu omul… lumea va continua".

Cei care trăiesc aproape de natură simt că fac parte integrantă dintr-o lume mai vastă. Majoritatea riturilor de iniţiere a nativilor amerindieni îi trimit pe adolescenţi singuri în sălbăticie, pentru a simţi acolo puterea forţelor naturii, smerindu-se. În timpul acestui periplu iniţiatic, ei îşi găsesc un ghid spiritual personal, o pasăre, un animal sau un copac, cu ajutorul căruia intră într-un contact intim cu lumea naturii. Iată ce scria în această direcţie şeful de trib Seattle:

Florile parfumate
Sunt surorile noastre;
Căprioara, calul, marele vultur,
Sunt fraţii noştri.
Crestele muntoase,
Pajiştile înverzite,
Căldura trupească a cailor, şi omul –
Toţi aparţin aceleiaşi familii.

În mod similar, maeştrii taoişti şi zen ascultă ritmurile lumii naturale şi îşi adaptează viaţa în funcţie de acestea. Contactul permanent cu puterile şi cu misterele naturii le reaminteşte constant de lipsa importanţei lor de sine şi a

cunoaşterii lor. Unul din *haiku*-urile lui Issa vorbeşte de lecția pe care ne-o oferă natura în ceea ce priveşte viața şi moartea:

Crezi pur şi simplu –
Oare nu cad petalele florilor
În acest fel?

Ridicarea civilizației umane deasupra lumii naturale i-ar putea fi fatală umanității. Prin întemnițarea noastră în oraşe şi concentrarea exclusivă asupra chestiunilor istorice ale propriei noastre specii, noi am tăiat cordonul ombilical care ne ținea în legătură cu restul vieții. Albert Camus a surprins foarte bine această pierdere în textul său, „Exilul Elenei”:

Ce imaginație ne-ar trebui pentru a restabili acel echilibru superior prin care natura a armonizat istoria?… Noi ne-am întors spatele naturii; ne este ruşine de frumusețea ei. Tragediile în care ne complăcem au un miros stătut de birou, iar sângele care curge în urma lor are culoarea cernelii.

Noi suntem atât de prinşi în dramele noastre personale încât nu mai ştim să mirosim otrăvurile din aer, aşa cum nu mai simțim gustul lor în apă. Nu este exclus ca această indiferență îndelung exersată a intelectualului urban occidental față de înțelegerea simplă şi directă a lumii naturale să se dovedească cea mai gravă eroare a rațiunii între toate.

În natură, noi putem învăța cu uşurință lecția vitală a purei existențe. Acolo simțim perfecțiunea lucrurilor aşa cum sunt şi putem înțelege ce voia să spună Iisus prin cuvintele: „Priviți crinii de pe câmp…”. Poate că nimic nu lipseşte atât de mult societății în care trăim ca această senzație a existenței pure. Alan Watts a exprimat cu multă elocință acest sentiment în cartea sa, *Natura, Bărbatul şi Femeia:*

Căci ceea ce noi numim „natură” este complet liberă de importanța de sine şi de tendința către schematizare care îl caracterizează pe om. Păsările şi animalele îşi văd liniştite de treabă, căutându-şi hrana şi reproducându-se cu o devoțiune deplină, fără să caute însă să o justifice şi fără să pretindă că munca lor serveşte unor scopuri superioare, ori că îşi aduc o contribuție semnificativă la progresul lumii… [Umanitatea] are nevoie de… o filosofie care, la fel ca şi natura, să nu aibă un alt scop şi alte consecințe decât pe sine însăşi.

Înțelepciunea nebunilor pe care o putem dobândi cu ajutorul artei şi al naturii este la fel ca şi zenul, dincolo de cuvinte şi de concepte, fără scop şi fără

semnificaţie. Arta şi natura sunt pur şi simplu, şi aceasta este principala lecţie pe care o predau ele omului.

Minunarea

Aspectul mistic al lumii constă în faptul că aceasta este.

LUDWIG WITTGENSTEIN

Credem că am adus destule argumente pentru a dovedi faptul că unul din principalele elemente ale înţelepciunii nebunilor este perspectiva – acea înţelegere născută dintr-o viziune multiplă şi din contemplarea mai multor feţe ale adevărului. Mai mult, impulsul care le permite înţelepţilor nebuni să treacă de la un punct de vedere la altul este o atitudine sănătoasă de îndoială. După cum spunea Voltaire: „Îndoiala este o atitudine neconfortabilă, dar certitudinea este de-a dreptul ridicolă”.

În clipa în care te minunezi cel mai tare de tot ce nu înţelegi în legătură cu viaţa, te afli cel mai aproape de înţelegerea ei deplină decât în orice alt moment.

JANE WAGNER

Mulţi oameni consideră îndoiala o stare negativă, de agitaţie continuă sau de scepticism. De cealaltă parte a îndoielii se află însă minunarea, acea senzaţie care apare atunci când atât inima cât şi mintea sunt goale. Minunarea pare să fie o altă cheie care deschide uşa către înţelepciunea nebunilor, nemaipermiţând apoi închiderea ei. Albert Einstein a elogiat această minunare, care joacă un rol atât de crucial în toate domeniile vieţii:

Cea mai frumoasă experienţă pe care o putem avea este misterul. Aceasta este emoţia fundamentală care stă la baza adevăratei arte şi a adevăratei ştiinţe. Cine nu o cunoaşte şi a uitat să se mai minuneze, este practic mort, iar ochii lui sunt orbiţi.

Maestrul hindus Swami Muktananda a fost întrebat odată de ce nu face miracole. Iată ce a răspuns el: „Eu nu simt nevoia să fac miracole. Faptul că sângele îmi circulă prin vene mi se pare un miracol continuu”.

Nebunii sacri simt frecvent această senzaţie de uimire inocentă în faţa lumii. Poate că acest sentiment se naşte din conştiinţa faptului că nu cunosc aproape nimic. Misterul are puterea simultană de a smeri şi de a inspira. Chuang-tse a acceptat îndoiala, minunându-se ca un copil de ceea ce ar putea urma:

Ce minunat este Creatorul! Oare ce va face în continuare din tine? Încotro intenționează să te trimită? Oare va face din tine ficatul unui şobolan? Sau poate piciorul unui gândac?

Religiile încearcă să surprindă acest mister, dându-i o față, transpunându-l în cuvinte şi în cântece. Ştiința încearcă şi ea să surprindă misterul, convinsă că poate să-i dea de capăt, găsindu-i o semnificație. Este greu de crezut că va reuşi vreodată, dar descrierile ştiințifice cele mai recente încep să semene cu poezia, sunând din ce în ce mai mult ca şi strigătul de minunare al înțelepților nebuni. În cartea sa, *Uimitoarea simetrie,* fizicianul Anthony Zee transformă procesele fizice aproape incomprehensibile într-un adevărat act de magie:

Aplicați principiul simetriei locale pentru a produce marea unificare, care reprezintă o violare inevitabilă a conservării barionului. Adăugați o mică violare a CP şi nu uitați să adăugați puțină gravitație pentru a expansiona ansamblul. Şi iată, ați creat un întreg univers, cu pământuri, stele, flori şi oameni.

Cât de minunat de supranaturală şi de miraculoasă este această lume! Doresc să extrag din pământ apă, şi mă trezesc cu petrol!

P'ANG CHU-SHIH

Poate că cel mai frumos strigăt de minunare al înțelepciunii nebunilor este cel conținut într-o lucrare indiană din secolul II, intitulată *Scriptura Ornamentului Floral.* Misterul existenței nu a fost niciodată descris mai detaliat decât în această imensă scriptură a budismului Mahayana. Cartea începe cu o gândire de tip liniar, matematic, după care continuă ducându-ne dincolo de limitele calculelor, în lumile mitice. Spre exemplu, într-un paragraf un Buddha mitic încearcă să explice câte lumi au fost create. Buddha începe cu câteva calcule, de genul: „Zece la puterea a zecea înmulțit cu zece la puterea a zecea este egal cu zece la puterea douăzeci...”. Aceste calcule se întind pe mai multe pagini. Noi ne vom rezuma doar la concluzia finală:

... dacă ridicăm acest număr la pătrat, obținem 10 la puterea 25.373.323.152.579.663.188.831.409.602.560; dacă ridicăm acest număr la pătrat, obținem 10 la puterea 101.493.292.610.318.652.755.325.638.410.240; dacă ridicăm acest număr la pătrat, obținem un număr incalculabil; dacă ridicăm acest număr incalculabil la puterea a patra obținem o infinitate; dacă ridicăm această infinitate la puterea a patra, obținem ceva incomparabil; dacă ridicăm acest ceva incomparabil la puterea a patra, obținem ceva imposibil de numărat; dacă ridicăm acest ceva imposibil de numărat la puterea a patra, obținem un

număr uriaş; dacă ridicăm acest număr uriaş la puterea a patra, obținem un număr imposibil de imaginat; dacă ridicăm acest număr imposibil de imaginat la puterea a patra, obținem un număr incredibil; dacă ridicăm acest număr incredibil la puterea a patra, obținem un număr imposibil de măsurat; dacă ridicăm acest număr imposibil de măsurat la puterea a patra, obținem un număr imposibil de descris în cuvinte; dacă ridicăm acest număr imposibil de descris în cuvinte la puterea a patra, obținem un număr deopotrivă imposibil de măsurat şi imposibil de descris în cuvinte; dacă înmulțim acest număr imposibil cu el însuşi, obținem un număr imposibil la pătrat.

După care Buddha continuă cu aceste versuri:

Lumile imposibile şi de nedescris
Umplu spațiile imposibile şi de nedescris;
Explicațiile referitoare la aceste lumi
Imposibile şi de nedescris
Ar dura un număr imposibil şi de nedescris de eoni,
Şi tot nu ar putea fi terminate.
Dacă aceste lumi ale lui Buddha
Ar fi reduse la dimensiunea unui atom,
Într-un singur atom ar exista un număr imposibil de descris de lumi,
Şi ceea ce există în unul
Există deopotrivă şi în ceilalți.

Cum te poţi înţelege cu un nebun sacru

Nu permiteți nici măcar apariția unui singur gând.
CEL DE-AL ŞASELEA PATRIARH ZEN CHINEZ

Nebunii sacri doresc să ne scoată afară din mințile noastre, ştiind că odată realizat acest lucru, aerul curat ne va face bine. Poate că vom începe să înțelegem că nu putem înțelege nimic, şi astfel ne vom relaxa. *Abia atunci* vom începe să înțelegem cu adevărat.

Discipolul Hui-k'e l-a rugat pe Bodhidharma: „Te rog, ajută-mă să-mi liniştesc mintea". Bodhidharma i-a spus: „Adu-mi mintea, ca să ți-o pot linişti". După câteva clipe, Hui-k'e i-a spus: „Dar nu-mi pot găsi mintea". „Vezi, i-a răspuns Bodhidharma, acum ți-am liniştit mintea".
CHARLES LUK

Unde este mintea? Mulți maeştri spirituali din Est consideră că „mintea” nu este localizată în interiorul creierului, ci în centrul pieptului, acolo unde se află acel centru nervos de o mare densitate şi complexitate situat chiar sub stern şi pe care ei îl numesc „mintea inimii”. La acest nivel există însă un alt tip de cogniție şi de recunoaştere, care ar trebui să primească un alt nume decât cunoaşterea. I-am putea spune „cunoaşterea ființei (existenței)”.

În viziunea nebunilor sacri din Orient, continua agitație a minții noastre – toate aceste imagini, amintiri, dorințe şi regrete, planuri şi fantezii care ne trec prin minte – nu fac altceva decât să ne împiedice să descoperim înțelepciunea nebunilor. Mintea noastră este atât de plină de cuvinte încât nu mai are loc şi pentru înțelepciune; psihicul nostru este atât de plin de propriile sale emoții încât cunoaşterea-existenței nu mai poate pătrunde în el.

Încercați. Opriți-vă mintea şi experimentați gustul existenței pure. Experimentați momentul prezent fără a-l califica şi fără a vă gândi la el. Puteți începe petrecând două-trei minute fără să vă gândiți deloc. Cei mai mulți dintre oameni consideră că este foarte dificil să opreşti fluxul continuu al mesajelor primite. Dacă veți încerca acest experiment, vă veți da seama că nu dumneavoastră controlați viața dumneavoastră mentală. O investigație mai aprofundată a sinelui ne arată într-o manieră şocantă cât de puțin ne putem controla noi gândurile şi emoțiile.

Nebunii sacri din Est, care i-au dat minții şi numele de „maimuța sălbatică”, au creat numeroase exerciții pentru a o îmblânzi. Ei au creat tehnici de meditație care le-au permis să se cunoască pe sine şi să se elibereze de condiționarea mentală şi emoțională.

Mintea nebună nu se opreşte niciodată.
Dacă s-ar opri, omul ar cunoaşte iluminarea.
PROVERB CHINEZ

Occidentul a făcut foarte multe studii referitoare la natura umană, dar numai studii bazate pe observație, nu şi studii experimentale. Vesticii îşi concentrează microscoapele asupra celulelor şi particulelor subatomice, observă comportamentul cobailor şi al cimpanzeilor, pe care îl extrapolează apoi la oameni, sau fac experimente în care un grup de oameni studiază un alt grup. Aceste experiențe i-au condus la ceea ce s-ar putea numi o cunoaştere *informativă,* dar nu şi la una *transformatoare,* adică la înțelepciune. Maestrul spiritual Ram Dass descrie astfel diferența dintre cele două tipuri de cunoaştere:

Nu poți decât ori să fii înțelept, ori să deții cunoaştere. Înțelepciunea nu poate fi „cunoscută”; nu poți decât să „fii” una cu ea. Înțelepciunea este extrem de

simplă. O cale spirituală nu oferă altceva decât o modalitate de a-ți redobândi echilibrul, de a-ți dezvolta intuiția şi înțelepciunea inimii, astfel încât intelectul să nu îți mai conducă ființa, ci să devină slujitorul inimii tale…adică a acelei părți din ființa ta care te poate conduce către unitatea cu tine însuți şi cu celelalte ființe.

Prin definiție, ființele umane nu aud şi nu văd. Eu am scăpat de această definiție.

RUMI

Practica meditației conduce la un mod de percepție intuitiv, experimental, care nu are nimic de-a face cu rațiunea sau cu cunoaşterea. Meditația activează un proces psihic special, abia recent descoperit şi studiat de ştiința occidentală. În *Psihologia conştiinței,* Robert Ornstein face o serie de speculații interesante legate de efectele meditației:

Experiența „mistică" la care conduce meditația bazată pe concentrare şi alte tehnici similare reprezintă… o trecere de la un mod de percepție, cel normal, analitic, care conține obiecte şi persoane separate, la un alt mod, la o experiență a „unității" şi la o percepție holistică… Pare să fie vorba de o dimensiune complementară a conştiinței, care se adaugă la suita ordonată a gândirii „normale", dându-i sens.

Atunci când încerci să înțelegi totul, nu vei reuşi să înțelegi nimic. Cea mai bună cale este să te înțelegi mai întâi pe tine însuți, iar atunci vei înțelege totul.

SHUNRYU SUZUKI

Tehnicile de meditație includ folosirea *mantra*-elor (repetarea unor fraze sau a unor silabe), vizualizări (concentrarea fermă asupra unor imagini mentale) şi focalizarea atenției asupra unui obiect sau a unei acțiuni, cum ar fi respirația. Aceste practici dezvoltă puterea de concentrare a minții, permițându-le adepților să vadă dincolo de obsesiile lor personale şi de confuzia în care se află, descoperind ceea ce misticii numesc adevărata noastră natură. Antrenamentul zen al poetului Gary Snyder i-a permis acestuia să înțeleagă acest proces, pe care l-a descris astfel:

Înțelepciunea este cunoaşterea intuitivă a minții, iubirea şi luciditatea care sălăşluiesc dincolo de anxietățile şi de agresiunile minții egotice. Meditația înseamnă pătrunderea în interiorul minții pentru a descoperi acest proces, din nou şi din nou, până când devine un mod de a trăi.

Nu îți poți cunoaşte destinația ultimă decât atunci când te eliberezi de viață şi de moarte. Când cele patru elemente se vor separa, încotro te vei îndrepta?

KOAN, MAESTRUL TOSOTSU ETSU

Care a fost fața mea fundamentală, înainte de a mă naşte?

KOAN ZEN

Nebunii sacri din Est afirmă că, în esență, meditația este practica existenței. Deşi pare contradictoriu, se pare că oamenii chiar trebuie *să practice* existența pentru a putea face ca lumea acest lucru. De regulă, noi încercăm să ne analizăm şi să ne modificăm mediul în care trăim, ca şi cum acesta nu ar fi niciodată normal sau ca şi cum ne-am afla într-un pericol continuu. Practica meditației este un antidot la dorințele şi temerile noastre, o modalitate prin care acceptăm să fim în această lume, aşa cum este ea.

Unul din cele mai importante rezultate ale practicii meditației este transcenderea egoului. Atunci când descoperim natura reactivă, condiționată a gândurilor şi emoțiilor noastre, noi ne pierdem treptat ataşamentul față de ele, renunțând să ne mai identificăm atât de puternic cu personalitatea noastră. În plus, înțelegerea propriei noastre lipse de libertate ne conferă o senzație de empatie față de restul ființelor umane. Din aceste realizări se naşte un sentiment al unității, precum şi acea mare iubire şi compasiune care îi conduce de multe ori pe nebunii sacri în reacțiile lor față de lumea exterioară. După îmblânzirea maimuței sălbatice (minții), aceasta poate deveni în sfârşit slujitoarea inimii, „o minte a iubirii şi a lucidității". Când „tu" nu mai exişti, totul există în tine.

Atâta vreme cât cunoaşterea nu eliberează sinele de sine, rezultă că ignoranța este mai bună decât o asemenea cunoaştere.

HAKIM SINAI

Nu poți scăpa de suferința vieții decât devenind spectatorul propriei tale vieți.

OSCAR WILDE

Meditația ar putea fi comparată cu teatrul. Gândiți-vă la ea ca la un bilet la o piesă de teatru care vă permite să ieşiți în afara propriei dumneavoastră ființe şi să vă distanțați de mica dumneavoastră dramă personală, să fiți simultan nu numai un actor pe scena vieții, ci şi un spectator. Acest proces ne ajută să înțelegem mai bine *persona* noastră ca pe o simplă mască, un arhetip pe care ne-am propus să-l încarnăm. Ca spectator, noi putem privi spectacolul în care jucăm ca pe o simplă „piesă de teatru" – uneori ca pe o parodie, alteori ca pe o comedie muzicală. În cazul unora, ar putea fi un veritabil teatru absurd.

Teatrul meditației impune ca o parte a minții să fie educată ca un observator, cunoscut şi sub denumirea de martor, al celeilalte părți. Acesta este sinele superior. Urcați la balconul conştiinței dumneavoastră şi găsiți un loc bun. După ce vă veți vedea de acolo, de sus, totul vi se va părea schimbat. Acest punct de referință mai este numit uneori şi dobândirea unei perspective cosmice.

Dacă vă propuneți să practicați acest joc al teatrului, înțelepciunea nebunilor vă sfătuieşte să dezvoltați cât mai mult simțul umorului observatorului. Nimeni nu are nevoie de un sine superior morocănos. Lăsați martorul să zâmbească amuzat. Perspectiva *cosmică* nu este foarte departe de o perspectivă *comică.* Dacă ne distanțăm, cosmicul şi comicul devin Unul şi acelaşi. Iar viața devine o Glumă.

Noi nu suntem liberi. Cerul poate cădea oricând deasupra capetelor noastre. Teatrul a fost creat mai întâi de toate pentru a ne da această perspectivă.

ANTONIN ARTAUD

Capitolul 8
O călătorie prin universul înțelepciunii nebunilor

Ne propunem în continuare să vă oferim câteva exerciții pentru dobândirea înțelepciunii nebunilor. Am împrumutat câteva metode de la Socrate şi Chuang-tse, cu ajutorul cărora vom întoarce pe față şi pe spate câteva din cele mai persistente întrebări pe care şi le-au pus oamenii din toate timpurile despre ei înşişi şi despre univers. Exercițiul care urmează îşi propune să relaxeze atitudinea şi convingerile noastre, permițând dilatarea minții noastre. Gândiți-vă la el ca la un test al înțelepciunii nebunilor.

Pentru buna desfăşurare a exercițiului, vom apela la câțiva dintre eroii pe care i-am menționat anterior. Cu Coiotul în frunte, un înțelept taoist în dreapta, un Bufon în stânga, şi urmați de câțiva maeştri zen şi de tot felul de clovni, artişti, filosofi şi oameni de ştiință, ne vom lua cărțile de poezie şi bastoanele de călătorie şi vom pleca la drum prin lumea întreagă, trecând cu piciorul peste râul întrebărilor şi urcând munții răspunsurilor. Ajunşi acolo, ne vom cățăra şi vom explora, vom privi sub stânci şi dincolo de teorii, vom pătrunde în ADN-ul moleculelor şi în particulele subatomice, şi ne vom bucura de vastele panorame ale continuumului spațio-temporal, contemplând lumile nesfârşite ale universului.

Oamenii de ştiință sunt foarte importanți pentru călătoria noastră, căci ei ne vor prezenta cele mai recente descoperiri şi teorii legate de obiectivele noastre. Pentru a păstra deopotrivă perspectiva micro şi macro, vom apela atât la un fizician care poate pătrunde „în interiorul" lucrurilor, cât şi la un astronom care

poate „vedea până departe”. Vom mai apela la un biolog, la un psiholog, la un antropolog, la un geolog şi la tot felul de alţi „ologi” – deţinători ai adevărurilor civilizaţiei noastre. Bufonul tocmai ne sugerează că, în realitate, avem nevoie de un generalist, de un astro-fizio-bio-psiho-antro-geo-paleontolog, pentru a sintetiza tot ceea ce vedem. În acest fel, vom putea face economii de provizii, dar şi de informaţii. Din păcate, nu s-a inventat încă o asemenea fiinţă.

De unde vom începe? Să ne imaginăm că unul din maeştrii zen care ne însoţeşte îşi dă seama că primul pas este întotdeauna arbitrar şi începe să incanteze: „Cine? Cine? Cine?” Călătoria noastră începe sub semnul celei mai elementare enigme.

Cine credeţi că sunteţi?

Fii smerit, căci eşti alcătuit din deşeuri. Fii nobil, căci eşti alcătuit din stele.

PROVERB SÂRBESC

La început, cu circa 15 miliarde de ani în urmă, potrivit ultimelor dovezi ştiinţifice, s-a produs un mare big bang: marele orgasm cosmic. Din acea primă sferă de foc s-au născut mişcarea atomilor şi structura moleculelor, conţinutul organic al supei cosmice, care au început să se îndepărteze în toate direcţiile cu o forţă care încă reverberează în stelele care explodează şi în vocile noastre. Iar noi continuăm să ne „îndepărtăm” şi astăzi.

Poate că balenele s-au născut deoarece natura avea prea mult plancton în plus. Oare ce vacuum evoluţionist a dus la naşterea omului?

GARY SNYDER

Cu numai 3.500 de milioane de ani în urmă, plus-minus câteva milioane, un fulger cumplit a lovit materia primă şi nediferenţiată cu o asemenea forţă şi subtilitate încât a transformat chimia în biologie. Combinaţia de electricitate şi substanţe chimice a generat mutaţii multiple, care au condus în final la apariţia noastră, această ciudată specie de protoplasme numită oameni, conştienţi de ei înşişi şi de faptul că vor muri, rotindu-se prin spaţiu pe această planetă verde-albastră, fără să ştie prea clar de ce sunt aici şi ce trebuie să facă.

Cine suntem noi şi în ce fel ne integrăm în marea imagine de ansamblu? De ce acordăm noi o importanţă atât de mare propriei noastre vieţi şi vieţii speciei noastre? Oare există vreun mecanism de supravieţuire greşit conceput care a făcut din noi asemenea egocentrici ciudaţi şi asemenea şovini? Dacă privim înapoi la lungul drum al evoluţiei biologice, care a durat nu mai puţin de 3,5 miliarde de ani, de ce am crede că noi suntem destinaţia finală a acestei evoluţii?

Haideți să ne privim mai îndeaproape pe noi înşine, luați ca indivizi, singuri şi goi. Vom începe mai întâi cu dumneavoastră (pentru această problemă, invităm la discuții un fizician şi un biochimist). Să vedem... Dacă privim cu atenție, constatăm că trupul dumneavoastră este alcătuit din aproximativ 80% apă (bufonul numeşte trupul „noroiul sublim"). Dacă ne continuăm analiza, descoperim că această apă, alături de celelalte substanțe din corp, este în întregime alcătuită din atomi; dacă privim încă şi mai îndeaproape, descoperim că atomii sunt alcătuiți aproape numai din spațiul vid. Atunci, ce anume face ca hainele noastre să se mențină pe trup? Nici măcar nu putem spune că regele este gol... mai degrabă putem spune că hainele nu au un rege! Poate că noi nu suntem altceva decât simple iluzii într-un număr de magie.

Dacă omul l-ar fi creat pe om, lui i-ar fi fost ruşine de creația sa!
MARK TWAIN

Ajunşi în acest punct, un maestru zen ne trage una cu bastonul, iar noi suntem nevoiți să tragem concluzia că ființele umane sunt cel puțin suficient de reale pentru a simți durerea fizică. Poate că noi chiar suntem cea mai importantă creație între toate. Cert este că ne dorim acest statut. În fond, ce altă specie poate tăia un copac, făcându-l apoi vreascuri şi surcele? Ce alte specii îşi cumpără asigurări de viață? Puterea de a gândi abstract şi aceea de a manipula obiectele ne-au făcut să credem – poate prematur – că noi avem un loc cu totul special în creație, deopotrivă ca indivizi şi ca specie.

Pe de altă parte, au existat dintotdeauna oameni convinşi că noi nu suntem deloc speciali, şi nici măcar foarte deştepți. Câțiva bufoni sceptici au avut chiar îndrăzneala să aducă argumente împotriva întregii noastre specii, negând ipoteza că noi reprezentăm amestecul molecular perfect, apogeul combinației celulare. Ei refuză să îşi facă o părere atât de proastă despre natură încât să creadă că tot ce a putut da ea mai bun a fost omul. În *Crestomația lui Mencken,* bufonul H.L. Mencken face o analiză lucidă a atributelor fizice ale speciei noastre.

Toate erorile şi incompetențele Creatorului îşi ating apogeul în om. Ca piesă individuală a marelui mecanism, el este cel mai rău între toate ființele; pe lângă el, chiar şi un somon sau un stafilococ reprezintă o maşinărie mai eficientă şi mai echilibrată. Omul are cei mai ineficienți rinichi din întreaga zoologie comparată, la care se adaugă cea mai ineficientă inimă şi cei mai ineficienți plămâni. Dacă ne gândim la munca pe care trebuie să o facă, ochii omului sunt mai ineficienți decât ochii unei râme; un optician care ar face nişte ochelari atât de proşti ar fi linşat de clienții săi. Singur printre animalele terestre, zburătoare sau marine, omul nu a fost

înzestrat de natură să meargă prea departe în lumea în care locuieşte. El trebuie să se îmbrace singur, să se protejeze, să se înfăşeze, să-şi pună o adevărată armură. El va rămâne de-a pururi un fel de broască țestoasă născută fără carapace, un câine fără blană, un peşte fără solzi. Neavând o greutate suficientă şi instrumente de apărare adecvate, el este neajutorat, neputându-se apăra nici măcar împotriva muştelor. Aşa cum l-a făcut Dumnezeu, el nu dispune nici măcar de o coadă pentru a le alunga.

Mark Twain era şi el de aceeaşi părere, că noi suntem o specie prost construită. În „Scrisoarea lui Satan către pământeni", el afirmă că limitările noastre nu sunt numai de natură fizică:

[Omul]… este în permanență chinuit de un defect al său… Simțul Moral. Acesta este secretul degradării sale, însuşirea care îi permite să greşească. Fără ea, omul nu ar putea greşi. El s-ar ridica imediat la nivelul animalelor superioare.

Twain considera specia umană dezbinată şi dizarmonioasă, deopotrivă față de sine şi față de restul creației. Opinia lui în legătură cu „blestemata rasă umană" era că noi ne aflăm în punctul cel mai de jos al scalei evoluționiste.

… noi am coborât şi am tot degenerat, pornind de la un strămoş îndepărtat, de la atomul microscopic care rătăcea liber în spațiile infinite ale unei picături de apă, trecând prin insecte, animale, reptile, de-a lungul marii autostrăzi a inocenței, până când am ajuns în punctul cel mai de jos al dezvoltării, numit Ființa Umană. Sub noi nu mai există nimic. Poate cel mult francezii!

Câțiva psihologi (dar şi câțiva nebuni sacri) şi-au unit vocile cu cele ale lui Mencken şi Twain, reamintindu-ne că în cea mai mare parte noi suntem „inconştienți", nedeținând controlul asupra ființei noastre decât într-o măsură foarte mică, conduşi de cele mai multe ori de aceleaşi forțe ca şi ființele pe care le numim „animale inferioare" (Coiotul priveşte la cer şi oftează). Şi încă ceva. Chiar dacă ne-am afla în vârful scalei evoluționiste, este cert că am călcat pe multe bătături ca să ajungem acolo. Şi cum povestea nu s-a încheiat, ne-am putea întreba cine ne va călca pe noi în picioare pentru a se cocoța în locul nostru, în vârf.

Natura nu a creat şi instrucțiuni pentru specia umană, cu excepția faptului că bietul nostru mod de viață, aşa-zis umanist-democratic, fanteziile noastre legate de înalta valoare a individului, conştiința noastră că şi cel slab, alături de cel puternic, are dreptul de a supraviețui, - sunt absurde.

JOYCE CAROL OATES

În ultimele două secole, oamenii au schimbat obiectul cercetării lor de la povestea creației la științele evoluționiste. Astăzi nu ne mai întrebăm cum arată Dumnezeu şi de ce ne-a făcut aşa cum suntem, ci cum s-au transformat moleculele şi celulele noastre astfel încât să dea naştere conştiinței. Concluziile la care am ajuns sunt întrucâtva surprinzătoare.

Spre exemplu, fosilele descoperite arată că cu aproximativ un milion de ani în urmă, creierul uman a început să crească subit, într-un ritm fără precedent, adică cu 2,5 centimetri cubi la fiecare 100.000 de ani. Apoi ritmul de creştere s-a dublat, şi s-a dublat din nou, până când creierul a ajuns să crească cu 25 de centimetri cubi la fiecare 100.000 de ani. Unii oamenii de ştiință au emis ipoteza că această creştere fenomenală a fost generată de o mare glaciațiune, prima după mai multe milioane de ani, şi implicit prima de când au apărut oamenii pe pământ. Când ghețarii au început să avanseze, cu circa 800.000 de ani în urmă, oamenii migraseră deja către regiunile nordice ale planetei, iar noile condiții de viață le-au impus dezvoltarea accelerată a unor noi calități necesare pentru a supraviețui. Aceasta este ipoteza anumitor oameni de ştiință.

Altfel spus, nu este exclus ca principala cauză care a generat focul din creierul nostru să fi fost gheața. Marea noastră energie şi inventivitate ar putea fi pur şi simplu rezultatul frigului; conştiința ar putea fi modalitatea naturii de a îşi croi drum prin zăpadă! Ce mai putem spune atunci de complexele civilizații şi culturi care au evoluat în timpul ultimelor sute de mii de ani? Poate că ele nu sunt decât efectele secundare ale energiei nervoase apărute ca urmare a luptei noastre cu elementele naturii – energie care continuă să producă efecte, precum bomba atomică, simfoniile şi zgârie-norii plini de oameni care îşi trimit mesaje codificate unii altora. Poate că însuşi războiul nu este altceva decât o reacție rămasă din timpul competiției pentru puținele resurse ale pământului, într-o epocă dominată de teama noastră de frig. Tot ce facem noi astăzi ar putea fi doar rămăşițele unei epoci, nu prea îndepărtate, când oamenii nu aveau încălzire centrală.

Cele mai recente descoperiri ştiințifice ridică îndoieli în ceea ce priveşte locul nostru privilegiat în planul cosmic. Suntem noi oare jucăriile preferate ale Creatorului sau doar un alt compus chimic complex? Este conştiința o calitate exclusivă a oamenilor, sau una universală? Şi în caz afirmativ, oare am primit noi o doză prea mare din ea? Suntem noi oare într-o tranziție continuă, precum cea dintre peşte şi broască, târându-ne din apă pe pământ uscat într-o criză a vârstei mijlocii a evoluției? Oare va trebui să ne întoarcem din nou la navigația pe ape după ce oceanele se vor ridica, inundând totul? Ce parte a anatomiei noastre va începe să crească atunci, pentru a ne conduce către destinul nostru viitor? Ce

specie nouă aşteaptă să se nască din dilemele noastre nesfârşite? Şi între timp, ce supă genetică ne-a lăsat uzi pe malul acestei epoci, tânjind după oxigen, prinşi între ceea ce eram şi ceea ce nu am devenit încă? Cine ne-a proiectat astfel, oscilând între sentimentul importanţei de sine şi îndoială? Cine suntem noi, în marea poveste a vieţii? Şi cine am putea deveni? Omul de ştiinţă Robert Ardery ne oferă următoarea ipoteză:

Noi suntem veriga lipsă.

Noi suntem doar o crenguţă din marele arbore al mamiferelor, o încercare. Natura nu a fost creată de dragul nostru.
STEPHEN JAY GOULD

Vă propunem să luăm o mică pauză. Se pare că printre membrii expediţiei noastre a izbucnit o ceartă. Câţiva oameni de ştiinţă şi filosofi au o controversă pe tema cunoaşterii de sine. Vom putea şti noi vreodată cine suntem? Auzind disputa, un clovn încearcă să rezolve problema prin simpla prezentare a oamenilor unii altora. Un maestru zen este impresionat de soluţia găsită şi se înclină în faţa clovnului. El întreabă: „Oare nu este la fel de adevărat că noi suntem ceea ce mâncăm?” Auzind acest lucru, bufonul face ochii mari şi întreabă: „Dacă este adevărat că noi suntem ceea ce mâncăm, de ce am mai mânca legume şi plante? De ce nu am mânca oameni mai deştepţi şi mai bine făcuţi decât noi?” Surprinzător, cu toată observaţia sa obraznică, bufonul nu primeşte o lovitură de baston!

În speranţa că o perspectivă mai amplă ne-ar putea oferi câteva răspunsuri, un astronom sugerează să ieşim afară în spaţiul cosmic, pentru a-i privi de acolo pe oameni. Se ştie că cu cât ne îndepărtăm mai tare de noi înşine, cu atât mai mici părem. Bufonul adaugă: „Şi cu atât mai bine arătăm”.

Evident, viaţa pe o planetă înseamnă deja viaţa în spaţiul cosmic. Noi nu ne dăm însă seama de acest lucru decât dacă ne îndepărtăm de pământ. De fapt, una din cele mai bune perspective asupra pământului ne-o oferă chiar privirea acestuia din spaţiul cosmic. Dacă ne îndepărtăm suficient de mult, noi nu mai vedem animale moarte pe marginea drumurilor, nici cutii goale de bere aruncate în albia râurilor sau feţele strâmbe ale celor care ne conduc. Dacă ne îndepărtăm suficient de mult, pământul nu mai pare murdar. De fapt, el nu mai seamănă nici măcar cu ideea noastră de „pământ”, ci devine o sferă sublimă de culoare albastră.

Dacă am fi monitorizat pământul încă de la sosirea noastră aici, acum câteva sute de milioane de ani, am fi asistat probabil la o evoluţie uimitoare. Până acum circa o sută de milioane de ani, pământul părea relativ stabil.

Evident, gheţarii şi continentele îşi schimbau lent poziţia, vulcanii erupeau, dar nu se petreceau evenimente cu adevărat dramatice. Pământul nu era decât un alt corp ceresc aflat în plin proces de răcire. Apoi, subit, la începutul secolului XX, au apărut o serie de dezechilibre atmosferice majore. De pe pământ au început să emane tot felul de unde – electrice, sonore, luminoase – invadând cerul, şi apoi întregul spaţiu. Unele unde aveau structuri bine definite, şi orice fiinţă de pe o altă planetă ar fi emis ipoteza că pe pământ există viaţă inteligentă, care transmite mesaje. Dacă ar fi fost însă incapabilă să deceleze aceste structuri, fiinţa ar fi tras concluzia că pământul începe să se degradeze.

Tot acum circa o sută de ani, bucăţi mari de pământ cu forme ciudate au început să părăsească suprafaţa pământului. Obiecte cu forme de păsări se ridicau şi coborau apoi din nou la sol. Pe măsură ce timpul trecea, obiectele deveneau din ce în ce mai mari, iar în curând, cilindri mari de metal au părăsit pământul şi s-au instalat pe orbită. Într-o perioadă foarte scurtă de timp, spaţiul din jurul pământului s-a umplut cu asemenea obiecte terestre. Privită dintr-un alt punct din spaţiu, planeta ar fi părut că se dezmembrează.

Este oare tehnologia un eufemism pentru procesul entropiei? Suntem noi simpli agenţi ai dezintegrării acestei planete, catalizatori ai unui proces evoluţionist care se petrece fără ştirea şi fără aprobarea noastră?

Viaţa este o boală a materiei.

GERALD FINEBERG

Dacă privim universul, putem constata că big bang-ul a trezit forţe imense, care au dat apoi naştere marilor galaxii şi stelelor arzătoare, fiecare prinsă în orbita ei inexorabilă. Mai putem constata că noi facem parte integrantă din această mişcare celestă şi depindem în întregime de ea. Dacă universul va continua să se dilate, rarefiindu-se la infinit, noi suntem nevoiţi să ne deplasăm împreună cu el. Dacă universul se va prăbuşi din nou în sine însuşi (în ceea ce savanţii numesc deja marea resorbţie), iar un alt big bang va da naştere unui nou ciclu al vieţii, este posibil ca noi să renaştem într-o altă formă.

În ultimă instanţă, noi suntem produsul unor forţe primordiale, generate de bozonii X şi Y.

ANTHONY ZEE

Fizicienii din grupul nostru sunt de acord că noi suntem intim legaţi de cosmosul în care trăim, dar ei îl privesc dintr-un alt punct de vedere. Pătrunzând adânc în interiorul materiei, ei au descoperit că fiecare eveniment subatomic este afectat de toate celelalte evenimente subatomice care se petrec în continuumul

spațio-temporal, chiar dacă ele sunt separate de distanțe uriaşe. Pentru a descrie această interdependență, fizicienii afirmă că realitatea este „ne-locală", ceea ce înseamnă că întregul univers şi tot ceea ce se petrece în el nu reprezintă decât o rețea interconectată de evenimente. Este imposibil să existe o autonomie sau un scop independent.

Înțeleptul taoist ne reaminteşte că faptul că suntem parte integrantă din totalitate nu ne diminuează valoarea, ci dimpotrivă, ne-o amplifică. El îi citează în această direcție pe hinduşi, cu celebra lor afirmație: „Tu eşti Acela!" Între timp, bufonul – care se cam plictiseşte aici, în spațiu, unde nu există nici o civilizație pe care să o ia peste picior – îşi exprimă dorința de a reveni pe pământ. Clovnii se simt la ei acasă în acest mediu imponderabil, în care mobilele zboară prin jurul lor, dar după ce dorința bufonului este supusă la vot, majoritatea ia decizia de a ne întoarce acasă.

În timp ce ne apropiem de pământ, viziunea noastră asupra micilor creaturi care trăiesc pe această planetă devine din ce în ce mai clară. Privind lumea de mai aproape, constatăm că în pofida părerii noastre generale, oamenii nu controlează deloc viața pe pământ. În lucrarea *Scala timpului,* Nigel Calder emite ipoteza că adevărații conducători ai pământului sunt planetele:

… există anumite plante viclene care au preluat controlul pe suprafețe mari de pământ… Pasivitatea lor aparentă este cât se poate de înşelătoare; în realitate, ele manipulează animalele. [Aceste plante]… au recrutat adevărate batalioane de mici animăluțe cu şase picioare, dar şi animale mai mari, pe două picioare, care le slujesc. Interesele de reproducere ale acestor plante fac ca florile lor să fie cât mai atrăgătoare, iar nectarul şi fructele lor cât mai dulci. În fața unui strat de flori frumoase, bipezii se opresc într-o postură umilă, înlăturând imediat toate acele plante care cresc printre ele, dar fără a le încânta privirea [buruienile]. Alți bipezi îşi fac de lucru cu miile în câmpurile verzi.

Putem identifica aşadar acum cu toată siguranța cine este stăpânul planetei: iarba. Ea a făcut din bipezi nişte sclavi, atrăgându-i mai întâi către vânătoare, apoi către cultivarea anumitor specii de plante, precum grâul, orezul şi porumbul. Făcând eforturi considerabile, oamenii au desțelenit pământurile de copaci şi de alte plante, apoi le-au irigat şi le-au îngrăşat, în beneficiul ierbii.

Chiar dacă nu putem spune că terenurile cultivate cu grâne dețin controlul pe pământ, nu este mai puțin adevărat că suntem în totalitate dependenți de ele. Poate că ar trebui să ne rugăm zeităților pământului într-o măsură mai mare decât am făcut-o până acum. Poate că nu acordăm atenția cuvenită planetelor pentru că ne-am închinat unui alt stăpân. În cartea sa, *Autogeddon,* Heathcote Williams scrie:

Dacă un extraterestru ar zbura la câteva
Sute de metri pe deasupra planetei,
El ar descoperi cu uimire că
Principala formă de viață pe planeta noastră
Sunt maşinile,
În timp ce oamenii nu sunt decât un fel de
Celule ambulatorii care asigură combustibilul acestora.
Fiind injectate în interior atunci când maşina doreşte să plece,
Şi ejectate atunci când maşina doreşte să se odihnească.

Sunt oare automobilele noul nostru stăpân, distrugând în mod intenționat câmpurile cu plante şi preluând controlul asupra pieței de sclavi umani? Indiferent dacă este vorba de plante sau de maşini, ori de alte bunuri materiale, cert este că, după cum spunea Ralph Waldo Emerson: „lucrurile dețin frâiele şi conduc umanitatea după bunul lor plac".

În timp ce grupul nostru se îndreaptă către pământ şi începe să simtă din nou forța gravitației, ne întrebăm cu toții cât de liberi suntem cu adevărat. Deşi cei mai mulți dintre noi recunosc că nu controlăm materia sau energia din cosmos, nici măcar viața de pe planeta noastră, cel puțin ni se pare că ne putem controla propriul destin, măcar într-o oarecare măsură. Câțiva dintre artiştii şi filosofii din grupul nostru insistă asupra faptului că ei sunt liberi şi independenți, şi mai mult, că şi-au câştigat prin opera lor faima, dacă nu chiar nemurirea, în planul mai mare al lucrurilor. Pentru a le răspunde, maestrul taoist se aşează cu fața în vânt, lăsând elementele invizibile ale naturii să îi fluture barba şi părul, după care trage în mod intenționat un vânt personal. Cu o mină vădit sentimentală, el spune: „Poate că cea mai mare iluzie în capcana căreia suntem prinşi este tocmai iluzia că suntem liberi".

Libertatea nu este decât un alt cuvânt

Orbirea noastră perceptuală care ne dă impresia că suntem separați de restul creației a dus la convingerea noastră că deținem controlul asupra mediului înconjurător, dar şi asupra propriei noastre ființe. La început, dezbaterea asupra adevărului acestei convingeri a avut o natură religioasă, focalizându-se asupra libertății de acțiune pe care ne-a lăsat-o Creatorul, adică mai exact de a păcătui sau de a nu păcătui. Pe timpuri, când cea mai mare parte a civilizației occidentale credea că Dumnezeu ne controlează în totalitate viața, oamenii au tras concluzia că El poate fi mituit cu câteva fapte bune sau cu câteva rugăciuni din vârful buzelor, având astfel o anumită libertate de a-şi manipula propriul destin. În epoca modernă, ştiința a studiat însă problema liberului arbitru, adică

a determinismului, analizând structura biologică şi psihologică a individului. Concluzia legată de cunoaşterea de sine nu este tocmai fericită în ceea ce ne priveşte:

Voi credeți că eu ştiu ce fac?
Că îmi aparțin mie, fie şi numai pentru o jumătate de respirație?
Eu ştiu tot atât cât ştie un creion ce scrie,
Sau o minge încotro va sări în continuare.
RUMI

Descoperirile ştiinței legate de condiția umană corespund aproape întru totul cu înțelepciunea de secole a nebunilor sacri. Ea s-ar putea rezuma la următoarea frază: noi nu numai că nu deținem controlul asupra cosmosului sau a planetei, dar nu ne putem controla nici măcar pe noi înşine. Această concluzie are implicații foarte profunde asupra modului de gândire occidental, după cum afirma Freud încă de la începutul secolului XX:

De-a lungul timpului, umanitatea a fost nevoită să suporte două mari lovituri pe care le-a adus ştiința orgoliului său. Prima s-a referit la descoperirea că pământul nu este centrul universului... A doua decepție s-a produs atunci când biologia i-a răpit omului privilegiul de a fi o ființă creată în mod special, silindu-l să coboare în lumea animală, adică să recunoască faptul că are el însuşi o natură animală... La ora actuală, aspirația omului către grandoare suferă o a treia lovitură, poate cea mai cumplită dintre toate, căci psihologia are tendința să demonstreze egoului nostru că el nu este nici măcar un stăpân în propria sa casă...

Poate că nu vom cunoaşte niciodată gradul nostru real de libertate, dar este cert că noi ne atribuim o libertate mai mare decât cea de care dispunem cu adevărat. Majoritatea oamenilor cred că acționează independent în fiecare clipă. Foarte puțini îşi pun chiar şi problema libertății, fiind complet convinşi că dispun de un liber arbitru. Deşi unii recunosc că există o influență a condiționării noastre trecute, biologică şi psihologică, ei nu conştientizează plenar acest lucru, iar atunci când sunt implicați în viața de zi cu zi, uită cu uşurință de acest adevăr.

Libertatea umană pare să fie mult redusă de structura noastră biochimică fundamentală. Scriitorul şi savantul Jon Franklin a studiat domeniul psihologiei moleculare şi a câştigat premiul Pulitzer cu cartea sa: *Moleculele minții.* El afirmă aici că însăşi convingerea noastră în liberul arbitru este predeterminată:

Şi astfel, această Natură-Mamă cu atâtea feţe, de cele mai multe ori crudă şi nemiloasă, dar uneori ciudat de binevoitoare, a creat un mecanism în interiorul mecanismului, împiedicându-l astfel pe acesta din urmă să îşi înţeleagă plenar natura sa mecanică. Altfel spus, credinţa însăşi nu este altceva decât un mecanism.

Biochimiştii susţin că stările sufleteşti şi emoţiile sunt strâns asociate de anumite substanţe chimice secretate de corp. Spre exemplu, ceea ce noi numim iubire este sinonim cu prezenţa unei „amine excitante" cunoscută sub numele de feniletilamină, sau FEA, în corpul nostru. Cobaii injectaţi cu FEA încep să sară şi să chiţăie, în timp ce maimuţele „se sărută zgomotos pe buze" (Coiotul vrea să afle de unde putem cumpăra şi noi acest drog).

Ultimele descoperiri indică faptul că orice om este predeterminat genetic încă de la naştere, conform dublei spirale a moleculei de ADN. Biogeneticienii ne confirmă că molecula de ADN este programată cu informaţii care determină cât de înalţi vom creşte şi cât de puternici vor fi dinţii noştri, către ce boli suntem predispuşi, ba chiar şi cât de mult vom trăi (cu o oarecare aproximaţie). Este ca şi cum ne-am naşte ca eroi într-un roman, destinul nostru dezvăluindu-se pe măsură ce intriga avansează. Genele noastre ne dau o faţă pe care trebuie să o purtăm de la naştere şi până la moarte. Părul des sau chelia, forma urechilor, etc., toate sunt trăsături predeterminate care afectează felul în care arătăm, felul în care ne priveşte lumea, şi implicit felul în care îi răspundem noi (clovnii se privesc unii pe alţii şi încep să râdă zgomotos). Cel puţin la nivel fizic, noi nu suntem liberi să fim aşa cum dorim: suntem forţaţi să fim cei care suntem. Fiecare om este întemniţat în propriile sale celule.

Ştiaţi că molecula de ADN/ARN poate fi găsită pretutindeni în spaţiu, în toate galaxiile?... Singura diferenţă este lumea o interpretează în mod diferit.

JANE WAGNER

Credinţa noastră în autonomia individului este serios zdruncinată şi de ultimele cercetări în domeniul creierului, care dovedesc că oamenii au în realitate trei creiere, cunoscute sub denumirea de creier reptilian, creier mamalian şi noul cortex cerebral, sau creierul „uman". Aceste creiere sunt strâns legate unele de celelalte, iar oamenii de ştiinţă cred că o mare parte din comportamentul nostru se datorează programării evoluţioniste a celor două creiere pre-umane. Unii sunt chiar de părere că noi ne folosim noul nostru creier uman aproape numai pentru a justifica acţiunile generate de primele două creiere, mai vechi. Altfel spus, o mare parte din gândirea noastră nu reprezintă altceva decât o modalitate de a

găsi pretexte pentru a merge mai departe pe aceeaşi cale predeterminată (Coiotul schelălăie din nou).

În lucrarea *Galapagos,* Kurt Vonnegut contemplă lumea noastră dintr-un viitor aflat peste un milion de ani, când fiinţelor umane le este evident că actualul nostru creier nu funcţiona prea bine:

Scuzele pentru greşelile continue ale creierului reprezentau principalul subiect de conversaţie: „Vai! Scuză-mă!", „Sper că nu te-am jignit", „Nu-mi vine să cred că am putut face aşa ceva", „Totul s-a petrecut atât de repede încât nici nu am avut timp să mă gândesc", „Am o asigurare împotriva acestui gen de întâmplări", „Nu o să mi-o iert niciodată", sau „Nu ştiam că arma este încărcată", etc., etc.

Dacă privim mecanismul propriei noastre minţi şi acţiunea şi reacţia chimică ce stă la baza conştiinţei şi personalităţii noastre, putem trage concluzia tristă că liberul arbitru nu este altceva decât un concept programat, la fel ca şi Moş Crăciun sau Dumnezeu, pentru a ne proteja de adevărul imposibil de acceptat. Acest adevăr este că noi nu suntem altceva decât praf în vânt…

JON FRANKLIN

Poate, cândva, evoluţia creierului ne va permite să dobândim o altfel de conştiinţă de sine, mai comprehensivă, sau cel puţin diferită, care să ne asigure libertatea de a acţiona, şi nu doar de a reacţiona. Înainte de a deveni liberi, va trebui să începem însă prin a deveni mai conştienţi. După cum spunea poetul Robert Bly:

Creierul reptilian s-a întrupat în lumea exterioară, luând forma tancurilor, care chiar se mişcă precum nişte reptile. Un „sfânt" este acea persoană care a reuşit să se îndepărteze de creierul reptilian şi de cel mamalian, folosindu-se în principal de creierul uman.

Dintr-o altă perspectivă, psihologii afirmă că libertatea individuală este complet circumscrisă felului în care am fost educaţi în copilărie. Copiii mici îşi „ingerează" părinţii, după care îşi petrec restul vieţii încercând să-i „digere". Noi îi mâncăm cu totul, începând de la gene şi până la felul lor de a gândi. Ne hrănim cu valorile lor, cu temerile, stările lor sufleteşti şi viziunile lor asupra lumii; chiar şi atunci când ne revoltăm împotriva lor, tot ei sunt cei care ne modelează revolta. Vocea lor răsună neîncetat în mintea noastră. Noi nu părăsim niciodată casa părintească.

Psihologii susţin că noi suntem prinşi în capcana unei personalităţi formate în primii ani de viaţă, cu mult înainte de a putea decide ce dorim cu

adevărat să fim. Dată fiind aroganța umanității, viziunea freudiană se dovedește destul de umilitoare: ea afirmă că în esență, noi suntem ceea ce am fost antrenați (educați) să fim.

O persoană nu este niciodată ea însăşi. Ea este întotdeauna o mască. Persoana nu se controlează niciodată pe sine, ci reprezintă întotdeauna pe altcineva, de care este posedată. Iar acest altcineva este inevitabil legat de strămoşii ei…

NORMAN O. BROWN

De la Freud încoace s-au scris volume întregi referitoare la felul în care suntem programați pentru a ne conforma valorilor şi capriciilor societății în care ne-am născut. Dintr-o altă perspectivă, antropologii geologi (sau geologii antropologi) vorbesc despre un „determinism geografic", afirmând că percepția noastră asupra realității este – cel puțin parțial – modelată de munții şi de peisajul care ne înconjoară.

Există nenumărate forțe care ne modelează: cosmice, geologice, biologice, psihologice, culturale şi politice. Şi nu am vorbit încă nimic de viețile anterioare, care o influențează în mod direct pe aceasta. În ce măsură mai putem vorbi atunci de autonomie individuală sau de libertate personală? Înțeleptul taoist ne oferă un răspuns paradoxal, un citat din Chuang-tse, preferatul lui:

Lăsați mintea să rătăcească în simplitate, topiți-vă spiritul în imensitate, acceptați lucrurile aşa cum sunt şi nu vă formați opinii personale. Atunci, lumea va putea fi controlată.

Cei mai mulți dintre membrii grupului nostru sunt intrigați de această viziune asupra libertății umane. Câțiva clovni îşi scot limbile şi îşi dau lovituri pe spinare, încercând să demonstreze în acest fel că ei sunt liberi să acționeze spontan, până când un filosof le spune că acesta este comportamentul lor normal, şi deci predictibil. În agitația generală, un maestru zen este lovit din greşeală; el susține sus şi tare că îşi poate demonstra libertatea individuală, întrucât optează pentru a nu răspunde la lovitura primită. Primeşte imediat o nouă lovitură, de data aceasta intenționată. Între timp, un artist care de-abia aşteaptă să schimbe peisajul se ridică şi spune că ne învârtim într-un cerc şi că aşa nu vom ajunge nicăieri. Înțeleptul taoist remarcă: „Nu ajungem nicăieri numai pentru că gândim că nu vom ajunge nicăieri". Auzind acest răspuns, un clovn întreabă cu inocență: „Păi, dacă nu mergem nicăieri, de ce ne aflăm aici?" Toată lumea izbucneşte în râs.

Viața este un aspect mult prea important pentru a vorbi serios despre ea.
OSCAR WILDE

De ce ne aflăm aici?

Principala semnificație a vieții este că se termină întotdeauna.
FRANZ KAFKA

Înțelepciunea contemporană a străzii afirmă că „Viața este o prostituată, după care mori[10]”. Am putea adăuga imediat un nou vers, pentru a obține un cuplet: „Şi nimeni nu ştie de ce”. Care este semnificația vieții pe care o ducem?

Incertitudinea existențială este dificil de acceptat, iar mulți oameni nu se pot împăca deloc cu ea. Cunoaşterea reprezintă mecanismul nostru de supraviețuire, iar omul are un impuls biologic natural de a şti ce se petrece. Cu toții ne dorim certitudine, îndeosebi în ceea ce priveşte semnificația vieții pe care o ducem, iar atunci când nu reuşim să găsim această certitudine în cunoaştere, mulți dintre noi se orientează către credința oarbă. În piesa sa, *Aşteptându-l pe Godot,* Samuel Beckett sugerează că nici nu poate exista un alt tip de credință, decât credința oarbă.

VLADIMIR: Ce facem noi aici, aceasta este întrebarea. Şi suntem binecuvântați, căci nouă ni se pare că ştim răspunsul. Da, în această imensă confuzie, un singur lucru este clar. Noi aşteptăm venirea lui Godot…

Noi nu putem accepta faptul că viața nu înseamnă altceva decât acele câteva momente dintre viață şi moarte. Ar fi prea absurd! Existența noastră – suferința noastră – trebuie să aibă o semnificație mult mai profundă, iar dacă universul refuză să ne-o dezvăluie, atunci ne-o putem inventa singuri! Aşa a apărut multitudinea de zei şi religii.

Cel credincios este fericit, cel care se îndoieşte este un înțelept.
PROVERB GRECESC

În această epocă seculară, mulți din foştii zei au fost înlocuiți de ideologii, de „isme”, de statele-națiuni, sau chiar de diferite moduri de viață. Dacă nu putem descoperi o semnificație supremă a existenței noastre, putem crea foarte bine diferite motivații pentru viața pe care o ducem pe pământ: un viitor utopic, „libertate”, „progres”, „copii”, sau orice altceva. Mai există şi punctul de vedere al lui Joseph Campbell:

---

[10] N.Tr. Dicton popular american.

Eu nu cred că viața are un scop. Viața este o mare protoplasmă care doreşte să se reproducă şi să îşi continue existența.

Poate că singurul motiv pentru care ne aflăm pe această planetă este: „Creşteți şi vă înmulțiți". Continuați la nesfârşit acest ciclu, până când o mare catastrofă cosmică îi va pune capăt. Sau poate că există totuşi un mare scop sau un mare adevăr în conformitate cu care trăim sau ar trebui să trăim cu toții, dar nu suntem conştienți de el. Poate că într-o bună zi vom descoperi că am fost aruncați pe această planetă numai pentru a fi gazde pentru microbi, care sunt adevărații aleşi ai Domnului. Sau poate că suntem doar un experiment al Cuiva care doreşte să vadă dacă ne putem da seama de ce ne aflăm aici, şi poate că toată această confuzie în care ne zbatem reprezintă tot secretul întregului joc.

Poate că va veni o zi în care adevăratul Dumnezeu va ieşi la lumină şi va spune: „Nimeni nu m-a înțeles aşa cum trebuie". Sau poate că există toate zeitățile mitologice, dar nici una nu este „bună", aşa că nici lor nu le pasă cu adevărat dacă noi suntem buni sau nu. Ar putea fi oare posibil să fi încercat în toți aceşti ani să fim buni numai de dragul bunătății în sine? Poate că toate întrebările noastre îşi vor primi într-o bună zi răspunsul. Poate că nu. Gertrude Stein susține că a aflat răspunsul:

Nu există nici un răspuns.
Nu va exista niciodată un răspuns.
Nu a existat niciodată un răspuns.
Acesta este răspunsul.

Dar acest răspuns ridică o nouă întrebare. Dacă nu suntem predestinați să cunoaştem, atunci de ce există acest „de ce?" A apărut astfel un nou „de ce" blestemat! De ce, de ce, de ce? Ce fel de glumă este aceasta? De ce purtăm în gene cromozomul „de ce"? Unde ne vor conduce toate aceste întrebări?

Dumnezeu l-a creat pe om pentru că acesta iubeşte poveştile.
PROVERB IDIŞ

Haideți să presupunem că ne aflăm aici numai pentru a crea o poveste. Iată una: a fost odată ca niciodată, de fapt cu numai câteva sute de ani în urmă, o vreme când cei mai mulți dintre occidentali credeau că oamenii trăiesc pe o planetă care se află în centrul universului. A mai existat în acea vreme un astronom pe nume Galileo, care şi-a dat seama că pământul se învârteşte în jurul soarelui, şi deci adevăratul centru trebuie să fie acesta din urmă. Convinsă

că oamenii au fost creați în mod special, şi implicit că pământul trebuie să fie centrul universului, Biserica Catolică l-a forțat pe Galileo să retracteze. Acest lucru s-a întâmplat în anul 1630, dar Biserica nu l-a iertat în mod oficial pe Galileo decât în anul 1979. Între timp, fizicienii şi astronomii descoperiseră că soarele însuşi nu reprezintă decât o stea micuță la periferia unei galaxii relativ mici, într-un cosmos care include miliarde de galaxii, în care există un număr incalculabil de mare de stele. Vaticanul l-a absolvit pe Galileo, dar nu a venit cu noi lămuriri în ceea ce priveşte centrul universului.

Aşadar, care este centrul universului? Şi care este relația noastră cu el? Oare am fost împinşi la periferie? Este oare pământul o simplă picătură față de o dramă cu adevărat semnificativă care se petrece la mii de galaxii distanță, iar umanitatea doar o adunătură de ființe care îşi duc viața amărâtă la mii de ani lumină de adevărata scenă centrală?

La fel ca atâtea alte poveşti ale înțelepciunii nebunilor, şi aceasta are tot felul de întorsături, una mai ciudată decât celelalte. Astronomii afirmă că big bang-ul inițial a făcut ca tot ce există în univers să se îndepărteze de tot restul universului în mod uniform şi în toate direcțiile, astfel încât – practic – fiecare punct al universului poate fi considerat centrul acestuia. „Vezi?! Se bucură Bufonul. Ne aflăm totuşi în centrul universului, exact aşa cum ne-am imaginat dintotdeauna şi cum am sperat să fim!”

Clovnii se umflă în pene, mândri de această concluzie, dar un fizician se ridică şi scoate un mormăit, în încercarea de a le atrage atenția. Pentru un efect mai mare, el ține în mâini un tablou al lui Albert Einstein. El ne reaminteşte că este imposibil să ne localizăm în spațiu (să stabilim locul în care ne aflăm) dacă nu le localizăm simultan şi în timp. Unde este tot una cu când, în acest caz. Altfel spus, nu prea te poți baza pe hărți şi pe ceasuri.

Grupul nostru cade de acord că a sosit vremea să ne ocupăm puțin şi de timp. Dar mai întâi de toate, trebuie să ne sincronizăm. Maestrul zen strigă: „Conştientizați momentul prezent!” Privind în jur, el trage concluzia că toată lumea a ratat momentul. „Nu vă faceți probleme, ne spune el, vor mai urma şi alte momente prezente. Totul e să fiți pregătiți pentru ele!”

O pauză

Nu citiți The Times[11], citiți Eternitățile.

HENRY DAVID THOREAU

Una din modalitățile clasice prin care înțelepții nebuni reuşesc să fie şi înțelepți şi nebuni în acelaşi timp este felul în care se joacă ei cu timpul, privind

---

[11] N.Tr. Joc de cuvinte: *The Times* = Timpurile, unul din principalele ziare londoneze.

prezentul din trecut sau din viitor, pentru a-l conştientiza din perspective diferite. Călătoriile în spaţiu lărgesc orizonturile. Călătoriile în timp schimbă totul.

Oamenii din epoca noastră îşi împart durata de viață şi istoria pe segmente: milenii, secole, decenii, ani, luni, ore, minute şi secunde. Ei simt nevoia să ştie când trebuie să îşi plătească dările, cât de mult trebuie să fiarbă un ou, şi dacă poartă hainele potrivite pentru acest sezon. Pe de altă parte, proverbul popular care afirmă că „timpul înseamnă ceea ce faci cu el" este cât se poate de adevărat, pe mai multe paliere. Lungimea sau scurtimea vieții depinde în întregime de aşteptările şi de concepția noastră despre timp.

A fost odată o doamnă pe nume Bright,
Care avea o viteză mai iute ca lumina,
Într-o zi a ieşit,
Într-un mod relativ,
Şi s-a întors în noaptea precedentă[12].
ANONIM

Spre exemplu, oamenii de ştiință continuă să găsească dovezi care atestă faptul că universul este mult mai vechi decât se credea anterior; prin comparație cu el, viața noastră pare de-a dreptul nesemnificativă. Pe de altă parte, noi trăim o viață mult mai lungă decât cea a fluturilor, din care unii nu trăiesc mai mult de o zi. Ce se întâmplă însă dacă în ziua respectivă plouă? Întreaga viață a fluturelui este irosită. Chiar şi în cadrul speciei noastre există mari diferenţe între indivizi. Prin comparație cu orientalii, occidentalii îşi măsoară timpul şi istoria ca şi cum ar fi fluturi.

Timpul unei vieţi

Lumea a fost creată la data de 22 octombrie 4004 î.Ch., ora 6.00 seara.
JAMES USHER
Arhiepiscop de Armagh, 1581-1656

[Cerul şi pământul] şi omul au fost create de Sfânta Treime la data de 23 octombrie 4004 î.Ch., la ora 9.00 dimineața.
DR. JOHN LIGHTFOOT
Vicecancelar al Universității din Cambridge, 1859, corectând astfel cu 15 ore afirmația Episcopului Usher, făcută cu două secole mai devreme

Sistemele de convingeri occidentale sunt cantonate în spectrul limitat al istoriei umane cunoscute, fără să lase prea mult spațiu pentru speculații. Tradiția iudeo-creştină susține că universul nu este mai vechi decât câteva mii de ani, excluzând orice şansă ca dinozaurii să fi existat vreodată.

Istoria iudeo-creştină concentrează semnificația vieții umane pe pământ, spre deosebire de orizontul mult mai vast de timp acceptat de alte culturi. Ciclurile eterne din mitologia asiatică şi nord-americană lipsesc din convingerile occidentale. Ni se spune că Iehova a creat lumea într-o săptămână, că pământul este singura lume care a existat sau care va exista vreodată şi că istoria umanității este principala măsură a timpului.

Cosmologiile orientale vorbesc despre cicluri eterne şi despre o multitudine de lumi. În cosmologia hindusă, un univers sau un „sistem de lumi" este echivalent cu o singură zi din viața divinității supreme, Brahma. O sută de ani alcătuiți din asemenea zile, adică din 311.000 de miliarde de ani tereştri, alcătuiesc împreună durata de viață a divinității supreme. Potrivit textului hindus Brahmavaivarta Purana, nici chiar Brahma, Creatorul, nu deține controlul asupra timpului: „După Brahma vine Brahma; unul dispare, celălalt se naşte, iar seria nesfârşită continuă la infinit".

Cosmologia budistă vorbeşte de un munte de granit cu o înălțime şi cu o lățime de şapte mile, peste care zboară la fiecare o sută de ani o cioară cu o eşarfă de mătase în cioc, care flutură deasupra vârfului muntelui. Timpul necesar pentru ca eşarfa să cadă şi să acopere întregul munte reprezintă un ciclu al lumii. Apare apoi un alt munte de granit.

Antropologul şi filosoful Mircea Eliade susține că aceste concepții orientale referitoare la timp conduc la „o depreciere metafizică a istoriei umane". În vastitatea „incalculabilelor" universuri, ce importanță mai putem avea noi?

Odată cu teoria big bang-ului, care plasează originea universului acum 15 miliarde de ani, ştiința occidentală abia începe să pătrundă în vastitatea timpului. Astrofizicienii emit astăzi ipoteza unei mari resorbții care va urma cândva marii emisii (big bang) şi în timpul căreia întregul univers va fi resorbit până la proporțiile unei particule minuscule, după care, probabil, va exploda într-un nou big bang. Când Dalai Lama, liderul budist tibetan, a fost întrebat ce crede despre teoria big bang-ului, el a răspuns râzând: „O, da, noi ştiam de mult despre ea. Dar nu e vorba de un singur bang, ci de bang, bang, bang!" Este posibil ca Occidentul să ajungă abia acum la concluzia mai veche a lumii orientale, referitoare la natura ciclică, repetitivă a timpului şi a universurilor. Diferența constă în faptul că viziunea noastră asupra acestor cicluri foloseşte un

---

[12] N.Tr. *Limerick,* poeme într-o strofă, foarte populare în Anglia, cu tentă amuzantă, dar şi filosofică.

alt limbaj, al găurilor negre şi al spaţiului curbat, şi nu al munţilor de granit sau al Domnului Shiva, care creează şi distruge lumile cu fiecare pas al dansului său.

Grupul nostru se odihneşte. Coiotul începe să urle la lună, dar nu putem fi siguri la care lună din infinitatea cosmică. Între timp, câţiva astrofizicieni au o dispută aprinsă, încercând să-şi dea seama în ce măsură se potriveşte cosmologia asiatică cu teoriile actuale. Oamenii de ştiinţă se tem că dacă spaţiul şi timpul sunt într-adevăr „incalculabile", foarte mulţi matematicieni îşi vor pierde slujbele şi destule premii Nobel vor trebui returnate.

Unul dintre ei îl întreabă pe taoist cum au ajuns orientalii la înţelegerea lor referitoare la timp şi la ciclurile lumii fără dispozitive în infraroşu şi fără telescoape radio. Taoistul îi răspunde enigmatic: „Fiind foarte atenţi". În acest moment, maestrul zen intervine: „Singurul instrument care măsoară corect timpul este stomacul. Atunci când ni se face foame, este timpul să mâncăm. Restul discuţiei este de-a dreptul inutilă". Bufonul, care începe să guste din ce în ce mai mult aceste proverbe zen, sare în sus şi îşi ridică mâna ca să ciocnească palma cu maestrul, dar acesta îl loveşte cu bastonul şi strigă: „E o mare diferenţă!"

Ideile orientale şi occidentale despre timp creează atitudini foarte diferite legate de viaţă. Punctul de vedere iudeo-creştin, cu universul său unic, nu ne dă decât o singură şansă, urmând ca în final, Dumnezeu să judece felul în care am trăit. Verdictul va stabili locul în care vom trăi în continuare: în rai sau în iad. Ce povară! O greşeală sau două şi vom fi condamnaţi pentru totdeauna, dacă nu cumva facem parte dintre aleşii Domnului, cărora le vor fi iertate toate păcatele. Aveţi grijă cărei divinităţi vă rugaţi!

În Occident, chiar şi cei care nu cred în mitologia iudeo-creştină sunt profund influenţaţi de aceasta. Cei mai mulţi dintre noi trăim ca şi cum această viaţă ar fi un examen final, prima şi ultima noastră şansă. Auzim de multe ori: „Nu ai decât o singură viaţă, aşa că trăieşte-o la maxim!" Sună ca o reclamă la bere! Cea mai mare parte a populaţiei lumii nu crede însă aşa ceva.

Viziunea budistă şi cea hindusă sunt mult mai deschise. Aceste sisteme de valori cred că oamenii au mai multe vieţi succesive, pe parcursul cărora pot atinge perfecţiunea şi mântuirea. Hinduşii afirmă că toţi oamenii trăiesc viaţă după viaţă, până când ajung să cunoască experienţa *moksha*-ei, adică a iluminării, ieşind din ciclul renaşterilor şi al morţilor. Altfel spus, în sistemul hindus, orice om va fi mai devreme sau mai târziu eliberat (mântuit). Dacă ai obosit să repeţi acelaşi ciclu şi doreşti să îl părăseşti, poţi face acest lucru muncind mai intens, dar toată lumea va atinge mai devreme sau mai târziu acelaşi obiectiv. Finalitatea constă în revenirea la starea necreată, necondiţionată, la blocul de piatră nesculptat, la stare de vid, la nimicul perfect şi plin de pace.

Nu vă grăbiți însă! Cosmologia orientală, cu viețile ei multiple şi cu mântuirea finală, nu reprezintă numai veşti bune! Potrivit lui Eliade, o filosofie care crede în renaştere:

… terorizează omul şi îl obligă să realizeze că trebuie să reînceapă aceeaşi existență efemeră, din nou şi din nou, de miliarde de ori, suportând de fiecare dată aceleaşi suferințe nesfârşite. Scopul este exacerbarea dorinței lui de a scăpa, de a-şi transcende odată pentru totdeauna condiția actuală, de „ființă care există”.

Buddha spunea că lacrimile pe care le varsă un singur individ de-a lungul întregului său ciclu de vieți ar putea umple toate râurile, lacurile şi oceanele de pe pământ. În cazul celor care cred în reîncarnare, ideea unor noi renaşteri le apasă cumplit conştiința, asemănându-se întrucâtva cu viziunea occidentală a unei eternități petrecute în purgatoriu. Dacă nu e una, e alta!

Potrivit majorității mitologiilor orientale, noi putem renaşte în diferite forme, inclusiv în alte lumi: ca un *deva* (înger) într-o lume celestă sau ca o stafie flămândă într-o teribilă lume a suferinței. În aceste sisteme, naşterea umană este considerată foarte valoroasă, căci numai oamenii îşi pot înțelege cel mai bine destinul, lucrând pentru eliberarea din roata renaşterilor şi a morților. În plus, încarnările umane sunt rare. O parabolă budistă ne pune să ne imaginăm că lumea se sprijină într-o parte pe o broască țestoasă oarbă care pluteşte pe cele şapte mări, iar în cealaltă parte pe un buştean, care pluteşte în aceleaşi ape. Şansa ca broasca cea oarbă să dea cu capul de buştean este comparabilă cu şansa noastră de a renaşte ca oameni.

Câțiva din membrii grupului nostru au început să speculeze cam ce şi-ar dori să fie în următoarea încarnare. Bufonul, pe jumătate serios, îl întreabă pe maestrul zen: „Este posibil să mă reîncarnez într-un loc în care să nu existe nici un fel de guvern?” Maestrul zâmbeşte şi îi răspunde: „Cu *karma* pe care o ai, probabil că te vei reîncarna ca vicepreşedinte”. Între timp, câțiva oamenii de ştiință, care avuseseră o dispută, se ridică şi încearcă să spulbere mitologia orientală, afirmând că aceasta vede timpul ca pe ceva absolut care se îndreaptă într-o singură direcție. Ei îşi încheie dizertația cu cuvintele maestrului lor, Albert Einstein:

Oamenii ca noi, care cred în fizică, ştiu că distincția între trecut, prezent şi viitor, nu este decât o iluzie extrem de persistentă.

Dar stați o clipă (dacă mai putem vorbi de clipe). Oare toate aceste concepte despre timp, fie ele orientale sau occidentale, sunt simple fantezii? Dacă nu există trecut, prezent sau viitor, asta înseamnă că nu vom mai îmbătrâni şi că

nu vom mai muri niciodată? Dacă timpul nu există în înțelesul său convențional, înseamnă că ne putem relaxa, că nu mai există o destinație finală şi că suntem deja nemuritori. Dacă nu poate fi făcută nici o distincție între prezent şi viitor, poate că dumneavoastră, cititorii, citiți aceste rânduri chiar în timp ce ele sunt scrise (caz în care vă rog să vă gândiți la o frază inspirată care să urmeze după aceasta).

„Trăiți clipa!” Maestrul zen încearcă din nou formula magică, dar, evident, toată lumea o ratează din nou, cu excepția unuia dintre clovni, care susține că el a trăit clipa şi acum se oferă să le arate şi celorlalți care doresc să vadă acest lucru. Între timp, majoritatea celor din grupul nostru arată de parcă şi-ar fi pierdut echilibrul şi par obosiți şi confuzi. Maestrul taoist explică faptul că este firesc să te simți aşa atunci când încerci pentru prima oară să pătrunzi în misterele timpului şi spațiului. După ce descoperi că nu există un centru al universului, un timp central standardizat, direcții cardinale, acum sau atunci, este normal să-ți pierzi echilibrul interior. Dacă nu poți fi înțelept şi nebun, nu-ți mai rămâne decât amețeala. Ca să clarifice şi mai bine despre ce este vorba, înțeleptul taoist citează din Chuang-tse:

Măsura lucrurilor nu are un sfârşit, timpul nu se opreşte niciodată, diviziunea cantității nu este constantă, şi nu există o regulă fixă a începutului şi a sfârşitului. De aceea, marea înțelepciune observă simultan ceea ce este aproape şi ceea ce este departe, recunoaşte ceea ce este mic fără a-l considera infim, şi ceea ce este mare fără a-l considera nemăsurat, căci ea ştie că măsura lucrurilor nu are un sfârşit. Ea înțelege cu claritate trecutul şi prezentul, motiv pentru care perioadele lungi nu o plictisesc, cele scurte nu o determină să se grăbească, căci ea ştie că timpul nu se opreşte niciodată. Ea percepe natura plenitudinii şi a golului, şi nu se bucură dacă dobândeşte ceva, nici nu se întristează dacă pierde ceva, căci ea ştie că diviziunea cantității nu este constantă. Ea înțelege Calea Echilibrată, motiv pentru care nu se bucură de viață, dar nici nu priveşte moartea ca pe o calamitate, căci ea ştie că nu există o regulă fixă a începutului sau a sfârşitului.

Oare chiar nu putem şti nimic? Tot mai mulți oameni din grupul nostru încep să ajungă la această concluzie, dacă nu cumva credeau de la bun început în ea. Un biolog convins de ignoranța noastră subliniază ironia faptului că oamenii şi-au numit specia: *homo sapiens sapiens,* adică oamenii foarte înțelepți. Auzind acest lucru, Bufonul începe să râdă şi spune: „Dacă am fi cu adevărat înțelepți, ne-am reboteza, numindu-ne pur şi simplu oameni. În acest fel, nu am mai avea un standard atât de înalt, la înălțimea căruia ar trebui să ne ridicăm”. Oamenii de ştiință se abțin. Ei afirmă că deşi nu putem înțelege încă semnificația supremă a vieții, noi suntem totuşi suficient de inteligenți pentru a învăța care

sunt legile naturii şi cum funcţionează universul. Auzind aceasta, maestrul taoist zâmbeşte şi spune: „Această convingere continuă odată cu fiecare nouă generaţie, în pofida unui şir nesfârşit de erori!”

Ce ştim?

Tu ştii că nici un om nu poate diviza atomul.
JOHN DALTON
Chimist şi fizician britanic, părintele teoriei atomice moderne, 1803

Construirea unor maşini zburătoare mai grele decât aerul este imposibilă.
LORD KEVLIN
Matematician şi fizician britanic, preşedintele Societăţii Regale Britanice, 1895

Dacă privim înapoi la lunga istorie a „cunoaşterii”, devine evident că aceasta se schimbă în fiecare secol şi că este diferită în fiecare civilizaţie. Spre exemplu, oamenii credeau cândva că pământul este plat şi că soarele se învârte în jurul pământului. De fapt, dacă privim înapoi la lunga istorie a „cunoaşterii”, pare de-a dreptul un miracol faptul că am reuşit să supravieţuim propriei noastre inteligenţe. De pildă, Johann Hartmann, un profesor chimist care a trăit în sec. XVII, era considerat la vremea lui o somitate în ceea ce priveşte cunoaşterea medicală:

În cazul epilepsiei la adulţi recomand spiritul creierului uman sau o pulbere alcătuită din ficaţi de broaşte verzi vii, obţinută numai în lunile mai, iunie şi iulie.

Deşi astăzi par atât de „greşite”, asemenea idei par să fi funcţionat foarte bine la vremea lor, atâta vreme cât oamenii au crezut în ele. Când pământul era considerat plat, nici un navigator nu se rătăcea pe mare. Când soarele se învârtea în jurul pământului, oamenii îşi culegeau recoltele în anotimpurile potrivite. Convingerile religioase nu par să fi afectat destinul uman mai mult decât cele ştiinţifice. Când cerul era condus de Zeus, şi nu de Iehova, viaţa era aceeaşi: un amestec de bucurii şi tristeţi. Se pare că nu se poate stabili o legătură directă între calitatea vieţii şi cunoaştere sau credinţă.

Poate că orice tentativă de căutare a unei certitudini este sortită din start eşecului. La fel ca şi istoricii, taoiştii şi dadaiştii ştiu foarte bine acest lucru. La ora actuală, până şi oamenii de ştiinţă au ajuns să afirme că nu poate fi vorba de o cunoaştere fixă, obiectivă, independentă de observaţiile noastre subiective. La urma urmei, poate că nici nu există un adevăr „obiectiv”, ci doar unul „proiectiv”.

Ceea ce descoperim depinde întotdeauna de ceea ce ni se pare că ştim. Întrebările fac întotdeauna parte integrantă din răspunsuri.

Unii critici ai înțelepciunii nebunilor ar spune că dorința noastră de cunoaştere este superfluă, dar nu face rău nimănui. Alții ar afirma că această dorință a reprezentat doar un mecanism de supraviețuire de care nu mai avem nevoie şi că la ora actuală a devenit un obstacol. Cei mai radicali ar spune că întregul proces de căutare a fost o farsă, de la început şi până la sfârşit.

Adam şi mărul, Atomul şi Eva distrugerii

Când femeia a văzut că fructele copacului sunt bune de mâncat, că ele arătau foarte bine şi că mai aveau şi capacitatea de a-l face înțelept pe cel care le mănâncă, ea a luat unul dintre ele şi l-a mâncat. I-a dat de asemenea şi bărbatului ei, care a mâncat la rândul lui.

GENEZA

Căutătorul este cel căutat.

PROVERB BUDIST

Curiozitatea a ucis pisica.

ZICĂTOARE POPULARĂ

Povestea biblică afirmă că tocmai căutarea cunoaşterii a fost cea care a dus la izgonirea noastră din Grădina Edenului. Dacă Eva nu ar fi dorit să afle ce se va întâmpla, ea nu ar fi mâncat din pomul cunoaşterii binelui şi răului şi probabil că ar mai fi fost şi la ora actuală în Paradis, rătăcind beatific într-o inocență totală, petrecându-şi vremea mâncând din fructele care nu ofereau cunoaştere, dar care aveau un gust bun.

Poate că dorința noastră de certitudine s-a născut dintr-un amestec de orgoliu şi teamă, din convingerea noastră că putem şti totul şi din insecuritatea pe care o simțim dacă nu înțelegem ceva. În secolul XX, materialismul ştiințific ne-a determinat să căutăm toate răspunsurile în interiorul materiei, ca şi cum dacă am fi disecat lumea am fi putut găsi cheia tuturor secretelor creației. Oamenii de ştiință au reuşit să pătrundă din ce în ce mai adânc în interiorul materiei, până când au ajuns la atom. L-au divizat şi pe acesta, şi au găsit într-adevăr esența întregii materii… dar, vai, aceasta s-a dovedit a fi energie pură! Imensa energie a cosmosului se ascundea în interiorul celui mai mic dintre toate lucrurile, ținând materia la un loc cu o forță inimaginabilă.

Cunoaşterii lumii generează o confuzie atât de mare!

CHUANG-TSE

În interiorul atomului a existat o cunoaştere, la fel cum s-a întâmplat în cazul mărului, şi nu este exclus ca prin descoperirea ei să-i fi mâniat din nou pe zei. În dorinţa noastră disperată de a cunoaşte, noi am furat din nou focul, cunoaşterea ascunsă şi sacră ce ne-ar putea alunga chiar mai departe încă de grădina Edenului, ba poate chiar şi de pe această planetă.

Cunoaşterea obţinută prin mâncarea mărului din Grădina Paradisului a fost cunoaşterea de sine, care a divizat universul şi ne-a separat de restul creaţiei. Pe de altă parte, cunoaşterea dobândită prin divizarea atomului ne-a arătat că în esenţă, toate lucrurile sunt una, aşa că am ajuns de unde am plecat – înainte de Cădere.

Nu există fapte, ci doar interpretări.
FRIEDRICH NIETZSCHE

Divizând atomul, fizicienii au descoperit că energia şi materia sunt interschimbabile, adevăr care anihilează deopotrivă conceptul de materie şi cel de energie. La ora actuală, cele două noţiuni nu mai pot fi separate. Avem de-a face cu o materie-energie, cu o realitate ţinută laolaltă de liniuţa de unire. Conceptul de spaţiu-timp necesită aceeaşi liniuţă. În interiorul liniuţei, logica şi limbajul nostru nu pot supravieţui, dar poate că acesta este locul în care trăieşte înţelepciunea nebunilor. Noi ştim că orice lucru are nevoie de un opus pentru a putea exista: întunericul are nevoie de lumină, moartea este necesară vieţii, acum are nevoie de atunci, *yin* încearcă întotdeauna să ajungă la *yang,* şi ni se spune că ceea ce există sus există şi jos. Acceptarea paradoxului pare să fie legea fundamentală a naturii şi principala regulă a vieţii. Poate că avem totuşi dreptul să mâncăm prăjitura, păstrând-o totodată. Sau, după cum s-a exprimat fizicianul Niels Bohr:

Un mare adevăr este un adevăr al cărui opus este tot un mare adevăr.

Toate adevărurile nu sunt decât pe jumătate adevăruri.
ALFRED NORTH WHITEHEAD

Maeştrii înţelepciunii nebunilor înţeleg faptul că adevărul, la fel ca şi orice altceva, se află într-o continuă schimbare. Filosofiile noastre se schimbă în permanenţă, iar adevărurile noastre ştiinţifice se dovedesc în final doar parţiale, sau sunt complet inversate. Descartes a avut propriul său adevăr, care a corespuns unei întregi epoci, dar astăzi am ajuns să-l învinuim de diviziunea pe care a produs-o la nivelul minţii şi corpului. Newton avea perfectă dreptate în

ceea ce priveşte universul pe care îl cunoştea, dar nu şi în ceea ce priveşte alte universuri. La ora actuală, teoriile lui Einstein sunt revizuite. Poate că singura constantă din univers este schimbarea. Adevărul s-ar putea dovedi un verb, nu un substantiv.

Maeştrii zen s-au oprit din incantațiile lor şi îi învață acum pe clovni cum să mediteze. Oamenii de ştiință joacă volei cu filosofii, iar Nebunul stă sub un copac, contemplând depărtările. Coiotul nu poate fi găsit nicăieri. Toți cei din grupul nostru aflat în căutarea înțelepciunii nebunilor par obosiți. Înțeleptul taoist explică ce s-a întâmplat: „Dificultatea se naşte din faptul că noi nu ne mulțumim doar să discutăm sau să umblăm, ci dorim să ştim totul. O altă dificultate apare din faptul că noi nu numai că nu ştim cum nu trebuie să ştim, nu ştim nici cum să ştim”.

Gândiţi-vă puţin

Cu cât rațiunea critică domină mai mult viața, cu atât mai sărăcită este aceasta… Rațiunea supraevaluată are în comun cu absolutismul politic următoarea calitate: sub dominația ei, individul este sărăcit.

CARL JUNG

Noi suntem prinşi în traficul gândirii discursive.

CHOGYAM TRUNGPA

Când credeți că am fost prinşi în capcana gândirii? Oare am fi ajuns aici dacă nu am fi gândit, sau, ca să ne exprimăm altfel, oare nu am fi pierit dacă am fi fost lipsiți de gândire? Descartes credea că umanitatea nu ar fi ajuns niciodată până aici dacă nu ar fi fost înzestrată cu gândire. El a afirmat ritos: „Gândesc, deci exist”. Poate că ar fi trebuit să spună: „Gândesc, deci cred că exist[13]”.

Evident, noi nu putem şi nu ne propunem să renunțăm complet la procesul de gândire, dar poate că putem învăța să ne folosim mai bine de el, şi mai ales cum putem să îl oprim atunci când nu este necesar. O mare parte din gândirea noastră este obsesivă, o pierdere de energie, o supralicitare a sistemului nostru nervos, la fel de utilă cum este apendicele. Avem oare într-adevăr nevoie de repetarea gratuită şi obsesivă a cuvintelor şi a imaginilor, de reluarea la infinit a dialogului nostru mental? Mai mult, „gândirea critică” cu care ne judecăm în permanență pe noi înşine şi lumea din jur poate conduce la alienare, fiind un mod de gândire obositor şi chiar dureros.

Kurt Vonnegut se distanțează de părerea generală atunci când afirmă că gândirea este ineficientă nu pentru că ar fi depăşită, ci pentru că este prea

---

[13] N.Tr. Joc de cuvinte: *I think, therefore, I think I am”.*

avansată pentru noi. În lucrarea *Galapagos,* el priveşte înapoi dintr-un viitor îndepărtat şi constată că:

Masele de oameni care trăiau acum un milion de ani erau disperate, din cauza computerelor infernale din interiorul capetelor lor, incapabile de odihnă sau de relaxare; ele solicitau într-una tot mai multe probleme de rezolvat…

Vonnegut pune în discuție problema „creierelor noastre supradezvoltate", care nu se potrivesc cu nevoile şi cu circumstanțele în care trăim noi. În lucrarea de SF: *Wampeții, Foma şi granfallonii,* el scrie: „Creierul uman este supus unei tensiuni mult prea mari, căci are mult prea multe destinații practice în acest univers particular". În *Galapagos,* el adaugă: „Fiind atât de complexă, nu existau gânduri rele pe care această maşinărie să nu şi le poată imagina şi executa".

Gândirea este nu numai periculoasă, ci şi supraevaluată, mai ales dacă este folosită în timpul liber. Mulți maeştri ai înțelepciunii nebunilor susțin că ar fi foarte bine dacă am încerca din când în când să nu gândim. Unii oameni cred că non-gândirea este un fel de „minte goală". Foarte adevărat, răspund maeştrii, dar nu vă grăbiți să o respingeți înainte de a o încerca.

Bufonul Jonathan Swift nu s-a gândit prea mult la procesul de gândire. Atunci când a scris *Călătoriile lui Guliver,* el a descris nişte creaturi ciudat de familiare, numite laputani:

Capetele lor erau înclinate fie către dreapta, fie către stânga; unul din ochi era îndreptat către interior, în timp ce celălalt era orientat către zenit. Mulți dintre ei foloseau servitori, folosindu-se de bastoane care aveau legate la capete un fel de pungi în care erau introduse mici cantități de boabe de fasole sau câteva pietricele, şi cu ajutorul cărora îi loveau din când în când pe cei din apropierea lor peste gură şi peste urechi. La început, nu am înțeles semnificația acestei practici. Până la urmă, am realizat că mintea acestor ființe era atât de plină de speculații, încât nici unul nu putea să vorbească, cu atât mai puțin să-i asculte pe alții, dacă nu era trezit de o senzație exterioară aplicată organelor de vorbire şi de auz. De aceea, cei care îşi puteau permite acest lucru țineau întotdeauna la îndemână un asemenea instrument, având inclusiv un slujitor sau un membru al familiei a cărei unică datorie era să-i lovească din când în când, nu foarte tare, pe oaspeții lor, peste gură în momentul în care aceştia trebuiau să ia cuvântul, şi peste urechi dacă trebuiau să asculte un anumit vorbitor.

În acest fragment, Swift dorea să-i satirizeze pe englezii de la începutul secolului al XVIII-lea. Astăzi, trei secole mai târziu, suntem cu mult mai avansați în capacitatea noastră de a comunica!

Ascultă cu urechea. Vorbeşte fără să formulezi cuvinte. Limbajul se întoarce uneori împotriva ta şi îţi poate provoca necazuri.

RUMI

Un cuvânt cu un alt nume

Confuziile apar atunci când limbajul este precum o maşină care stă, nu care îşi face treaba.

LUDWIG WITTGENSTEIN

Şi Domnul a spus: Veniţi, haideţi să coborâm şi să le amestecăm limbile, pentru ca să nu mai înţeleagă ce vorbesc unii şi ce spun alţii.

GENEZA

Unii critici moderni ai înţelepciunii nebunilor au redus boala gândirii până la nivelul cuvintelor – adică al aşa-zişilor „paraziţi ai minţii", după cum le-a numit autorul Colin Wilson – care ne bâzâie în creier.

Căderea din graţia divină a fost o cădere din viaţa reală într-o viaţă simbolică. Poate că în gâtul lui Adam s-a înţepenit nu mărul propriu-zis, ci cuvântul „măr". Dobândind capacitatea de a da nume creaţiei, oamenii au intrat într-un fel de transă, până când au uitat că cuvintele nu reprezintă tot una cu obiectele propriu-zise. Wittgenstein ilustrează astfel problema:

De unde ştiu eu că această culoare este roşu? Unul din răspunsurile posibile este: „Pentru că am învăţat limba engleză".

Repetarea la infinit a unui cuvânt demonstrează că în sine, fără folosirea lui într-o situaţie concretă, el devine lipsit de semnificaţie.

LUDWIG WITTGENSTEIN

Filosofii limbajului modern şi lingviştii studiază felul în care ne amăgim singuri cu sistemele noastre sofisticate de semne şi simboluri. Ei explică cum convingerea noastră în realitatea cuvintelor poate crea confuzie, îndeosebi atunci când cuvintele reprezintă abstracţii precum „iubire" sau „democraţie". Cuvintele care se referă la stări emoţionale vagi sau la idealuri politice abstracte generează reacţii complet neadecvate unei situaţii specifice.

Oliver Sacks, care i-a studiat pe afazici, a înţeles că aceştia pot percepe, dincolo de limbaj, un adevăr mai profund comunicat de prezenţa emoţională şi fizică a vorbitorului. Sacks nota: „Este imposibil să-l minţi pe un afazic. El nu-ţi poate înţelege cuvintele, aşa că nu poate fi amăgit de ele...".

Nebunii sacri susțin că limbajul pune un zid între noi şi lume, împiedicându-ne să o percepem pe aceasta într-o manieră directă, intuitivă. Mulți căutători spirituali afirmă că prin relațiile pe care le creează, de tip subiect/obiect, limbajul ne atrage în iluzia separării. Poetul Rumi a înțeles foarte bine felul în care cuvintele pot ascunde realitatea:

Cunoaşteți vreun cuvânt care să nu se refere la ceva anume? Ați cules şi ați ținut vreodată în mână un trandafir folosindu-vă doar de literele T, R, A, N, D, A, F, I, R? Voi nu rostiți decât NUMELE. Încercați acum să descoperiți şi realitatea la care fac ele referire. Priviți luna de pe cer, nu pe cea care se reflectă în lac. Dacă doriți să vă eliberați de obsesiile voastre legate de cuvinte şi de înşiruirea frumoasă de litere, pătrundeți în interiorul lor, acolo unde nu există sine şi caracteristici, ci doar un centru strălucitor, în care există cunoaşterea pe care o dețin Profeții, cunoaşterea de dincolo de cărți şi de interpretări.

RUMI

O, nu jura pe lună, pe această lună rătăcitoare, care îşi schimbă lunar înfățişarea, în funcție de orbita ei ciclică.

WILLIAM SHAKESPEARE

Un aforism budist ne avertizează să nu pierdem din vedere luna din cauza degetului care arată spre ea. La fel, nu trebuie să pierdem din vedere luna pornind de la premisa că luna de astăzi este aceeaşi cu luna de ieri. La urma urmei, şi luna este un proces.

Limbajul nostru se comportă ca şi cum realitatea ar fi solidă. Pe nivelul cel mai simplu, el poziționează un subiect şi un obiect, pe care le considerăm „reale", de o parte şi de alta a unui verb, pe care îl considerăm ca fiind mai puțin real. În limbajul indienilor Hopi, substantivele sunt verbe. Pentru ei, este firesc ca tot ce există să fie într-o relație de interacțiune sau într-un proces.

Limbajul este un virus venit din spațiul exterior.

WILLIAM BURROUGHS

După toate aceste cuvinte, eroii noştri se simt obosiți, aşa că încep să se risipească. Maestrul taoist se îndreaptă către nişte munți îndepărtați, în timp ce Bufonul se îndreaptă către oraş, pentru a-şi căuta de lucru. Maeştrii zen se aşează ca să mediteze, convinşi că ceea ce există aici şi acum este la fel de bun ca şi orice altă dimensiune spațio-temporală. Oamenii de ştiință îşi strâng notițele; au luat decizia să devină mai responsabili din punct de vedere social, studiind procesul de încălzire globală. Câțiva filosofi şi-au propus să meargă din

nou la şcoală, pentru a învăța o meserie. Între timp, Coiotul face ceva în tufişurile din apropiere, de unde se aud zgomote puternice. În ceea ce-l priveşte, suntem convinşi că se va descurca de minune. În timp ce se aşează praful, descoperim un poem de Pablo Neruda, intitulat ”Muştele intră în gura închisă”, pe care îl considerăm un epitaf perfect pentru întrebările noastre:

De ce, când flăcările sunt atât de roşii,
Par rubinele să izbucnească în flăcări?
De ce este inima topazului
Atât de galbenă, la fel ca mierea?
De ce trebuie ca toanele trandafirului
Să schimbe culoarea viselor sale?
De ce a înghețat smaraldul,
La fel ca un submarin scufundat?
Şi de ce păleşte cerul
În lumina stelelor de iunie?
De ce îşi cumpără şopârla
Vopsea proaspătă pentru coada ei?
De unde îşi trage sarea
Acea transparență?
Unde a dormit cărbunele
Înainte să se trezească în întunericul său?
Şi de unde îşi cumpără tigrul
Dungile doliului său, sau pe cele aurii?
Când şi-a mirosit caprifoiul
Propriul său miros?
Când a devenit pinul conştient
De mireasma sa parfumată?
Când au învățat lămâile
Să semene cu soarele?
De unde a învățat fumul să zboare?
Când vorbesc rădăcinile unele cu altele?
De unde îşi iau stelele apa lor?
De ce este scorpionul veninos
Şi elefantul nu?
Ce gândeşte o broască țestoasă?
Unde dispar umbrele?
Care este cântecul ploii?
Unde se retrag păsările ca să moară?
Şi de ce sunt frunzele verzi?

Noi ştim atât de puţine lucruri,
Dar presupunem atât de multe,
Ceea ce învăţăm este atât de laborios.
Tot ce putem face este să punem întrebări, după care murim.
Mai bine ne-am păstra orgoliile
Pentru oraşul morţilor
Şi pentru ziua hoiturilor:
Atunci, când vântul va şuiera
Prin ochii goi ai craniului,
El ne va învăţa tot felul de lucruri
Enigmatice, şoptindu-ne adevărul
În golurile unde au fost urechile.

Capitolul 9
Înţelepciunea nebunilor aici şi acum

Ce comedie perfectă ar putea fi această lume dacă nu am avea un rol de jucat în ea.

DENIS DIDEROT

Forţele schimbării au jucat un rol foarte important în secolul XX, transformând cele mai înrădăcinate convingeri şi comportamente şi zdruncinând chiar mersul planetei pe orbita sa. În numai o sută de ani, specia umană a cunoscut o bogăţie atât de mare de informaţii şi de invenţii încât putem vorbi de o adevărată revoluţie în evoluţia noastră. Oamenii au creat unelte fantastice, tot felul de jucării şi instrumente de teroare, care au transformat deopotrivă peisajul psihicului nostru şi continentele. Într-un singur minut al istoriei, noi am redefinit suprafaţa pământului pe care trăim, dar şi pe noi înşine.

În numai câteva decenii scurte, modul de viaţă prevalent pe pământ s-a transformat de la unul religios la unul secular, de la unul rural la unul urban, de la unul industrial la unul tehnologic. Avioanele, automobilele, radiourile, filmele, televiziunile şi calculatoarele cu schimbat radical culturile şi obiceiurile din întreaga lume. Fiecare zeu şi fiecare simbol din fiecare colţ al planetei au fost puse la îndoială de cunoaşterea, dacă nu chiar de intervenţia directă, a zeilor şi a simbolurilor din alte regiuni.

Nimic din ce a fost nu a rămas la fel; nimeni nu a scăpat neatins. Din fericire, în această epocă de schimbări radicale, înţelepciunea nebunilor înfloreşte din nou, informându-ne, prin vocea bufonului Woody Allen, că:

Mai mult decât în orice altă epocă a istoriei, umanitatea se află la o răscruce de drumuri. Un drum conduce către disperare şi către lipsa de speranță cea mai cumplită, celălalt către distrugerea completă. Să dea Dumnezeu să avem înțelepciunea să alegem calea corectă.

A existat cândva pe pământ o Epocă a Fierului. După câteva etape intermediare, am ajuns astăzi la o Epocă a Ironiei[14]. Schimbările rapide din ultimele sute de ani demonstrează că nu există progres, că pentru fiecare pas înainte noi facem cel puțin unul înapoi. De multe ori, noi nici măcar nu deosebim ceea ce este înainte de ceea ce este înapoi. În această epocă a marilor schimbări, unii au ajuns să considere că umanitatea nu este altceva decât o specie de clovni, rătăcind amețiți pe treptele putrede ale scării evoluției, fără să ştie dacă aceasta îi va susține până la capăt, şi nici măcar dacă ea se sprijină de zidul corect.

Există o imagine standard din desenele animate în care un om demn, acoperit cu un joben înalt şi cu frac, păşeşte ferm înainte, mândru de sine, fără să-şi dea seama că va aluneca pe o coajă de banană. Am putea băga întreaga noastră civilizație sub acest joben înalt; ne-am simțit mândri de progresul nostru, convinşi că păşim în direcția cea bună, că înțelegem corect realitatea, când deodată... „Hei, dar ce se întâmplă cu stratul de ozon? Cine ar fi crezut că se va produce un efect de seră? Terorism? Suprapopulare? Deşeuri nucleare? De ce nu ne-a spus nimeni că se pot petrece asemenea lucruri?”

Materia a apărut la 10^{-38} secunde după Big Bang, şi ar putea dispărea la 10^{+40} secunde începând din această clipă.
SHELDON GLASHOW

În jurul anului 1900, metabolismul uman colectiv s-a accelerat brusc. Henry Ford şi-a construit prima maşină în anul 1893, iar frații Wright au făcut primul zbor în anul 1903. În anul 1899 s-a făcut prima înregistrare de sunet pe suport magnetic, iar în anul 1900 R.A. Fessenden a transmis prima emisiune radiofonică. La acea vreme nimeni nu ar fi putut prezice că peste mai puțin de 70 de ani rachetele vor transporta oamenii pe lună iar sateliții vor transmite imagini şi sunete în toate punctele pământului. Secolul XX ne-a expus pe toți, tuturor celorlalți. Diversitatea culturală şi inocența au devenit aproape imposibile.

În primul an al secolului XX s-a produs detonația unei adevărate bombe intelectuale, veritabil prevestitor al bombelor reale care vor urma la jumătatea secolului. Evenimentul s-a produs în decembrie 1900, când Max Planck a

---

[14] N.Tr. Joc de cuvinte intraductibil: *Iron Age* şi *Irony Age.*

formulat teoria cuantică, inițiind astfel o revoluție completă a modului nostru de gândire şi de înțelegere a felului în care funcționează universul. Mecanica cuantică a subminat viziunea liniară a teoriei cauzei şi efectului, precum şi noțiunile de obiectivitate ştiințifică şi de adevăr absolut.

În anul 1900 nu exista încă pilula contraceptivă şi nu se ştia cum pot fi create noi specii de viață prin mijloace genetice. Natura exactă a ADN-ului nu a fost descoperită decât în anul 1953. În anul 1900 nu existau antibiotice, şi oamenii nu ştiau nici măcar să fabrice plasticul. Nimeni nu şi-ar fi putut imagina pe atunci cum va arăta Los Angeles-ul de mai târziu, şi nimeni nu credea în rock and roll.

În acelaşi an 1900, Sigmund Freud şi-a publicat pentru prima oară celebra sa *Interpretare a viselor.* De atunci, visele noastre nu au mai fost niciodată aceleaşi; în schimb, au apărut câteva coşmaruri noi, de o intensitate ieşită din comun. În anul 1900 ar fi fost de neconceput ideea că în următoarea sută de ani oamenii vor ucide aproape 100 de milioane de alte ființe umane. Pe vremea aceea, pe pământ nu locuiau decât 1,5 miliarde de oameni. Puțini ar fi crezut că, în pofida tuturor uciderilor, populația se va dubla în jurul anului 1950, şi se va dubla din nou în anul 1988! Un matematician a calculat recent că dacă populația va continua să se înmulțească în acelaşi ritm, prin anul 3500 greutatea oamenilor va depăşi chiar greutatea planetei!

În timp ce populația umană a crescut de trei ori în ultima sută de ani, producția industrială a crescut de 50 de ori. Patru cincimi din această creştere s-a produs după anul 1950. Experții susțin că uriaşa poluare pe care a generat-o această creştere a productivității încălzeşte atmosfera terestră şi amenință civilizația umană. La începutul secolului nimeni nu ar fi crezut că oamenii vor putea crea un asemenea efect asupra mediului înconjurător.

Oamenii nu au reuşit să amenințe evoluția vieții pe pământ decât în secolul XX. În cea de-a doua jumătate a secolului, ei au descoperit că extinderea civilizației distruge habitatul altor forme de viață şi amenință numeroase specii cu dispariția. Pe la începutul anilor 70, Statele Unite au întocmit o listă cu speciile aflate în curs de dispariție, un fel de *Who's who* al lumii animale. Experții estimează că *mii* de specii de plante, insecte şi animale dispar în fiecare an, în principal din cauza distrugerii ecosistemelor planetei. Oamenii nu s-au trecut încă şi pe ei înşişi pe lista speciilor aflate în curs de dispariție, căci se porneşte de la premisa că pe această listă nu pot fi trecute decât acele specii din care au mai rămas foarte puțini membri, nu ai cărei membri devin din ce în ce mai mulți.

Ascensiunea şi căderea şi ascensiunea şi căderea şi ascensiunea şi căderea...

Am învățat din istorie că noi nu învățăm niciodată nimic din istorie.

GEORGE BERNARD SHAW
Manualul de buzunar al revoluționarului

În secolul XX s-au produs ascensiunea şi căderea mai multor imperii principale, iar frontierele politice au fost rearanjate de nenumărate ori într-un timp record. La începutul secolului, Europa era centrul de putere al lumii, Marea Britanie, Franța, Olanda, Portugalia şi Spania clamându-şi supremația asupra celorlalte continente. La sfârşitul Primului Război Mondial, imperiile europene au început să se destrame, astfel încât până la sfârşitul secolului ele au fost reduse la zero, țările respective devenind nişte jucători minori în schema geopolitică globală. Cu numai câteva decenii în urmă, britanicii puteau afirma cu mândrie: „Soarele nu apune niciodată deasupra Imperiului Britanic". Astăzi, tot ce a mai rămas din acesta sunt micile insule înghețate din Atlanticul de Nord, astfel încât se poate spune că soarele abia dacă răsare deasupra Imperiului Britanic.

Imperiile europene au supraviețuit timp de mai multe sute de ani, dar în secolul XX procesul de ascensiune şi cădere s-a accelerat. Rusia a câştigat şi apoi a pierdut o imensă hegemonie în numai câteva decenii. În jumătate de secol, Germania a cucerit jumătate din continent, apoi l-a pierdut, şi aceasta de două ori.

O națiune nu poate decădea, dar se poate sinucide.
RALPH WALDO EMERSON

Ultima jumătate a secolului XX a fost numită secolul american, căci Statele Unite au preluat controlul asupra multora din fostele colonii europene, pe care le-au cucerit cu Coca Cola şi cu filme care prezintă vise mult prea opulente pentru a se putea împlini vreodată. Poate că America va fi imună la soarta celorlalte imperii şi supraputeri, dar şi mai probabil este că nu va fi.

Dacă declinul Americii este inevitabil, un nebun sacru ne-ar putea reaminti că la sfârşitul oricărui imperiu nu mai rămâne nimic de care să te temi, cu excepția fricii înseşi. La urma urmei, nici Roma nu a decăzut într-o singură zi. În timp ce Imperiul Roman se prăbuşea, cei mai mulți dintre romani nici măcar nu-şi dădeau seama de acest lucru, ceea ce nu i-a împiedicat să-şi spună italieni câteva secole mai târziu, iar astăzi se simt foarte bine.

Nici o putere de pe pământ nu este mai puternică decât Statele Unite ale Americii în prezent, şi nici una nu va fi mai puternică decât acestea în viitor.
RICHARD M. NIXON

Dacă este adevărat că declinul este inevitabil, atunci acceptarea lui fără o opoziție prea mare reprezintă calea cea mai uşoară. În trecut, marile puteri ale lumii s-au încăpățânat să se cramponeze cu disperare de fostul lor statut şi de gloria lor apusă, lucru care a condus la războaie prelungite şi la foarte multă suferință. Dacă am putea învăța din greşelile trecutului, am putea schimba probabil însăşi structura declinului. Probabil cea mai sigură cale de a coborî de pe muntele imperial este mersul la pas, nu căderea bruscă.

Triburile urmează după alte triburi, iar națiunile urmează după alte națiuni, la fel ca valurile mării.

Aceasta este ordinea națiunilor, şi orice regret este inutil.

Perioada când veți decădea şi voi poate fi încă îndepărtată, dar ea va veni cu siguranță,

Căci nici chiar omul cel alb, alături de care Dumnezeu a păşit şi căruia i-a vorbit,

La fel ca unui prieten, nu poate fi scutit de destinul comun.

La urma urmei, poate că suntem cu toții frați. Vom vedea.

ŞEFUL DE TRIB SEALTH, 1855

Şi atunci, Dumnezeu a spus: „Să apară înțelepciunea nebunilor...”

Toate marile adevăruri încep sub forma unor blasfemii.

GEORGE BERNARD SHAW

Epoca modernă a fost una extrem de dificilă pentru Dumnezeu, la fel ca şi pentru creaturile sale. Prin anii 60, coperta unui număr din revista *Time* avea un titlu mare: „A murit Dumnezeu?” Singur Bufonul a râs şi a spus: „Evident că Dumnezeu nu a murit, dar trăieşte o criză a vârstei mijlocii”.

În ultimele secole antropologii şi paleontologii ne-au purtat prin întreaga lume şi prin întreaga istorie, familiarizându-ne cu zeii şi cu religiile tuturor popoarelor. Ni s-a revelat astfel relativitatea tuturor sistemelor de convingeri, ceea ce nu înseamnă că zeitățile noastre nu sunt reale. Fiecare zeu şi fiecare zeiță ne ajută să ne definim mai bine şi să ne rafinăm, fiind, într-un fel sau altul, un creator al nostru. De aceea, ar fi mai corect să afirmăm că toate sistemele de convingeri sunt adevărate. Fiecare religie ne oferă un loc sacru, în care ne putem odihni inima şi în care putem găsi răspunsuri. Indiferent dacă ne închinăm în fața soarelui sau a „fiului”[15], noi ne închinăm de fapt în fața vieții înseşi, în fața propriei noastre esențe.

---

[15] N.Tr. Joc de cuvinte intraduictibil: *sun* şi *son.*

Înțelepciunea nebunilor ne invită să facem un pas mai departe şi să păşim dincolo de acea linie subțire care desparte blasfemia de un scepticism sănătos, plin de umor, pregătindu-ne astfel să ne întâlnim cu zeii.

Ireverența este singura mea vacă sacră.
PAUL KRASSNER

Cele o mie şi una de nume ale lui Dumnezeu

Etiopienii afirmă că zeii lor au nasul turtit şi pielea neagră. Tracii susțin că zeii lor au ochii albaştri şi părul roşu.
XENOFAN

În viziunea tradiției iudeo-creştine, un zeu masculin pe nume Iehova a creat cerul şi pământul, şi tot restul creației, în numai şase zile. Biblia afirmă că Dumnezeu şi-a privit creația şi „a văzut că aceasta este bună". Unii observatori înzestrați cu înțelepciunea nebunilor ar spune că aceasta este prima ironie înregistrată în scris.

Pentru o variantă diferită a creației, putem apela la tribul Bantu, care trăieşte în Africa şi al cărui Creator poartă numele de Bumba. La început, Bumba era singur. Tot ce exista era întunericul şi apa. Subit, el a simțit nişte dureri îngrozitoare de stomac, după care a vomat soarele, luna şi toate creaturile vii. Şi această variantă pare la fel de plauzibilă. Universul este produsul unei dureri de stomac.

Dacă Dumnezeu ar trăi pe pământ, oamenii i-ar sparge ferestrele cu pietre.
PROVERB HASIDIC

Poate că afirmația că teama i-a creat pe zei este la fel de adevărată ca şi orice altă afirmație la fel de scurtă asupra unui subiect atât de important.
GEORGE SANTAYANA

Dacă ați fi din regiunea centrală a Africii de sud-vest, ați crede probabil în zeul-cer Ndjambi, al cărui nume nu poate fi scris sau rostit decât în anumite ocazii speciale. Să sperăm că aceasta este una din ele.

Între timp, zeițele se întorc în Occident. Dacă avem noroc, poate că vor sosi la timp pentru a ne salva de o nouă subjugare în capcana machismo-ului mitologic. Adepții înțelepciunii nebunilor se pot ruga variantei feminine a Creatorului, numită Nu-gua, care a creat primul cuplu uman din lut galben, inventând totodată şi flautul. Nu-gua pare o zeitate dulce şi jucăuşă. Nu este mai plăcut să stai în poala ei, aşteptând să fii răsfățat de Marea Mamă, decât să

implori iertarea unei zeităţi masculine, răzbunătoare, geloase, care o ţine una şi bună cu „Să nu ai alt Dumnezeu decât pe Mine", şi al cărei nume nici un îndrăznim să-l rostim? După cum afirma Joseph Campbell: „În religia noastră totul este prozaic, şi foarte, foarte serios. Nu te poţi juca cu Yahve".

Oricât de ciudat ar părea, în lumea modernă foarte mulţi oameni continuă să creadă că Dumnezeul lor este *unicul* Dumnezeu, iar adevăraţii credincioşi continuă să-i convertească pe ceilalţi la varianta lor de credinţă.

În vara anului 1985, când Papa Ioan Paul al II-lea a vizitat Republica Africii Centrale, el a apărut în faţa unei adunări alcătuită din zeci de mii de oameni. Cu toate însemnele papale pe el, el a celebrat slujba de comuniune, care s-a încheiat cu mâncarea simbolică din trupul Domnului şi cu băutul sângelui acestuia. La sfârşit, el a ţinut o cuvântare, cerându-le localnicilor să înceteze cu practicile voodoo.

DEFINIŢIE: Dumnezeu este distanţa cea mai scurtă între zero şi infinitate. În ce direcţie? ar putea întreba cineva. Îi vom răspunde că primul Său nume nu este Jack, ci Plus-şi-Minus. Am putea spune aşadar că Dumnezeu este distanţa cea mai scurtă între 0 şi infinitate, în orice direcţie.

ALFRED JARRY

În toate epocile, una din distracţiile favorite ale bufonilor a fost luarea în derâdere a zeilor şi religiilor, şi ironizarea (fără răutate) a seriozităţii majorităţii credinţelor şi ritualurilor. De când umanitatea a stabilit pentru prima dată că un creator-fiinţă controlează toate lucrurile, având o grijă cu totul specială faţă de noi, de când prima rugăciune sau primul sacrificiu au fost trimise în sus cu speranţa că de acolo va coborî un răspuns pentru noi, bufonii înţelepciunii nebunilor s-au amuzat şi şi-au manifestat îndoiala.

Papa Ioan Paul ar fi cu siguranţă mai popular dacă şi-ar spune Papa Ioan Paul George şi Ringo.

PAUL KRASSNER

Secolul XX a fost martorul câtorva ireverenţe extrem de inspirate. Spre exemplu, scriitorul Philip Wylie a remarcat faptul că „Dacă Iisus s-ar întoarce astăzi, el ar fi ucis din nou, dar de data aceasta ar fi probabil electrocutat pe scaunul electric. Începând din acel moment, oamenii ar începe cu siguranţă să poarte la gât mici scaune electrice, atârnate de lănţişoarele lor". Lenny Bruce a încercat să dezamorseze şovinismul religios şi ipocrizia prin texte de genul:

Ştim cu toţii ce este un evreu: este cineva care l-a ucis pe Domnul nostru, Iisus Christos. Nu ştiu dacă se insistă suficient de mult asupra acestui fapt în Illinois – s-a insistat deja destul timp de 2.000 de ani – 2.000 de ani în care copiii polonezi ne-au scos sufletul venind acasă de la şcoală. Ar trebui să punem nişte limite acestei crime? De ce ne tot scoateţi ochii cu ea? Bine, mărturisesc… familia mea a făcut acel lucru odios. Am găsit o notă în testamentul lor, în care spunea:

„Noi l-am ucis.

Semnat:

Morty"

Nu-l mai consideraţi pe Buddha: Cel Suprem. Când mă uit la el, mie mi se pare că seamănă cu gaura privatei.

LIN-CHI (RINZAI)

Aşa cum spuneam mai devreme, Mark Twain şi-a exprimat dezamăgirea amară, dar plină de umor, faţă de creştinism şi de Iehova. Într-un pasaj scris pe un ton mai sobru, el a făcut unul dintre cele mai aspre rechizitorii la adresa divinităţii şi a creaţiei acesteia:

Prima dată când Divinitatea a coborât pe pământ, ea a adus cu sine viaţa şi moartea; când a coborât a doua oară, a adus iadul.

Viaţa nu a fost un dar foarte valoros, dar moartea a fost. Viaţa nu este altceva decât un vis ca un delir, alcătuit din bucurii umbrite de tristeţi, din plăceri otrăvite de dureri. Ea este o confuzie de coşmar, alcătuită din desfătări spasmodice şi efemere, din extaze, exultări, fericiri, care alternează cu pericole de tot felul, cu dureri, suferinţe, dezamăgiri, înfrângeri, umilinţe şi disperări – cel mai cumplit blestem imaginabil de o creativitate divină. În schimb, moartea este dulce, blândă, bună. Ea vindecă spiritul copleşit şi inima rănită, aducând cu sine iertare şi odihnă. Moartea este cel mai bun prieten al omului. Când omul nu mai poate îndura viaţa, moartea vine şi îl eliberează.

În timp, Divinitatea şi-a dat seama că moartea este o greşeală, fiind insuficientă, căci deşi pare un agent minunat pentru amplificarea suferinţei în cazul supravieţuitorilor, ea eliberează persoana moartă de alte persecuţii, în refugiul binecuvântat al mormântului. Această situaţie nu părea satisfăcătoare. Trebuia să găsească o cale pentru a-l urmări pe cel mort şi dincolo de mormânt.

Divinitatea s-a gândit la această chestiune timp de 4.000 de ani, fără să găsească o soluţie, dar când a coborât din nou pe pământ, încarnându-se sub forma lui Christos, în mintea ei totul a devenit clar şi ea a ştiut ce trebuie să facă. Ea a inventat iadul, după care l-a proclamat pe pământ.

S-a produs atunci un lucru curios. Toată lumea crede că pe vremea când se afla în cer, Divinitatea era dură, aspră, răzbunătoare, geloasă şi crudă, dar când a coborât pe pământ şi şi-a luat numele de Iisus Christos, ea a devenit chiar opusul a ceea ce fusese până atunci. Altfel spus, a devenit blândă, bună, plină de compasiune şi de iertare. Întreaga duritate a dispărut fără urme din natura ei, fiind înlocuită de o iubire fără margini pentru copilaşii săi umani. Şi culmea, tocmai în această calitate a proclamat ea iadul pe pământ!

Afirmațiile lui Twain pot părea revoltătoare, dar dacă oamenii pot fi testați şi judecați, de ce nu ar putea fi şi zeii? Din păcate, foarte puțini zei par să fie înzestrați cu simțul umorului. Mai mult decât atât, deşi sunt zei, nu par să aibă o perspectivă asupra imaginii de ansamblu. H.L. Mencken ne cere să avem puțină simpatie față de ei. Analizând istoria, el şi-a dat seama că fiecare zeu are o perioadă de apogeu, după care dispare, la fel ca şi oamenii. În lucrarea sa, *Serviciul memorial,* Mencken solicită un moment de tăcere pentru acei zei care au decedat:

Unde este cimitirul zeilor morți? Cine plânge la mormintele lor? A fost o vreme când regele zeilor era Jupiter, şi oricine se îndoia de puterea lui era considerat ipso facto *un barbar şi un ignorant. Şi totuşi, cine se mai închină astăzi lui Jupiter?*

… Tezcatilpoca era aproape la fel de puternic: el consuma nu mai puțin de 25.000 de fecioare anual. Conduceți-mă la mormântul lui: voi plânge şi voi atârna acolo o coroană de perle. Dar cine mai ştie unde este acest mormânt? Sau unde se află mormântul lui Quitzalcoatl? … Sau al lui Xiehtecutli? Ori al lui Centoetl, cel blând?… Sau cel al lui Dis, divinitatea supremă a celților, aşa cum a descoperit Cezar la vremea respectivă? Sau cel al lui Tarves, taurul? Sau cel al lui Moccos, porcul? … Sau cel al lui Mullo, măgarul celest? Şi totuşi, a fost o vreme când irlandezii se închinau acestor zei… Astăzi, chiar şi cel mai beat dintre ei ar râde de aceşti zei.

Dar toți aceştia nu sunt singuri: iadul zeilor morți este la fel de aglomerat ca şi iadul presbiterian al copiilor. Acolo se află Damona, Esus, Drunemeton, Silvana, Dervones, Adsalluta… şi Mogonii. Toți au fost zei atotputernici la vremea lor, adorați de milioane de oameni, cărora le-au impus tot felul de legi şi de cerințe, capabili să facă şi să desfacă – zei de prima mână, nu diletanți. Oamenii au lucrat secole întregi ca să le construiască temple uriaşe, alcătuite din blocuri de piatră la fel de mari ca nişte vagoane. Marea afacere a interpretării tuturor capriciilor lor a dat de lucru la mii de preoți, vrăjitori… episcopi şi arhiepiscopi. Dacă te îndoiai de ei, erai sortit morții. Erau apărați de armate împotriva necredincioşilor: sate întregi au fost arse, femei şi copii măcelăriți, vite sacrificate. Şi totuşi, în cele din urmă au murit cu toții, iar astăzi nimeni nu-şi mai aminteşte de ei…

În final, ne vom grăbi – înainte să fim loviți de vreun trăznet – să-i oferim cuvântul lui Jack Kerouac, care îşi va spune părerea lui despre Dumnezeu:

Nu,- cine este Dumnezeu?
El este Preşedintele
Imposibil, şi imposibil de destituit
Al Universului Pepsodent,
Fără corp şi fără creier,
Fără treabă şi fără cravată,
Fără dimensiuni,
Fără inteligență,
Fără să fie cineva şi fără să nu fie cineva,
Nu şi da în acelaşi timp,
O persoană care nu este o persoană,
Tot ce nu poate fi,
Şi poate fi,
Şi este,
Şi nu este.

Nu trebuie să-l judecăm pe Dumnezeu din perspectiva acestei lumi. El este ca un studiu fără un obiect de studiu. Numai un maestru ar fi putut crea o asemenea confuzie.
VINCENT VAN GOGH

Capitolul 10
Înţelepciunea nebunilor danseazӑ dansul morţii

Între toate meditațiile posibile,
Cea mai înaltă este cea asupra morții.
BUDDHA
Parinirvana Sutra

Moarte, unde este clinchetul tău?
DOROTHY PARKER

Întrucât ne apropiem de finalul acestei lucrări referitoare la înțelepciunea nebunilor, trebuie să vorbim şi despre moarte. Dacă nu vom face acum acest lucru, riscăm să fim surprinşi de ea. Totul moare. Într-un mod cât se poate de real, înțelepciunea nebunilor nu vorbeşte despre altceva decât despre moarte:

moartea cunoaşterii şi a adevărului, a convingerilor şi filosofiilor; moartea formelor artistice şi a instituțiilor politice, a națiunilor şi imperiilor; moartea zeilor şi zeițelor; ba chiar şi moartea planetelor, galaxiilor şi universurilor. De aceea, ni se pare firesc să-i acordăm acest ultim dans morții.

De unde ştiu eu dacă iubirea față de viață nu este şi ea o iluzie? De unde ştiu eu dacă nu cumva, urând moartea, sunt precum acel om care a plecat în tinerețe de acasă şi a uitat calea înapoi?

CHUANG-TSE

Mai devreme sau mai târziu, fiecare dintre noi vom dispărea de pe acest pământ; la fel şi progeniturile noastre. Peste câteva miliarde de ani soarele va exploda, iar pământul va fi distrus. Piramidele şi Turnul Eiffel vor dispărea, şi toate exemplarele din Biblie vor fi arse. Vă gândiți probabil că dacă au noroc, până atunci oamenii vor putea emigra pe alte planete, dintr-un sistem solar mai favorabil. Nu trebuie să uităm însă că, potrivit ultimelor descoperiri ale astronomilor, întregul univers se dilată la infinit, stelele îndepărtându-se unele de altele, iar mai devreme sau mai târziu se va contracta din nou, revenind la dimensiunile unei particule infinitezimale. Orice s-ar întâmpla, nici măcar Shakespeare nu va supraviețui.

De ce ne temem atunci când ne temem de moarte? De pierderea sinelui? Nebunii sacri afirmă că nu există un sine real; singurul lucru pe care îl putem pierde sunt iluziile noastre. Moartea nu este decât o cale de a pune capăt acestei separări dureroase, de a ne dizolva din nou în marele flux; o întoarcere acasă. Înțelepciunea nebunilor afirmă: „Singurul lucru pe care îl putem pierde prin moarte este nimicul – iar nimicul înseamnă că nu ai de ce să-ți fie teamă”.

Moartea nu este altceva decât închiderea cercului infinității.

JORGE LUIS BORGES

Eu nu mă tem de moarte. Doar că nu doresc să fiu de față atunci când va veni.

WOODY ALLEN

Poate cel mai tragic aspect referitor la moarte este această teamă a noastră de ea. În mod paradoxal, studiile legate de oamenii care au suferit o moarte clinică şi au fost resuscitați arată că aceştia nu sunt deloc fericiți că s-au întors la viață. Se pare că le-a plăcut foarte tare să fie morți; cu toții afirmă că este o stare plină de pace. După cum comenta Mark Twain: „Toată lumea spune: ‚Ce

neplăcut este că trebuie să murim'. Ciudată lamentare din partea unor oameni care au fost nevoiți să trăiască”.

Fericirea picăturii este moartea prin pierderea identității atunci când se uneşte cu râul.

AL-CHAZALI

Moartea este cel mai bun prieten şi cel mai important maestru al înțelepților nebuni. Dacă vom ajunge să ne cunoaştem propria moarte, invitând-o să stea cu noi, ne vom putea recăpăta perspectiva firească asupra lucrurilor. Rumi exprimă acest lucru astfel:

De ce vă temeți de durere,
Când Moartea păşeşte alături de voi?
Nu te temi de General
Atunci când eşti bun prieten cu Prințul.

Nebunii sacri din Asia au creat numeroase metode de împrietenire cu moartea. Majoritatea practicilor de meditație pot fi privite ca o repetiție pentru moartea care va urma, ca un exercițiu de detaşare în fiecare clipă. Există yoghini hinduşi sau budişti care meditează în cimitire şi pe terenurile de cremare, pentru a se familiariza cu procesul de putrezire şi de transformare. Călugării tibetani poartă bastoane de ceremonie făcute din femururi umane şi beau apă din cranii de oameni, pe care le poartă ca pe nişte vase de băut. În acest fel, ei se bucură de viață chiar în fața morții, urmărind să devină la fel de intimi cu amândouă.

Din perspectiva vieții, singura pe care o cunoaştem noi, nu avem de ce ne teme de moarte. Înțelepciunea nebunilor explică astfel acest lucru: dacă viața nu este decât o glumă, moartea este o linie de demarcație. Dacă viața este o tragedie, moartea înseamnă sfârşitul spectacolului şi ne indică faptul că ne putem întoarce acasă. Dacă avem mai multe vieți, după cum cred orientalii, asta înseamnă că am murit de multe ori, aşa că nu avem de ce ne teme. Mulți înțelepți afirmă chiar că nu putem învăța cu adevărat cum să trăim decât dacă învățăm mai întâi cum să murim. Ce idee! Două lecții într-una singură!

Naşterea omului este naşterea durerii sale. Cu cât trăieşte mai mult, cu atât mai prost devine el, căci anxietatea generată de dorința de a evita inevitabila moarte devine din ce în ce mai acută. Ce ironie! El trăieşte pentru un ideal imposibil de atins! Dorința lui de a supraviețui în viitor îl face incapabil să trăiască în prezent.

CHUANG-TSE

Dar stați puțin! Ca de obicei, există un truc. Aceiaşi înțelepți afirmă că atunci când învățăm în sfârşit cum să trăim, noi putem părăsi roata renaşterilor şi morților. Altfel spus, tocmai când învățăm să-l jucăm, jocul se sfârşeşte.

În următorul citat din cartea *Călătorie la Ixtlan,* vrăjitorul Don Juan îl învață pe Carlos Castaneda să trăiască cu moartea pe umărul stâng:

„Atunci când eşti nerăbdător, a continuat el, întoarceți capul spre stânga şi întreabă moartea ce trebuie să faci. Poți scăpa de multă anxietate dacă moartea îți răspunde printr-un gest, sau dacă surprinzi o imagine a ei, ori pur şi simplu dacă ai sentimentul că ea este prezentă şi te priveşte".

Tot ce este condiționat este şi impermanent. De aceea, lucrați cu perseverență la mântuirea voastră.

ULTIMELE CUVINTE ALE LUI BUDDHA

Orice formă este supusă unui proces de transformare. Aceasta este legea naturii. Fiecare dintre noi ne naştem din pântec şi pătrundem în lumea exterioară, devenind apoi hrană pentru viermi în mormânt[16], la fel cum specia noastră a trecut din peşteră în civilizație, îndreptându-se şi ea spre acelaşi mormânt[17], pentru a renaşte apoi din nou. Orice sfârşit este totodată un început, iar moartea trebuie să ducă şi ea undeva. Cert este că fără moarte ca termen de comparație, viața nu ar putea exista. De aceea, să ciocnim un pahar pentru moarte!

EPITAFUL LUI BENJAMIN FRANKLIN:
La fel ca şi coperta unei cărți vechi,
Al cărei conținut a fost smuls şi risipit în cele patru vânturi,
Aici zace corpul lui Benjamin Franklin,
Tipograf,
Devenit hrană pentru viermi,
Dar munca lui nu a fost în zadar,
Căci aşa cum a crezut tot timpul,
Ea va fi tipărită într-o ediție nouă,
Mai elegantă, corectată şi revizuită,
Chiar de autor.

Poeme legate de moarte şi epitafuri

---

[16] N.Tr. Admirabil joc de cuvinte: *from womb to world to tomb to worms.*

Una din tradițiile înțelepciunii nebunilor face ca poeții, artiştii şi călugării zen din Japonia să scrie un poem legat de moarte atunci când un prieten sau ei înşişi se apropie de momentul final al vieții. Scrierea poemului înainte să fii absolut sigur că moartea este iminentă este considerată o fraudă, căci poemul reprezintă testul final al atitudinii tale față de moarte, un fel de testament al nivelului de realizare spirituală atins. Un maestru aflat pe patul de moarte trebuie să fie complet lipsit de teamă, la apogeul potențialului său artistic şi gata să-şi împărtăşească înțelepciunea nebunilor.

Dintr-un port în altul –
Numai lucruri şi prostii.
ISSA

Când voi muri, îngropați-mă
Într-o tavernă, sub un butoi cu vin.
Dacă voi avea noroc,
Butoiul se va sparge şi vinul va curge pe jos.
MORYIA SEN'AN

Aceasta trebuie să fie
Ziua mea de naştere
În paradis.
JOSEKI

Vechiul meu corp:
O picătură de rouă
Uscată pe o frunză.
KIBA

Până astăzi credeam
Că moartea nu îi loveşte
Decât pe cei netalentați.
De vreme ce şi cei talentați
Trebuie să moară,
Mă întreb dacă aceştia
Vor fi un îngrăşământ mai bun pentru pământ.
KYORIKU

---

[17] N.Tr. Joc de cuvinte: *from waves to caves to graves.*

Chiar dacă aş trăi
O sută de ani,
Lumea ar fi aceeaşi,
Cireşii ar înflori exact la fel.
Luna ar fi la fel de rotundă,
Iar zăpada la fel de albă.
TAIYA TEIRYU

Cu câteva zile înainte de moarte, maestrul zen Kozan Ichikyo şi-a adunat discipolii şi le-a poruncit să îl îngroape fără nici o ceremonie, interzicându-le cu desăvârşire să țină vreun serviciu memorial. În dimineața morții el a scris următorul poem, după care şi-a lăsat pana şi s-a stins împăcat:

Am venit în această lume cu mâna goală,
Şi o părăsesc cu picioarele goale.
Venirea mea, plecarea mea –
Două întâmplări simple
Care s-au intersectat.

Atât timp cât trăieşti,
Fii mort,
Fii complet mort –
Dar comportă-te aşa cum doreşti,
Şi totul va fi bine.
BUNAN, MAESTRU ZEN

Pentru călugării zen, cel mai fericit tip de moarte este cel în timpul meditației. Maestrul zen chinez Chihhsien şi-a întrebat odată discipolii: „Cine moare în poziție şezând?” Aceştia i-au răspuns într-un glas: „Călugării”. Maestrul a continuat: „Şi cine moare în picioare?” „Călugării iluminați”, i-au răspuns discipolii. După care, Chihhsien a mai făcut câțiva paşi şi a murit în picioare.

În cartea sa, *Umor oriental,* R.H. Blyth povesteşte o întâmplare încă şi mai impresionantă: călugărul zen Teng Yinfeng şi-a întrebat discipolii dacă a existat vreodată cineva care să moară stând cu capul în jos. Când aceştia i-au răspuns că nu au auzit niciodată de aşa ceva, Teng s-a aşezat în postura stând pe cap şi a murit. O mare ieşire din scenă pentru un mare nebun.

EPITAFUL LUI WILLIAM BUTLER YEATS:
Aruncă-ți privirea rece
Asupra vieții, asupra morții.

Călărețule, mergi mai departe!

Capitolul 11
Finalul este acelaşi cu cuprinsul

Eu nu sunt un semizeu,
Căci nu pot închega lucrurile.
EZRA POUND
Canto XVI

Poate că nu este înțelept să încercăm să tragem vreo concluzie din cele scrise până acum în carte, dar ar fi o nebunie să nu o facem. Oricum, au mai rămas câteva citate frumoase, care vor merge de minune pentru final. Să începem aşadar cu concluziile. După acum ar spune Groucho Marx: „Salut... Trebuie să plec".

Înțeleptul îşi luminează calea cu torța îndoielii şi a haosului.
CHUANG-TSE

Am ascultat multe voci cântând variațiuni pe tema înțelepciunii nebunilor, refrenul cel mai comun fiind acela că nu putem fi siguri de nimic. Atunci când devenim prea siguri de înțelegerea noastră, apare farsorul şi schimbă datele problemei sau ne prezintă o altă față a lucrurilor. Potrivit înțelepciunii nebunilor, numele adevărului este schimbarea.

Înțelepciunea nebunilor susține că tot ceea ce ştim, tot ceea ce credem şi tot ceea ce suntem este predestinat evoluției sau dizolvării în altceva. Viața evoluează, de la microb la maimuță, şi apoi la om. De-abia ridică omul steagul, că trebuie să îl coboare, pentru ca altcineva să desfăşoare un nou steag. Zeii vin şi pleacă, şi apar noi mişcări ştiințifice şi artistice care ne prezintă adevărul şi frumusețea din unghiuri de vedere diferite. Între timp, universul continuă să alerge către o destinație necunoscută, în legătură cu care nu putem decât specula.

Noi suntem aici, iar momentul pe care îl trăim este acum. Întreaga cunoaştere care nu ține de acest moment este doar o rază de lună.
H.L. MENCKEN

Am ascultat până acum diferiți nebuni sacri şi oameni de ştiință nebuni vorbind despre unitatea tuturor lucrurilor. Ei afirmă că deşi distincțiile şi separările au rostul lor, mai ales unul pragmatic, în esență ele reprezintă iluzii.

Potrivit înțelepciunii nebunilor, realitatea sălăşluieşte în inima paradoxului, în barele înclinate şi liniuțele de unire care fac legătura între lucruri: materie-energie, spațiu-timp, particulă-undă, sau/sau, acesta/acela, noi/ei.

Viața însăşi este un paradox – simultan semnificativ şi lipsit de semnificație, important şi insignifiant, glumă şi povară[18]. Aceste calități care par să se excludă unele pe altele există în simultaneitate, la fel cum se întâmplă în cazul particulelor şi undelor în lumea subatomică. Din motive pragmatice, viața este mai multe lucruri simultan. Poetul Robert Frost a surprins perfect acest adevăr într-un vers pe care l-a gravat pe mormântul său:

Am purtat cu lumea exterioară o ceartă de îndrăgostit.

Dacă există un mesaj principal în lucrarea *Din înțelepciunea nebunilor,* acesta este pur şi simplu că nu trebuie să ne luăm atât de tare în serios. De vreme ce toate lucrurile se transformă şi sfârşesc prin a dispărea, poate că cel mai bun mod de viață nu constă în a ne agăța de aceasta, ci în *a ne detaşa de ea,* de dorința noastră imposibilă de a avea parte de certitudini sau de semnificație, de aspirația noastră la o fericire perfectă şi la o viață eternă. Singura opțiune pe care o avem este să învățăm ceea ce Alan Watts numea „înțelepciunea incertitudinii" şi să descoperim ceea ce căuta Albert Camus: o cale de a ne simți bine în lipsa de familiaritate. Abia atunci vom deveni liberi să sărim, la fel ca şi Chuang-tse, în „nemărginire", făcându-ne din ea cămin. Acceptarea incertitudinii ca filosofie de viață ne va permite să ne bucurăm mai mult de poveştile celor din jurul nostru, de toate interpretările bizare şi uluitoare ale misterului. Vom arăta atunci mai multă toleranță pentru cei care ni se par nebuni şi pentru cei care rostesc adevăruri pe care nu dorim să le auzim.

Cel care ştie că este nebun nu este foarte nebun; cel care ştie că este confuz nu trăieşte în confuzia cea mai mare.

CHUANG-TSE

Cea mai fundamentală dintre diviziuni este cea dintre intelect, care nu îşi poate face treaba decât dacă le spune tuturor: „Proştilor", şi geniul religios, care îi consideră pe toți egali.

WILLIAM BUTLER YEATS

Însăşi existența înțelepciunii nebunilor implică posibilitatea naşterii unui alt fel de inteligențe, dacă vom ajunge să ne acceptăm ignoranța şi limitările.

[18] N.Tr. Joc de cuvinte: *joke and yoke.*

Probabil că atunci, între acțiune şi ființă se va crea un echilibru mai bun. După cum spunea Jean-Paul Sartre: „Totul a fost explicat, cu excepția felului în care trebuie să trăim”.

Dată fiind durata scurtă a existenței noastre şi faptul că nu ştim care este semnificația ei sau menirea noastră în această lume, poate că singura noastră soluție constă în a învăța să trăim în momentul prezent, cu ceea ce avem la dispoziție. Acest sentiment a fost exprimat în maniere diferite de diverşi înțelepți, de multe ori în termenii cei mai simpli cu putință:

Nu fi îngrijorat, fii fericit[19].
MEHER BABA

Cine, eu să fiu îngrijorat?
ALFRED E. NEUMAN

Adepții care ating starea de unitate vor trece în anul doi, la starea de dualitate.
WOODY ALLEN

Un rabin a cărui congregație nu doreşte expulzarea lui în afara oraşului nu este un rabin adevărat.
PROVERB HASIDIC

Aceste câteva cuvinte pot părea simpliste celor pentru care realitatea implică mari dificultăți şi complexități. Cu toate acestea, mulți nebuni sacri au subliniat că drumul către armonie, deci către virtutea umană supremă, trece prin simplitatea gândirii şi a vieții. Unii maeştri ai înțelepciunii nebunilor afirmă că reducerea ritmului ne poate ajuta mai mult să progresăm, iar una din cele mai utile activități este statul în linişte. Pentru a ilustra mai bine acest sentiment, încheiem cu strofele unuia din marii poeți ai umanității, Pablo Neruda:

UN MOMENT DE LINIŞTE
Haideți să numărăm acum până la doisprezece
Şi să păstrăm un moment de linişte
Aşa cum nu a mai existat pe suprafața pământului,
Haideți să nu mai vorbim în nici o limbă,
Să ne oprim cu toții pentru o secundă,
Şi să nu mai gesticulăm atât de mult cu mâinile.

---
[19] N.Tr. În original: *Don’t worry, be happy.*

Ar fi un moment de-a dreptul exotic,
Fără grabă, fără motoare care merg,
Am fi uniți cu toții împreună
Într-o stare ciudată, pe care nu am mai simțit-o.
Pescarii care plutesc pe oceanul înghețat
Nu le-ar mai face rău balenelor,
Iar cei care adună sare în cariere
Nu şi-ar mai privi mâinile rănite.
Cei care pregătesc războaiele verzi,
Războaiele cu gaze, războaiele cu foc,
Victoriile fără învingători,
Şi-ar pune nişte haine curate
Şi ar păşi alături de frații lor,
La umbră, fără să facă nimic.
Nu trebuie să credeți că vă vorbesc
Despre o inactivitate totală.
Viața este ceea ce este…
Dacă nu ne-am concentra atât de tare
Asupra dorinței noastre de a merge mai departe,
Şi dacă am putea – măcar o dată – să nu facem nimic,
Poate că o tăcere imensă
Ar întrerupe această tristețe sfâşietoare
Generată de faptul că nu ne putem înțelege pe noi înşine
Şi că suntem capabili să ne amenințăm reciproc
Cu moartea.
Poate că pământul ne poate învăța
Cum se face că totul pare mort iarna,
Dar primăvara învie din nou.
Acum, voi număra până la doisprezece,
Voi veți păstra tăcerea, iar eu voi pleca.